

Fondatori: George Bacovia, Grigore Tabacaru (1925)

ateneu

www.ateneu.info
ateneubc@gmail.com

Revistă
de cultură
Nr. 617

• Revistă editată de Consiliul Județean Bacău • Anul 58 (serie nouă) • ianuarie 2021 • 4,00 lei •

• Aurel Stancu

Adrian JICU

Poezia care curge
prin vine: Emilian
Galaicu-Păun

pagina 3

Constantin GHERASIM

„iGen“, prologul
unui viitor ambiguu

pagina 7

Elena CIOBANU

Spectrul
lui Mengele

pagina 9

Liviu FRANGA

Autointerviu. Trei
întrebări esențiale
pentru mine

pagina 10

Violeta Savu, în dialog cu Constantin Ținteanu:

„Frumosul
stă împreună cu urâtul
în orice“

paginile 12 – 13

Gheorghe IORGA

În afara canonului.
Puneri în serie,
cicluri literare, configurări

pagina 19

Fragmentarium

ÎNAPOI LA TEATRU! Un prim pas spre normalitate: trupa băcăuană s-a reîntâlnit cu publicul duminică, 17 ianuarie, oferindu-i premiera cu piesa lui Pierre Chesnot „Iar te sinucizi, iubito?” Semne bune anul (cultural) are.

ÎN ACTUALITATE. Biblioteca Județeană „C. Sturza” a amenajat o expoziție de carte rară, la secția Patrimoniu, dedicată lui Mihai Eminescu, o alta de carte nouă la secția Împrumut și o mapă tematică pentru Vasile Sporic și Iulian Antonescu, la Periodice.

DIN FRUMUSEȚEA LUMII VĂZUTE. „Supunerea, ascultarea și înfrângerea – tripticul desăvârșirii” (Calinic Argeșeanul, în „Argeș” 12/2020).

UNIVERSALITATEA PASIUNII. Brazilianul Antonio-Luiz Pereira a postat pe internet o fotografie înfățișându-l cu albumul „Impresionismul – fascinație și culoare”, de Vasile Doros și Claudiu Doros, cu care a fost premiat la o expoziție filatelice.

(SĂ) TRĂIASCĂ! Părinții unui băiat nenăscut încă se așteptau ca evenimentul să fie în primele zile ale lui ianuarie. Pruncul s-a grăbit și a venit pe lume pe 30 decembrie. A primit un nume adecvat: Vivaan.

ANTICIPARE. RRC, prezentând Revista „Ateneu”, a apreciat rubrica lui Liviu Franga, „Vademecum”. Să fi intuit că peste puțină vreme universitarul bucureștean va fi distins cu Premiul pentru Publicistică acordat de revista băcăuană?

STRĂINI LA NOI. În decembrie, „Luna cadourilor” ieri și azi, am dorit să cumpăr o carte de la un stand specializat dintr-un supermarket. Dintre cele aproape 100 de titluri, doar unul era al unui autor român: „Liceenii”, de George Șovu.

ARS LONGA. Octavian Andronic a fost „un caricaturist de excepție, apropiat de un alt prieten de-al meu și coleg de cătanie, Vasile Crăiță-Mândră”, scrie Dumitru Avram, în „Flacăra...” din 18 dec.

IARĂȘI LATINA. Neputându-se apăra (doar e o limbă moartă, nu?), limba latină, căreia omenirea îi datorează enorm, e mereu în pericol. „Seamănă cu situația dramatică a unui scriitor: de câte ori se pune problema desființării unui post, acela era al lui Macedonski” (Ion Popescu-Sireteanu).

PREMIU. Dumitru V. Marin a primit distincția „Prestanță jurnalistică” din partea U.Z.P.R., la 30 de ani de activitate a Grupului de Presă „Cvintet Terra” din Vaslui.

22... Aleg ziua aceasta pentru a-l vizita pe Valeriu Bogdănet: la 22 dec. Nicolae Labiș a plecat din această lume. „Aer, aer, aer!” ar fi fost ultimele sale cuvinte.

AD MULTOS ANNOS! Iulian Băicuș (50), Gheorghe Chițimbuș (70), Felicia Donceanu (90)

IN MEMORIAM. Mirela Arsith, filozoful comunicator; Mihai Maica, arhitectul; Stela Dumitroaia, filologa buhușeană; Ion Radu, matematicianul; Vasile Ghenadi, teoreticianul voleiului

AI. IOANID

Anuala UAP Bacău, în pandemie

Pe 18 decembrie, filiala Bacău a Uniunii Artiștilor Plastici din România a deschis Expoziția Anuală la Galeriile „Frunzetti”. Cele 61 de lucrări de pictură, grafică, sculptură, tapiserie și obiect a 44 de artiști profesioniști încă mai pot fi vizitate de către iubitorii artelor plastice până la sfârșitul lunii ianuarie 2021.

În deschiderea din decembrie, desfășurată fără public conform restricțiilor din acea perioadă, dar din fericire filmată de artistul vizual Petru-Teodor Moldovan (filmul poate fi vizionat pe YouTube la adresa <https://www.youtube.com/watch?v=r8n6n1Xw9Xk>), Carmen Poenaru, artist plastic și președintă a filialei UAP Bacău, a precizat: „Expoziția încununează munca artiștilor din anul 2020. Deși a fost un an foarte greu, totuși ei au găsit resursele de energie și

creativitate, izolarea fiind un prilej de a medita și a lucra mai mult. Aș numi lucrările realizate în acest an *de introspecție*. Am remarcat la cei mai mulți dintre plasticieni nu doar lucrări noi, ci și abordări noi. Chiar dacă au traversat perioada grea a pandemiei, ei au fost activi, au participat cu lucrări la bienale, trienale, expoziții internaționale. Cei mai curajoși au participat inclusiv la simpozioane și tabere de creație, desigur respectând rigorile sanitare impuse”.

În continuare, Carmen Poenaru i-a felicitat pe cei doi laureați ai Premiului Filialei Bacău a Uniunii Artiștilor Plastici din România pentru activitățile fructuoase din anul 2020: **Luminița Radu**, artistă graficiană, și **Ovidiu Ungureanu**, artist vizual. (Red.)

Premiul „Cartea anului 2020”, pentru Ovidiu Genaru

Poetul, fost redactor al Revistei „Ateneu”, a primit pentru volumul „Cartea lui Mircea. Canal” (Iași, Ed. „Junimea”, 2020) prestigiosul premiu, acordat de Revista „România literară”. În eseu „Acrobatul metaforei”, Daniel-Ștefan Pocovnicu, oprindu-se la volumul premiat, afirmă: „Gravitatea subiectului acestor *cântece* lirice, forjate sub presiunea concentraționară a anilor '50, ce cu greu s-ar putea numi chiar și experiență penitenciară, relevă un neașteptat Ovidiu Genaru. Tematic și stilistic, lirismul e mai imploziv decât ne-au programat așteptările lecturii de până acum. E poezia unei sensibilități *cu procură*, derivată dintr-o experiență a terorii împărtășită frățeste în vechi și adânci confidențe; fiindcă cea mai importantă parte a volumului, „Cartea lui Mircea”, e rezultatul transcrierii

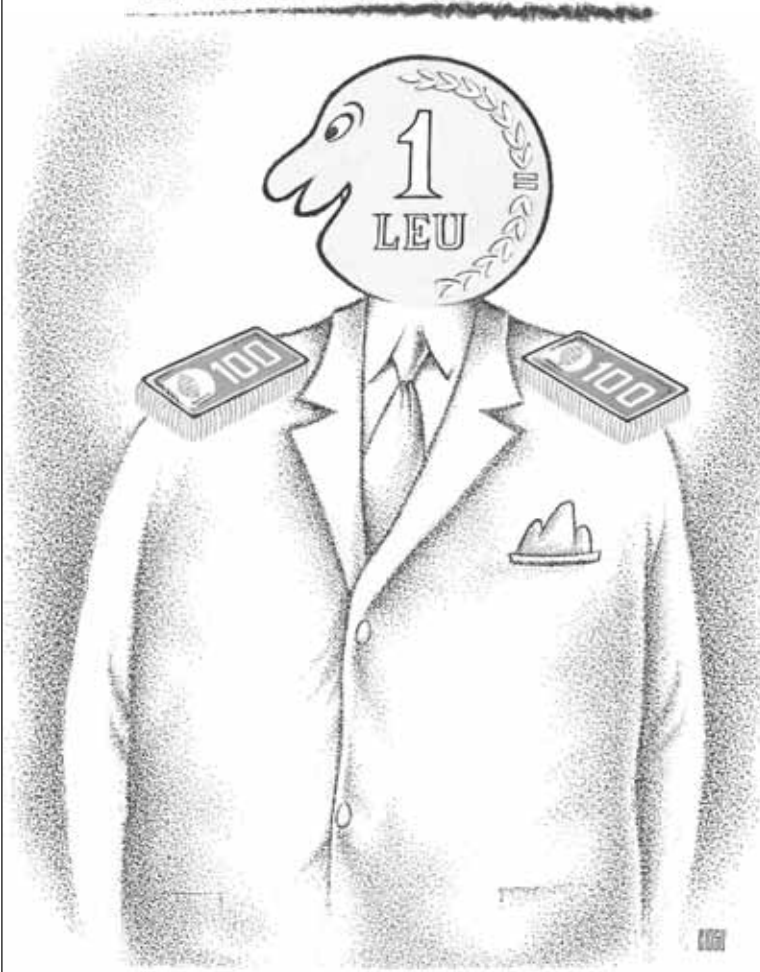
lirice a experienței terifiante a fratelui său. Iar cele câteva poeme adunate în secțiunea „Canal” au rezultat din prelucrarea unor notații lăsate în păstrare de un vecin, rudă îndepărtată, supraviețuitoare a Canalului. [...] Volumul impune prin forța expresivității primare, dar confirmă cheia de boltă a înțelegerii întregii sale creații poetice. Din subteranele suferinței exacerbate, Ovidiu Genaru demonstrează că-și datorează redevabilă forță poetică neîncetatei reveniri spre teluric, spre prozaic, la concret, la comun, la povestea eroică sau banală” (Revista „Ateneu”, nr. 608, aprilie 2020, p. 21).

Însuși Ovidiu Genaru mărturisește: „Printre însemnările mele am găsit relatările unui vecin care scăpase viu de la Canal. Era prin anul 1968. Omul

mi-a cerut discreție, de teama unei noi arestări. Ce mi-a povestit atunci azi pare ficțiune. Inteligența românească trebuia masacrată. Satrapii au fost dintre noi, românii, iar vina n-au fost trași la răspundere niciodată. Relatările sunt autentice. Doar transcrierea lor expresiv-afectivă îmi aparține.

Am scris această carte în memoria fratelui meu Mircea, fost deținut politic la 18 ani, la Suceava și Târgșorul Nou, între anii 1948 și 1950. Numele lui, Mircea Bibire, figurează pe zidurile Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței, Sighetul Marmăției”. (Red.)

d'ale lui Ciosu

Revista de Cultură ATENEU

Inițiator al seriei noi (1964): Radu CÂRNECI

Director: Carmen MIHALACHE

Redactori: Ioan DĂNILĂ (redactor asociat), Adrian JICU, Marius MANTA, Dan PERȘA, Ștefan RADU (secr. gen. de red.), Violeta SAVU

• Contabilitate: Alina GRIGORAȘ • Culegere texte: Mădălina Olaru •

• Redacția: Bacău, Str. Caișilor, nr. 7 • Tel./Fax: 0234-512497 •

• e-mail: ateneubc@gmail.com • Materialele nepublicate nu se restituie. •

• Tipărită la Tipografia ELENA Bacău • www.tipografiaelena.ro • ISSN 1221-5813 •

• Citorii se pot abona direct, la redacție, sau cu plata prin virament la Trezoreria Bacău, cont: RO42 TREZ 0612 1G33 5000 XXXX

Poezia care curge prin vine: Emilian Galaicu-Păun

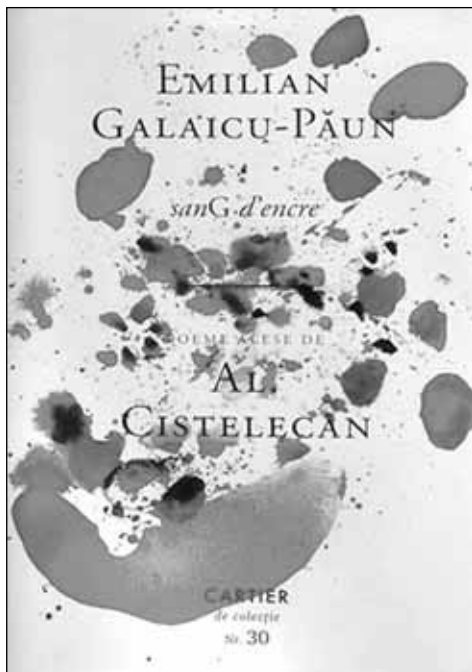
„O trestie în vârful căreia e înfipt un cap de Christ romantic“ – așa îl caracterizează Al. Cistelecă pe Emilian Galaicu-Păun, în prefața antologiei *sanG d'encre*, apărută în 2020, în colecția de poezie a Editurii „Cartier“ din Chișinău. O trestie gânditoare & simțitoare, așa adăuga eu, fiindcă acest volum definește profilul unuia dintre cei mai interesanți creatori de dincolo de Prut: poet, prozator, eseist și traducător, intrat foarte serios în malaxorul literaturii postdecembriste, pe care o ilustrează pe filieră basarabeană, cu particularitățile ei, sublimate într-o scriitură aparte.

*

Înainte de toate, se pune întrebarea care sunt raporturile lui Emilian Galaicu-Păun cu poezia. Iar răspunsul este sugerat încă din titlul acestei antologii, un inspirat joc de cuvinte, în care se ascunde întreaga lui concepție despre scris și, de ce nu, despre lume. Din titlul asta șăgalnic și barbian se desfac, ca dintr-un ghem, mai multe capete interpretative, în care putem vedea tot atâtea elemente constitutive pentru o poetică autosacrificială. Nu e doar o trimitere la concepția de secol XVIII, potrivit căreia umorile sunt în strânsă legătură cu sângele, ci și o asumare a poeziei ca unică rațiune de a fi. Prin vinele lui Galaicu-Păun curge sânge poetic, iar aluzia la cerneală („encre“) e un indiciu semnificativ pentru o viață dedicată, întru totul, scrisului. Chiar dacă asta presupune ardere de sine. Adică să (te) scrii cu propriul sânge. Să-ți iei sânge, ca în medicina empirică, care pornea de la prezumția că sângele rău trebuie eliminat pentru a tămădui organismul. Or tocmai asta face, în felul său, în scrisul său, Galaicu-Păun.

*

Selecția operată de Al. Cistelecă e revelatoare nu doar pentru că îți oferă perspectiva întregului, ci și pentru că decupează vârfurile unei poezii simptomatice pentru fenomenul literar de peste Prut, cu tensiunile sale inevitabile

pentru un autor prins între cultura română și cea rusă, căreia i se adaugă, ca un agent coagulant, influența franceză. O identitate multiplă sau, mai degrabă, scindată, care se resimte în poezia sa ca expresie a căutării de sine.

Temele poeziei lui Galaicu-Păun se circumscriu problematicii identitare. El vine dintr-o tradiție literară construită în jurul ideii de neam și de limbă, unde poezia înseamnă, înainte de toate, o formă de exaltare a conștiinței de neam. De rezistență în fața unei istorii parșive. Coborât din Mateevici, Vieru și Druță, Galaicu-Păun ilustrează o altă vârstă a negocierii etnicului cu esteticul. E suficient să cităm, în acest sens, poemul *Amendament la Articolul 13 al Constituției Republicii Moldova*, pentru

a înțelege că a scrie poezie la Chișinău e un pic altfel: „Cum ai/ liinge/ de bunăvoie/ la/ - 20 C/ sinele/ de cale/ ferată/ în urma/ trenului/ care ți-a/ deportat/ neamu-n/ Siberia –/ iată ce/ vrea să/ spună/ a vorbi/ limba/ moldovenească!“ Sau, de ce nu, grupajul dedicat mamei, care, deși apare sporadic, devine figura tutelară a întregii cărți. Pentru că, dincolo de dragostea maternă, ea a fost cea care „i-a umplut stiloul cu cerneală albastră“, așa cum ne-o dezvăluie splendidul poem cu caracter programatic numit *călimara lui Mutter*.

*

Citate în diacronie, volumele lui Emilian Galaicu-Păun trădează și o despărțire de mizele ideologice, prin integrarea lor într-o poezie care și-a depășit dimensiunea rezistivă, regăsind-o pe cea estetică. O regăsire dificilă, care presupune mult, foarte mult intertext, și reciclarea unor procedee specifice avangardei și textualismului. Asimilarea lor este însă parțială, amintind de Apollinaire.

Livrescă mai peste marginile iertate, poezia sa e blindată nu doar cu referințe culturale, ci și cu trimiteri autobiografice, cum sunt cele despre anii moscoviți, când el și colegii făceau literatură pentru a se „*eli elibera de lecturi*“. Nici când vorbește despre sine și despre experiențele sale intime, EMG nu se poate elibera de mirajul intertextului, care îi devine o a doua natură. De aici o anume senzație de artificialitate, salvată de cotitura ironică, de poanta care face discursul digerabil: „când de-odată tu răsăriși în cale-mi/

Munoz a transpus-o în imagini calde și inspirate. La sfârșitul cărții, ele au realizat grafic un parcurs biografic schematic, pentru ca micul cititor să rețină cele mai importante aspecte, au adăugat 10 întrebări și răspunsuri.

Cele șase cărți din tolba lui Moș-Crăciun pe care am ales să vi le prezint azi mi-au amintit de Spania, întrucât ilustratorii locuiesc la Barcelona. Sunt doi ani de când am vizitat Muzeul Științelor din Valencia, unde își dau întâlnire vizitatorii de diferite vârste și se implică în acțiuni interactive care au legătură cu evoluția vieții, și astfel le este facilitat accesul la știință și tehnologie. Mai avem multe de învățat până vom avea un muzeu destinat științelor, însă, până atunci, să citim și să înțelegem că știința se învață prin experimente și poate fi prezentată ca o poveste.

Gabriela GÎRMACEA

perestroikă, tu!... restul e literatură“. Și multe alte asemenea răsuciri & răsturnări de sens, care imprimă poeziei sale un profil intelectualizant-rațional, de o răceală siberiană.

*

Trebuie menționată și compoziția simetrică a volumului, care se deschide cu *A (II)Rh+eu* (2019), pentru a continua, în sens invers, cu *Arme grăitoare* (2009), *Yin Time* (1999), *Cel bătut îl duce pe cel nebătut* (1994), *Levițiații deasupra hăului* (1991), *Abece-dor* (1989) și *Apa. 3D* (2019). Nu știu dacă volumele se înghit unele pe altele, într-o continuitate autodevoratoare, cum crede Al. Cistelecă. Mie îmi lasă impresia unei propensiuni autoscopice. Nu întâmplător, în finalul antologiei sunt incluse texte din *Apa. 3D* (2019), ceea ce indică o ieșire din stricta cronologie și o plasare simbolică între două extremități, care, de fapt, vorbesc despre permanenta zbatere a poetului între realitate și idealitate, între condiția de apatrid și cea de arheu. Pentru că da, „miezul iradiant – și inexorabil, de fapt – al poeziei lui Emilian Galaicu-Păun ține de coincidența dintre naștere și moarte, inseparabilitatea, indistinția lor.“

*

Ceea ce nu s-a subliniat îndeajuns la Emilian Galaicu-Păun este grija pentru construcție, pentru dispunerea grafică a poemelor. Ea trădează nu doar disponibilitate ludică. Aș înclina să cred că totul vine din convingerea că există legături tainice între ceea ce se cheamă, cu un clișeu, formă și fond. Textele sale mi-au amintit de un interviu în care Nichita Stănescu respingea, polemic, ideea kantiană potrivit căreia forma perfectă atrage conținutul, propunând o răsturnare semnificativă a relației dintre cele două noțiuni. Ei bine, într-un fel, asta se întâmplă și în *sanG d'encre* și mai ales în grupajul inițial din *A (II)Rh+eu*, unde poemele au o formă (aproape) fixă, fiind alcătuite de 20 de versuri. Nu despre ostentație e vorba, ci despre o trimitere către o altă temă majoră a creației sale: iubirea. Pentru că vârstele poeziei lui EMG sunt, în definitiv, vârstele iubirii. Pentru că „nicio privire nu s-a zdrobit de pământ“ și pentru că „iubirii toate vârstele-s supuse“. Pentru că „sângele ia poziție de drepti în fața iubirii“. Și mai ales pentru că „într-o zi/ n-am să te/ mai pot/ îmbrățișa/ decât cu/ paranteza/ închisă“; (deschisă/ cu 30 de ani/ mai târziu./ a ta încă n/-are somn! –/ se cheamă/ că ești/ speranța (mea)/ de viață./ atât doar/ că nu știu:/ crai-nou? lună plină?“

Pe scurt, *sanG d'encre* nu face altceva decât să-mi confirme pre-judecata că sângele apă nu se face. Că Emilian Galaicu-Păun este un poet puternic, pentru care granița viață-scris nu (mai) există.

Povești din tolba Moșului

Anul acesta, tolba lui Moș-Crăciun a fost plină de cărți cu teme și formate diferite. În ultima vreme citesc de toate. Uneori, sunt un copil nostalgic și recitesc volume care mi-au făcut plăcere în copilărie. Alteori, mă îndrept spre noutăți, chiar dacă acestea nu sunt neapărat literare. Sunt atrasă de ceva timp de cărțile pentru copii. Despre unele dintre acestea am mai scris și nu mă pot opri să deschid cu multă plăcere cărțile de popularizare a științei printre cei mici, deoarece am o curiozitate pe care nu pot s-o ascund. Am avut încă de mică o orientare clară spre filologie, iar acum vreau să-mi explic de ce nu am fost atrasă de știință.

La *Didactica Publishing House*, au apărut două cărți foarte interesante: *Dr. Albert*

prezintă prima mea carte despre Relativitate și Dr. Albert prezintă prima mea carte despre Fizica Cuantică. Autorul Sheddad Kaid-Salah Ferrón are două licențe: fizică și farmacie. I-a plăcut mereu să predea copiilor, adaptând știința la nivelul lor de înțelegere, și l-a luat alături pe Eduard Altarriba, grafician și ilustrator talentat care conduce la Barcelona un studio independent, *Alababala*, unde creează animații distractive și practice pentru copii. Așadar, ei au gândit în abordarea acestor teme dificile un design grafic atractiv, respectând rigoarea științifică, iar informația au adaptat-o nivelului cognitiv al copilului, punând-o în relație cu aspecte ale vieții cotidiane pentru a înțelege utilitatea și importanța demersului științific.

Prezentate astfel, temele devin atractive nu numai pentru copii, ci și pentru filologul din mine care a înțeles de ce nu s-a apropiat de știință. Criticul Alex Ștefănescu spunea că *literatura este un act de seducție*, iar afirmația lui trebuie extinsă și la cărțile de știință. Cititorul trebuie captivat indiferent de subiectul cărții, iar știința are nevoie de povești.

Tot de la *DPH*, Moș Crăciun mi-a adus patru cărți care prezintă personalități din diferite domenii: *Mozart, Marie Curie, Maria Montessori, Leonardo da Vinci*. Intenția este ușor de înțeles: educația prin referire la un model. Și în această serie se poate recunoaște un cuplu de autori: Jane Kent a scris povestea, alegând ca fiecare personalitate să-și prezinte viața, și Isabel

Ianuarie 2021. Urmăresc, pe Youtube, *Tatăl nostru*, de Felicia Donceanu, inspirat realizat, cu Florin Estefan și Ovidiu-Lipan Tândărică. Doamna liedului românesc, născută în Bacău la 28 ianuarie, a atins 90 de ani. Discipolă a maestrului Mihail Jora, cu care a studiat compoziția, l-a cunoscut pe George Bacovia, căruia i-a cântat muzica. Ne mărturisea cândva: „Ca băcăuană, am trăit aievea, copil fiind, într-un climat realmente «bacovian» și explicabil a fost poate ca, în timp, să-mi rememorez nu numai sonoritatea tristă a *Fanfarei militare*, ci și atâtea altele, deoarece o parte din biografie mi-a rămas animată sub cerul plumburiu al orașului natal”.

Scrie tot timpul. Plămădește și acum, îi sunt cerute lucrări noi, pentru felurite ansambluri. Are o vivacitate de invidiat, trăiește viața frumos, cu sens, ca pe o poveste. Alege bob cu bob și păstrează doar esența, pe care ne-o dăruiește sub îndemnul că „muzica trebuie neapărat să facă bine”!

L-a cântat și pe poetul nepereche, cel ce mărturisea: „Poate că povestea e partea cea mai frumoasă a vieții omenestii...” *Eminesciana – sonata-glossă* pentru clarinet solo, în magnifica interpretare a lui Aurelian-Octav Pop, te cucerește și te alină de *Vreme trece, vreme vine, / Toate-s vechi și nouă toate*.

Cei care o cunosc, cei care îi ascultă muzicile sau îi privesc instrumentele, pe care le imaginează și singură le confecționează, o admiră și o prețuiesc. Felicia Donceanu este prezentată, de altminteri, pe *Wikipedia* ca pictoriță, sculptoriță, compozitoare. Deși ordinea e alta, important este să aflăm despre harul cu care slujește arta, despre polihromia, sincretismul care o conduc de la vers la sunet, de la cuvinte scrijelite cu penița, la creionul și guma care-i

turnul cu ceas

Ozana KALMUSKI-ZAREA

Clepsydra

sunt martore travaliului artistic. Scornește, animă personaje, îi vin mereu idei, cu care captează atenția ascultătorului mic – vezi *Aventurile lui Clopotel* – și a celui ce a crescut și vine mereu să repete pașii copilăriei.

A studiat la Conservatorul *Ciprian Porumbescu*, astăzi Universitatea Națională de Muzică din București, loc în care i se cântă luna aceasta creații. A fost până în anul 1984 redactor la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, uniune care o premiaza de mai multe ori. Dacă vorbim de distincții, să nu uităm că în 1981 primește Ordinul Cultural clasa I, în 1984 Premiul *George Enescu* al Academiei Române, și în 2010, întreaga activitate îi este răsplătită cu Marele Premiu al UCMR. După ce este distinsă cu Mențiune la Concursul Internațional de Compoziție de la Mannheim, în 1961, Felicia Donceanu a compus, patru ani mai târziu, muzica pentru spectacolele de teatru *Tartuffe*, de Molière și *Măsură pentru măsură*, de William Shakespeare. A abordat mai multe genuri muzicale, devenind cunoscută mai cu seamă grație lucrărilor camerale, în care este prezentă vocea, într-o varietate a

ciclorilor de lieduri, de piese corale sau vocal-instrumentale, cu pronunțat caracter ludic. Tot ea scrie și textele pentru varii partituri muzicale, construite dramaturgic, arătându-și talentul de grafician, ilustrator de cărți pentru copii sau coperti de carte și disc.

Multe dintre lucrările compuse fac istorie și vom enumera doar câteva: *Imagini*, pe versuri de Mihai Eminescu, *Cântece de fată frumoasă*, *Cântând cu lenăchită Văcărescu*, *Abtbilder*, după Tristan Tzara, *Mărgele*, pe versuri de Tudor Arghezi, *Rugăciunea Domnească*, *Invocatio*, *Măiastra*, *Yolanda* (omagiul sopranei Yolanda Mărculescu), *Clopote la soroc*, *La piața de hotar*, *Pontii Euxini Clepsydra*, după Ovidiu, compusă acum 50 de ani...

Anul trecut, în Studioul „Mihail Jora” al Societății Române de Radiodifuziune București, violonista Diana Jipa și pianistul Ștefan Doniga au interpretat *Sonata I* a Feliciei Donceanu, alături de lucrări semnate de Hilda Jerea, Violeta Dinescu (în aranjamentul lui Vlad-Răzvan Baciu), Carmen-Petra Basacopol, Liana Alexandra și Laura Manolache, în cadrul Proiectului *Doamnele muzicii românești*. La aniver-

sare, este sărbătorită online, la București, la UNMB, cu un program integral la Cluj-Napoca. Dintre interpreții consacrați, pe care i-a cucerit și cu ajutorul cărora a trimis mesajul său publicului, vom enumera, selectiv, pe Georgeta Stoleriu, Claudia Codreanu, Antonela Bărnat, Bianca și Remus Manoleanu, Verona Maier, Inna Oncescu, Trio *Mozaic*: Diana și Oana Spănu, Emil Vișenescu, harpista Stana Bunea, în *Legenda unui zbor*, Valentin Teodorian din *Picolicomando*...

În Bacău, la Sala *Ateneu*, cu public, orchestra Filarmonicii *Mihail Jora* interpretează opusul *În Țara de Sus*, sub bagheta dirijorului Alexandru Ganea.

Ca și personalitatea sa, luminoasă, echilibrată, muzica pe care o făurește cu debordantă fantezie este naturală, cantabilă, firească, nealterată de zbulciumul secolului în care ne aflăm, și pare a sfida timpul. Ceasul de voie bună, de zâmbet șăgalnic, al seninătății, curge egal într-o fină clepsidra, cu folos.

Pentru un artist, esențială este recunoașterea. Și slavă Domnului, îngerul ce o apără de rele a ferit-o de izolare și de uitare. Felicia se transformă în floare, în pasăre cântătoare, în răsărit, în suflet de copil, în zână bună care ocrotește ce-i frumos și bun. Fiecare dintre creațiile Feliciei Donceanu – ea însăși o voce sensibilă, expresivă, fermecătoare, care are ceva de transmis și o face într-o manieră unică, cu neputință de imitat – este o ilustrare a bogatei lumi interioare a autoarei. Și este gândit/ simțit să fie de leac, pentru a vindeca, pentru a trezi sufletul la viață. Felicia Donceanu are un stil inconfundabil, și întocmirile sale sonore și vizuale – adevărate *Tablouri vivante* intrate în patrimoniul cultural românesc – au darul de a bucura constant și de a înnobila spiritual. Încheiem cu o simplă urare: *Să ne trăiți!*

Cunoscutul și apreciatul scriitor băcăuan Cornel Galben, membru al filialei Galați-Brăila a Uniunii Scriitorilor din România, îi face curioși pentru a șaptea oară pe cititorii săi printr-un nou *Jurnal*, intitulat semnificativ „Sunt un fiu risipitor” (Iași, Ed. PIM, 2020). Cartea se adaugă celorlalte șase *Jurnale* publicate, începând cu 2012: *Ieșirea din lume*; *Ultima sută*; *Primul prag*; *1000 de pași*; *Zile de trecere*; *Pe față și pe dos*. Cele peste 300 de pagini ale *Jurnalului* apărut în 2020, având ca repere anii 2018-2019, consemnează o sumă apreciabilă de lamentări: „Sunt un fiu risipitor, bătându-mi joc de prețioasele clipe dăruite zi de zi de bunul Dumnezeu”; „și ziua de azi s-a dus după altele irosite”; „iarăși am avut o noapte de coșmar și o zi în care n-am mișcat un deget”; „n-am răsturnat pământul nici azi”; „mă mișc ca un melc”. Când reușește să scrie câte ceva, este dezamăgit de „demisia bocciului de Tudose” (care a pus România „într-o situație penibilă și total neonorantă pentru o țară care se vrea europeană”), bulversat de faptul că este în „a treia zi în care nu avem apă la robinet” sau enervat „pe camarila ticăloșită de la București”. Alteori, „destăinuitorul” este însă mai conciliant cu rezultatele propriei sale munci: „Dacă aș avea răgazul să recitesc paginile scrise până acum, cred că aș găsi și câteva lucruri mai acătării”.

Gh. NAZARE

Sunt un fiu risipitor

Din fericire, citindu-i cartea constatăm cu satisfacție că autorul cochetează cu modestia, vrând parcă să culeagă și mai multe laude pentru bogata și diversificata sa activitate: creator literar, cititor, animator cultural. E satisfăcut de elogiile pe care le primește pentru apariția revistei *Cadran cultural*, iar prezența sa la activități culturale, literare, artistice și științifice, organizate în spațiul moldovean, în special, dă consistență și valoare manifes-

tărilor respective (lansări de carte, expoziții, întâlniri cu scriitori, dialoguri profesionale, simpozioane și sesiuni științifice tematice, colaborarea la publicații de profil etc.) Și toate acestea în condițiile unei fecunde creații literare, jurnalistice și de împătimit cititor.

Cornel Galben este un meticulos cronicar al vremurilor trăite zi de zi, dialogurile sale cu confrăți într-ale scrisului – scriitori, redactori de reviste, istorici și critici literari, artiști, demnitari

în domeniul culturii – au substanță, transmit judecăți și stări de spirit, conturează o adevărată viziune spirituală. Cornel Galben „duce” dialoguri profesionale cu personalități mai mult sau mai puțin cunoscute, dar care-i pun în evidență un elevat și diversificat bagaj cultural: Florin Dochia, Valeriu Cristea, Eugen Ungureanu, Valeriu Anghel, Valeria Manta-Tăicuțu, Petre Isachi, Dumitru Brăneanu, Rodica Lăzărescu, Grigore Codrescu, Dan Perșa, Adrian Lupu, Constantin Călin, Petre Vlase, Emilian Marcu etc. Apoi, aflăm că autorul *Jurnalului* este un frecvent participant la manifestări culturale organizate de instituții de profil din Bacău (Biblioteca Județeană „Costache Sturdza”, Teatrul Municipal „Bacovia”, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Ansamblul Folcloric „Busuiocul”, Universitatea „Vasile Alecsandri”, Centrul de Cultură „George Apostu”, Filarmonica „Mihail Jora”, Teatrul de Vară „Radu Beligan”, redacțiile revistelor „Ateneu” și „Plumb” etc.) sau din spațiul cultural moldovenesc (Piatra-Neamț, Iași, Onești, Galați, Brăila, Adjud etc.).

Autorul celui de-al șaptelea *Jurnal* este un creștin practicant: duminică de duminică merge la slujbă, la biserică, luând parte la Sfânta Liturghie, iar masa de prânz îl găsește alături de întreaga familie, trăind momentul cu destindere și bucurie, ca un bun familist.

Cornel Galben se dovedește a fi un mare iubitor de sport, în mod deosebit de tenis. Este alături de fetele noastre – Simona Halep, Irina Begu, Sorana Cîrstea, Monica Niculescu, Ana Bogdan, Mihaela Buzărnescu etc. – la toate turneele la care participă, mai mari sau mai mici, trăiește din plin bucuria victoriilor acestora și amărăciunea înfrângerilor.

Jurnalul lui Cornel Galben ne face cunoștință cu un om foarte activ; contrar titlului ales, nu este „un risipitor”, ci un entuziast animator cultural care nu-și precupește timpul pentru a fi în mijlocul evenimentelor culturale. Are o plăcere deosebită să-și petreacă mult timp în „atelierul” revistei „Cadran cultural” pe care a cititorit-o și o conduce. Tocmai prin paleta bogată și diversificată de gesturi culturale, dovedește că este într-o permanentă competiție cu timpul.

Cu această carte, Cornel Galben depășește granița a 30 de volume publicate. Un succes pentru care merită aplauzele noastre, ale cititorilor.

pentru limba noastră

Ioan DĂNILĂ

Bacăul (pre)primar* (XXIX)

Parcurs mic, bătaie lungă

Așa ar putea fi definit momentul din biografia profesională a lui Sergiu Șerban (1935-2005), unul dintre cei mai importanți dascăli de limba și literatura română pe care i-a avut Bacăul. A fost suficient să zăbovească doi ani (1968-1970) în spațiul Liceului Pedagogic „Ștefan cel Mare” Bacău pentru a contura imaginea unui profesor de forță, cu o personalitate intelectuală care depășea granițele școlii pe care o deservea și ale zonei geografice. Învățători și educatoare care au avut privilegiul de a se fi aflat sub bagheta strălucitului mentor (ori ca elevi, ori în calitate de cursanți/ candidați în protocolul pregătirii gradei didactice) mi-au mărturisit, peste ani, că au deprins o bună limbă și literatură română, de care s-au servit apoi lejer la catedra școlilor primare. În acei ani ființa pe

lângă liceele pedagogice din țară o formă specială pentru pregătirea cadrelor necesare în grădinițe și în clasele I-IV: institutele pedagogice de 2 ani. Sergiu Șerban s-a dovedit extrem de priceput în a așeza materia de predat programată pentru 4,5 sau chiar 6 ani (în liceul pedagogic

curent) în doar doi ani, sintetizând eficient compartimentele limbii, genurile și speciile literare, didactica disciplinei. În discuțiile pe care le-am avut cu el în cancelaria Școlii Generale Nr. 19 (azi, „Al. I. Cuza”), în anii '80, făcea referiri la acea perioadă și sublinia neliniștea de care era cuprins la gândul că, deși era un parcurs de numai doi ani, viitorii educatori trebuiau pregătiți la nivel de performanță. Mai apoi, ca șef al comisiei metodice și al cercului pedagogic, coordonator al Revistei „Convorbiri didactice”, autor de manuale și auxiliare didactice – ipostaze în care l-am cunoscut și după 1990 –, mărturisesc că ucenicia de la Pedagogic l-a format pentru multă vreme. Mărturie stau lucrările publicate (în special de pregătire a gimnaștilor pentru limba română – fonetică, vocabular, morfosin-

taxă, stilistică –, dar și pentru literatura română). „Limba română. O gramatică a greșelilor” (parafrază după Iorgu Iordan) și îndrumarul pentru însușirea lexicului sunt instrumente de lucru inclusiv pentru studenții filologi.

Momentul de vârf l-a constituit câștigarea concursului de manuale școlare, în 1998 (pentru clasa a IV-a) și 1999 (pentru clasa a VII-a), la Editura All, realizate împreună cu fiica sa, Anca Șerban. Pe copertă, după cum se vede, apare o denumire sintetică – „Limba română”, credința celor doi autori fiind ușor deductibilă: literatura este un produs oferit cititorului antrenat înainte de toate în subtilitățile lingvistice proprii oricărui idiom. Editura All a pus la dispoziția școlilor un pachet complet: manual, caietul elevului și ghidul profesorului (acesta din urmă aproape că a dispărut ca specie). Deloc întâmplător, Anca Șerban, profesoară la Școala Gimnazială Nr. 79 București, este coautoarea manualului de limba și literatura română pentru clasa a VIII-a, ediția 2020 (Editura „Corint Logistic”), alături de Amalia Stoenescu, Luminița Preda, Andreea Nistor, Ciprian Nistor și Lucica Minchevici.

Dorinel Ichim, etnologul

Și-a dedicat întreaga viață cercetării spiritualității românești reflectate în patrimoniul material și în cel imaterial. Dorinel Ichim (19 iul. 1941, satul Căbești, com. Podul Turcului, jud. Bacău – 9 dec. 2020, Bacău) și-a legat numele de

câteva performanțe: a înființat primul muzeu de etnologie (etnografie comparată) din Moldova, în municipiul Bacău; a adunat mii de piese, posibile expozate în secțiile de profil; a cercetat peste 1500 de biserici, începând cu cele din eparhiile județelor din Moldova de Mijloc; a colaborat cu etnologi de primă mărime din România: Paul Petrescu, Elena Secoșan etc.; a publicat peste 30 de cărți (unele, împreună cu soția, Florica Ichim): monografiile ale localităților (Căbești, Podul Turcului, Poiana Sărată, Glăvănești, Plopana), ale meșteșugurilor (olăritul; coautor, Feodosia Rotaru, sub egida Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Bacău) sau ale comunităților ceangăiești („Catholicii moldoveni”); a delimitat și cercetat zonele etnografice Trotuș, Bacău și Colinele Tutovei etc.

Studierea arhitecturii populare a generat „lucrări remarcabile” (Iordan Datcu, *Dictionarul etnologilor români*, 2006), despre bisericile din Moldova, Basarabia și Bucovina, iar experiența de consilier la Direcția Județeană pentru Cultură a produs o lucrare importantă despre monumentele istorice băcăuane. Pentru cartea dedicată Transilvaniei, în 2018, a primit felicitări de la președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop. A colaborat încă din anii '70 la Revista „Ateneu”, unde au apărut secvențe din viitoarele cărți. La începutul acestui an va apărea o lucrare (la Editura „Magic Print” din Onești) despre bisericile de zid din județul Bacău, căreia a reușit să-i revizuiască conținutul și forma.

Dorinel Ichim – expresie a pasiunii de pentru o viață de cercetător.

Iancu Grama, „în brațele înserării”

Este titlul uneia dintre poeziile publicate de scriitorul băcăuan în Revista „Ateneu” după anul 2000. Rubrica „Poesis” i-a stat de multe ori la dispoziție, măcar pentru faptul de a fi debutat

în 1976 în publicația întemeiată de Grigore Tabacaru și George Bacovia. Iancu Grama (8 nov. 1933, satul Vizureni, com. Tutova, jud. Vaslui – 6 ian. 2021, Bacău) ilustrează cazul profesorului de geografie care și-a urmat drumul ascuns al înzestrării artistice, asemenea unui alt băcăuan: Laurențiu Stan (geograful-pictor). A cunoscut zăbava cu folos asupra cuvântului, pe care l-a întors pe toate fețele, pentru a se consola cu acel „cuvânt rostit în tăcere”. Titlurile poeziilor tipărite în „Ateneu” sunt relevante: „Numit-m-am pasăre, apoi numit-m-am gând” și „Iluzia mai mult ca perfectul” (7/1987), „Semn împotriva oricărei căințe” (8/1993) și „Un om își calcă propria umbră” (10/1994) sau „În brațele înserării” (6/2003). Idoli sunt dintre cei mai înalți: „Slujind limba română” (2/1983) sau „Nașterea Lui din spic de zăpadă (Lui Eminescu)” (1/2000).

Prin grija familiei, texte rămase în manuscris vor vedea lumina tiparului poate chiar în acest an.

Teleşcoala „Ateneu”

i „șoptit” este sau nu este sunet?

Dinspre școli

Întrebarea ne-a fost pusă de profesorii de limba și literatura română din județ și din țară, derutați de felul în care este tratat subiectul în mass-media didactică, dar mai ales în lucrările editate sub egida sau cu aprobarea Ministerului.

Pe 17 sept. 2020, în cadrul emisiunii „Teleşcoala” (proiect al Ministerului Educației Naționale, în colaborare cu Televiziunea Română – TVR2), s-a discutat despre noțiuni de fonetică necesare pregătirii pentru examenul de evaluare națională și s-a exemplificat cu un mic test, rezolvat pe loc. S-a spus/ scris atunci că în cuvintele *meri* și *lanuri* sunt 4 litere și 3 sunete, respectiv 6 litere și 5 sunete. Profesoara A.-N. S., de la o școală gimnazială din București, a decretat: *i „șoptit”* din cele două cuvinte nu se numără, pentru că nu este sunet.

Care este realitatea fonetică?

Ne-o oferă cea mai autorizată lucrare, editată de Academia Română – DOOM² (2005): „*i* «șoptit» (asilabic sau afonizat)” este un „*i* care și-a pierdut sonoritatea și nu formează silabă” (p. XIX). Apare „după consoană, la sfârșit de cuvânt”, ca în „*pomi, flori, lincși, miști, urși*”, sau în compuse de tipul „*căteșitrei, oareșicare, oricare*” (p. XXXIII), înainte de numeral („*trei*”) ori de pronume relativ („*care*”). Rolul său este precis determinat atât fonetic (este un sunet mai scurt decât o semivocală), cât și morfologic: „*i* «șoptit», ca în *pomi*”, pentru care avem „desinența -i” (p. XXIV). Această ultimă precizare apare la secțiunea „Semne pentru indicarea pronunțării”, ceea ce indică limpede că avem de a face cu un sunet.

Cum îl notăm?

DOOM¹ (1982) nu-i dă un nume acestui *i* și îl notează cu o literă înjumătățită ca înălțime. Pentru jumătatea rămasă, era

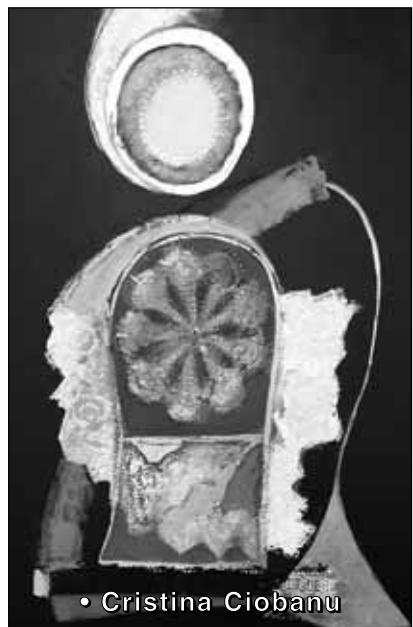
adăugată o linie scurtă verticală (ansamblului *i* se mai spunea *i* cu „picioruș”). DOOM² a renunțat la „picioruș”, dar opțiunea nu este fericită: e greu de caligrafiat un *i* foarte mic, care poate fi ușor confundat cu *i* vocalic.

Ce spune programa școlară?

Elaborată în anul 2017, programa pentru gimnaziu a fost aplicată, succesiv, începând cu anul școlar 2017-2018 (la clasa a V-a), încât abia în anul 2021 a fost avută în vedere pentru proba de la evaluarea națională. La clasa a V-a sunt prevăzute „Tipurile de sunete: vocală, consoană, semivocală”. Lipsește, după cum se vede, referirea la *i „șoptit”*.

Manualele... democratice

Obligați să respecte programa, autorii manualelor pentru clasa a V-a (2017) au adoptat trei atitudini: de ignorare a subiectului (Ed. „Corint Logistic”), de recunoaștere a existenței acestei realități fonetice (Ed.

• Cristina Ciobanu

„Art”) sau de promovare a opiniei unei anumite școli filologice din România (Ed. „Paralela 45”), care notează *i „șoptit”* cu un fel de accent (semn al palatalizării consoanei din fața acestui *i*): „Sunetele din cuvântul *pomi* sunt: [p], [o], [m ʲ]” (p. 66).

Exces de zel?

Da, atât din partea unora dintre autorii de manuale, cât mai ales din partea realizatorilor emisiunilor de la TVR 2, care au imaginat – singurii, din câte remarcăm – un test derutant.

Și totuși...

Odată pornită cavalcada lui *i „șoptit”* (care este sunet, după cum au demonstrat foneticienii și după cum poate remarca oricine rostește atent un cuvânt conținând un astfel de sunet), se întrevăd două soluții: 1. să fie ignorat subiectul (ceea ce ar fi antiștiințific); 2. să fie admisă o completare la programa școlară, care să facă obiectul unei scrisori metodice expediate de Minister inspectoratelor școlare și caselor corpului didactic. Cât privește emisiunea din 17 sept., reluată pe 13 ian. 2021, se impune ca profesoara A.-N. S. să dea o dezmințire în acest sens.

• revista revistelor • revista revistelor •

Pro Saeculum

147-148/2020

Revista focșăneană nu se dezmințe nici acum. Temele abordate sunt cele cunoscute, dar modul de a le trata garantează farmecul și utilitatea lecturii. Iată câteva titluri: „Sulina, «Chilina» și Sfântul Gheorghe” (de Niculae Gheran), „Mers pe ape și puțină moarte” (Magda Ursache), „Duiliu Zamfirescu – epistolar diplomatic” (Ioan Adam). Rodica Lăzărescu ne răsfată cu două interviuri de forță, cu Cornel Galben și Vasile Ghica (la 70, respectiv 80 de ani), iar Ilie Rad îl face pe Dumitru Popescu să declare: „M-au sedus întotdeauna fantasmeme...”

Pagină realizată de Ioan DĂNILĂ

Carmen MIHALACHE

Un valoros studiu despre critica teatrală în comunism

Cum circulația cărților, la noi, nu este una dintre cele mai bune, am ajuns mai târziu în posesia uneia pe care mi-o dorisem, fiindcă e scrisă de o colegă de facultate și bună prietenă, Miruna Runcan, și pentru că tratează un subiect interesant: *Teatru în diorame. Discursul criticii teatrale în comunism. Fluctuantul dezgheț 1956-1964*. Autoarea, care nu are astâmpăr și este o veritabilă workaholic, a scos între timp, tot la editura bucureșteană „Tracus Arte”, un al doilea volum impozant al acestei cercetări: *Teatru în diorame. Discursul criticii teatrale în comunism. Amăgitoarea primăvară 1965-1977*. Am spus că o știu de mult pe Miruna, din frageda noastră tinerețe, când, studente la Filologie fiind, eram îndrăgostite și de teatru, nu numai de literatură. Frecventam un cerc de dramaturgie, dar și unul de teatru, și am un car de frumoase amintiri de la repetițiile pentru spectacolul nostru „Mopetiana”, un colaj pe versurile lui Mircea Ivănescu. Și Marian Popescu era cu noi, în grupul teatraliștilor de la Litere. Minunate vremuri, mai ales când le privesc cu ochii de acum! Aveam mereu un sac de subiecte de deșertat cu Miruna, care era o spectatoare de teatru, de operă, de film, îndelung exersată, din copilărie. Pe vremea aceea scria poezie, apoi, după terminarea facultății, a fost secretar literar, făcând, la „Odeon”,

niște exemplare caiete-program și o publicație teatrală foarte vie. A semnat, împreună cu regretatul ei soț și partener de proiecte culturale, Cristian Buricea-Mlinarcic, o carte de interviuri cu regizori, iar mai târziu, la Cluj, ca profesori universitari (la Facultatea de Teatru și Televiziune din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”), au moșit o revistă de teatru de tip avangardist, *Man. in. Fest*, s-au implicat în acțiuni de cercetare, fiind admirabili mentori pentru studenții lor. Dependentă de muncă, după cum spuneam, și cu spirit de militantă, neobosită în toate întreprinderile ei, colega mea de facultate, bună prietenă dintotdeauna, a scris și un roman, pe lângă cunoscutele ei cărți de studii și cercetări teatrale (amintesc doar „Modelul teatrului românesc”, „Teatralizarea și

reteatralizarea în România”, „Signore misterioso. O anatomie a spectacolului”), la ora actuală ea fiind unul dintre cei mai serioși și renumiți teatrologi români. Acum este implicată, așa cum știe ea mai bine, cu trup și suflet, într-un amplu proiect, vizând realizarea unui „Dicționar multimedia al teatrului românesc”, la care trudesce mai mulți confrăți.

Întorcându-mă la cartea pe care vreau să o semnez aici celor interesați de un demers coerent de investigare și cunoaștere a felului în care a

evoluat discursul criticii de teatru la noi și de genul de „critică a criticii”, voi recurge la câteva dintre precizările autoarei din cuvânt-înainte. Unde ni se spune că o astfel de cercetare e un fel de „nișă a nișei”, critica de teatru fiind „plasată într-un spațiu de vază, între două lumi artistice cu expresie din ce în ce mai vizibil distanțată – lumea literaturii și lumea spectacolului”. Fiind un fel de veșnic cenușăreasă, considerată un gen efemer, critica de teatru nu a constituit un obiect de studiu serios până acum, Miruna Runcan având însă convingerea că o asemenea întreprindere ar fi una cât se poate de necesară și eficientă, pentru că „studiind critica de teatru a unei anumite perioade, în cazul nostru una circumscrisă culturii române, dar și unei duble omogenități – cea instituțională și cea politică (dintre 1956 și 1989), putem cartografia, măcar aproximativ, relațiile de reciprocă comunicare între câmpul creației și cel repertorial, intermediat de discursurile despre teatru. Ipoteza de lucru fiind că, asemenea unor decoruri în cadrul expozițional al unor diorame, discursurile despre teatru încapsulează viața teatrală, măcar în datele ei esențiale, de context și de praxis”. Aflăm că

acest proiect complex ar fi trebuit să fie realizat de o întreagă echipă, dar că nu s-a găsit finanțare pentru el, așa că autoarea a pornit la treabă de una singură, având doar câțiva susținători (criticul de teatru Iulia Popovici, colegi și colaboratori, ca Liviu Malița și Raluca Sas-Marinescu), cărora le și mulțumește pentru sprijin și binevenitele sugestii. Cu deplină onestitate intelectuală, autoarea recunoaște că nu a putut să acopere toate palierele cercetării, a numit riscurile unei astfel de aventuri individuale, dar nu s-a lăsat copleșită de dificultatea acesteia și nici nu a cedat vreunui sentiment de tristețe, vreunei stări de blazare, pornind, temerar, la treabă. Iar rezultatul este unul remarcabil, un act de pionierat, cartea ei mergând pe drumuri nebătătorite, pentru a releva câteva aspecte importante ținând de discursul critic în comunism. Bazându-se, în cea mai mare parte, pe colecția Revistei „Teatru”, singura publicație de specialitate din țară, Miruna Runcan face o pertinentă analiză retoric-stilistică a cronicilor publicate aici, din care citează elocvente fragmente. Cronicile, numite dramatic, erau mai mult literare decât spectacologice, sufocate de ideologia realism-socialismului, supunându-se, strict, criteriului normativ, nu celui axiologic. Pe parcursul cărții, Miruna Runcan face multe observații juste, nuanțate privind statutul cronicii de teatru (aplecându-se asupra structurii acesteia, cât și a felului în care este receptată de creatorii spectacolului) și al profesioniștilor acesteia, cercetarea ei, competentă, aplicată, bogată în informații, dar și în idei, în elemente novatoare de reflecție teatrală, fiind una valoroasă pentru teatrologia românească.

Cultura națională – exercițiu de supraviețuire

A fost întâi neliniștea că viața culturală este în pericol. A urmat căutarea de alternative, cele mai multe viabile și cu segmente avantajoase pentru public. A venit ziua (15 Ianuarie) când s-a dat raportul, iar acesta a arătat că există continuitate în actul cultural și că acesta ajunge la sufletul și la mintea iubitorilor de frumos.

• „Cu mâne zilele-ți adaogi...” a fost provocarea Centrului de Cultură „George Apostu”, căreia i-a răspuns Clubul Pensionarilor 60+, cu sprijinul Direcției de Asistență Socială Bacău. • Complexul Muzeal de Științele Naturii „Ion Borcea”, printre altele, a inițiat Proiectul expozițional „Valoarea cărții”. „Luna aceasta citim din Grigore Antipa”, sună invitația naturalistilor băcăuani. • La Școala Populară de Arte și Meserii a rămas deschisă expoziția de pictură, grafică, design, sculptură, iconografie, ceramică, cusut-tesut. • Cercetători de la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” s-au deplasat în decembrie în comuna Lipova, pentru a aduce publicului, de 15 Ianuarie, impresii din singura localitate băcăuană vizitată de Mihai Eminescu, la 29 apr. 1876. • Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale a postat pe YouTube filmarea unei manifestări dedicate, în 2013, Zilei Naționale a Culturii, în comuna Mărgineni. • La Școala Gimnazială „Nicu Enea”, 75 de elevi au luat parte, online, la „Ora de cultură” (11-12), invitați fiind Eliza-Noemi Judeu și Ioan Dănilă, iar coordonator, profesoara Lucia-Cerasela Roșu. S-a luat aminte la zicerea acad. Ioan-Aurel Pop, din dimineața acelei zile, la RRA: „Limba română este mesajul nostru către lume”. • Spre seară, Teatrul Municipal „Bacovia” și-a chemat prietenii în recent recuperat spațiu al cafenelei, pentru a asista la un dialog despre trecutul și viitorul instituției. Managerul Eliza-Noemi Judeu a prezentat bornele temporale ale clădirii, Ioan Dănilă, în mână cu „Etymologicum magnum Romaniae” al lui Bogdan-Petriceicu Hasdeu, a explicat că din acest dicționar și-a luat Bacovia pseudonimul, care este numele latinesc al Bacăului. Deci în titulatura Teatrului nu se motivează prezența cuvântului „George”. Invitatul special, Lucian-Daniel Stanciu-Viziteu, primarul municipiului Bacău, a promis sprijin pentru ca orașul să devină „un centru cultural al Moldovei”. Edilul a adăugat că va susține campania de restaurare a Casei „Vasile Alecsandri”. Cu o zi înainte, la Radio-România Actualități, președintele Consiliului Județean, Valentin Ivancea, a comunicat mulțumirea că în ședința din 28 dec. 2020 a fost aprobată suma necesară realizării proiectului, iar Ioan Dănilă a subliniat că gestul C.J. este un model de aplicare a *Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice*. Interviuul a fost realizat de Gabriel Pop. • Teatrul Municipal „Bacovia” a lansat Proiectul „Ora de teatru”, destinat școlilor și liceelor din județ și din zona Moldovei de Mijloc. Elevii vor fi învățați să citească logic și expresiv un text, spre a-l înțelege optim. În aceeași seară, a fost lansat volumul „Colinde pentru când nu e decembrie”, de Ecaterina-Elena Lupu, prezentat de Carmen Mihalache și Adrian Jicu, respectiv de Eliza-Noemi Judeu, Bianca Babașa și Gheorghe Geo Popa. • Manifestări închinare Zilei Naționale a Culturii au avut loc și în alte instituții din municipiu și din județ. (D. I.)

• revista revistelor • revista revistelor • revista revistelor • revista revistelor •

Vitraliu
52-53/2020

Periodicul Centrului de Cultură „George Apostu”, aflat în al XXVIII-lea an de apariție, proclamă o cifră rotundă: trei decenii de existență a instituției. Aniversarea, sub genericul „Artă, cultură, tradiție – călătorii spre eternitate”, a cuprins, printre altele, și realizarea acestui număr de colecție. „Semn al rezistenței prin cultură” („Vitraliu – un nou început”, p. 2), publicația este o prezentă inconfundabilă în peisajul revuistic românesc. Cititorul este delectat cu articole de istorie (*Trianon 100*, de Alin-Sebastian Popa; *Europa între 1914 și 1949*, de Ionel Saviteșcu), filozofie și bursa ideilor (texte de Al. Boboc – in memoriam –, Răzvan Theodorescu, Dinu Grigorescu, Mircea M. Ionescu, Nicoleta Popa-Blanariu), cu portrete (C. D. Zeletin, de Alin Popa, și Al. Boboc, de Ion Fercu) sau cu comentarii critice și note (de Daniel-Ștefan Pocovnicu, Dan Petrușcă, Constantin Trandafir, Leo Butnaru, Cornel Galben) și creație originală (Maria Pal, Dionisie Vitcu, Ecaterina-Elena Lupu). Aflăm despre evenimentele găzduite de Centrul de la Maia Ignătescu, Alin Popa, alături de textele unor conferințe ale invitaților (C. Călin – *Despre răbdare*, Varujan Vosganian – *Despre uitare, răz bunare, iertare*). Răsfățul numărului este teatrul, prezent prin cronici (de reținut: „Prima aniversare a Zilei Dramaturgiei Românești, omagiată la Centrul de Cultură «George Apostu» Bacău”), dar și prin texte dramatice („Mr. Author, Fuck you”, de Radu F. Alexandru, pp. 182-195). Colectivul de redacție: Gheorghe Geo Popa (editor-șef), Alin-Sebastian

Popa, Gheorghe Iorga, Daniel-Ștefan Pocovnicu, Dan Petrușcă, Ion Fercu; echipa tehnică: Victor-Eugen Mihai – VEM, Irina Șerban, Maia Ignătescu, Anca Mihăilă, Mari Bucur.

Convorbiri literare
300-301/2020-2021

Revista întemeiată la 1 martie 1867 de Societatea „Junimea” a ajuns la nr. 300 al noii serii, în decembrie 2020. Ediția aniversară este ca de obicei densă, variată, cu semnături prestigioase. Aerul festiv e dat de saluturi ale confrăților din țară și nu numai: Ioan-Aurel Pop o plasează „în panoplia simbolurilor noastre naționale”, Virgil Nemoianu găsește actuala serie ca una „dintre cele mai vrednice de admirație”, iar Basarab Nicolescu o definește drept „o catedrală a culturii române”. Cassian Maria Spiridon, directorul publicației, deschide serialul „Convorbiri literare”. Un sfert de secol din actuala serie”, cu inserții autobiografice bine drămuite și cu detalii care conturează istoria Revistei de după 1989. Conform obiceiului, nr. 300 include sumarul Revistei de la nr. 200 la 299 (pentru celelalte ediții, a se vedea nr. 200, respectiv 100).

Prima apariție pe 2021 continuă seria salutarilor: Î.P.S. Teofan, mitropolitul Moldovei și Bucovinei, așază revista sub semnul continuității și al fidelității, Cristian Livescu („Antiteze”, Piatra-Neamț) îi admiră „anvergura și ținuta autoritară în media noastră literară”, iar Carmen Mihalache („Ateneu”, Bacău) prețuiește „eleganța, moderația, deschiderea spre noi orizonturi de cunoaștere, onestitatea intelectuală a *Convorbirilor*”. În acest număr, Cassian Maria Spiridon deschide o anchetă incitantă: „Critica literară, azi”. Răspunsurile vor fi publicate pe toată durata anului. Suplimentul de poezie îi aparține lui Ioan Ouatu, absolvent al Liceului Pedagogic „Ștefan cel Mare” Bacău. (I. D.)

Constantin GHERASIM

„iGen“, prologul unui viitor ambiguu

Într-un studiu publicat pe 11 decembrie 2020 pe site-ul FEE (Foundation of Economic Education), Universitatea Cambridge avertiza asupra deteriorării substanțiale a sănătății mintale a copiilor provocate de așa-numitul „lockdown“. Realizat înainte și în timpul primei „închideri“ a Marii Britanii, studiul efectuat pe un număr de 168 de copii cu vârste cuprinse între 7 și 12 ani reprezintă încă un semnal de alarmă privind evoluția generației celor născuți cu internet și telefon mobil, a celor pentru care lumea de dinaintea apariției tehnologiei digitale pare a deveni o poveste neinteresantă și fără rost.

Aceste modificări sunt picături dintr-un val al schimbărilor de paradigmă socioculturală, care continuă să se facă simțit de peste două decenii. Se pare că picăturile de ieri au devenit azi o ploaie rece și densă peste generația considerată, încă, a internetului (și nu numai peste ea).

Denumită generic „iGen“, generația celor născuți după 1995 în Statele Unite (am putea adăuga a celor născuți după 2000 la noi) se definește, printre altele, printr-o maturizare lentă, pierderea interesului față de religie și spiritualitate, nesigurantă și izolare. Cel puțin acestea sunt concluziile psihologului american Jean M. Twenge, apărute în cartea „Generația internetului“, tipărită anul trecut în colecția „Savoir-Vivre“, la Editura Baroque Books&Arts. Cunoscută de specialiștii și pasionații domeniului pentru cele publicate în reviste precum „Time“, „The New York Times“, „USA Today“ ori „The Washington Post“, autoarea vine în fața cititorului cu un volum ce însumează trei ani de cercetare într-un domeniu care devine pe zi ce trece mai acaparant.

Pe scurt, punând în față două generații, „Millennials“ (cei născuți în jurul anilor '80) și „iGen“ (aceștia din urmă sunt cei născuți după 1995, când internetul și-a făcut intrarea în viața publică), psihologul american analizează diferit de alți specialiști (cum ar fi, de exemplu, psihologul și psihiatrul Manfred Spitzer, care nu s-a sfiit să utilizeze o expresie aparent dură, „demență digitală“, când a vorbit de influența noilor tehnologii asupra tinerilor), afirmând că tinerii de azi „sunt extrem de toleranți și au o mai bună înțelegere a chestiunilor legate de egalitate, sănătate mintală și drepturile comunităților LGBT, lăsând în urmă structurile tradiționale precum religia“. Cartea pleacă de la un adevăr se pare incontestabil, și anume că „influența smartphone-ului asupra adolescenților din generația internetului a avut multiple efecte asupra tuturor aspectelor din viața lor, începând de la interacțiunile sociale și până la sănă-

tatea psihică“ (p. 9). Cât și cum le-a influențat viața ar fi o altă întrebare, la care psihologul american răspunde că „i“ din „iGen“ nu e doar despre internet, cum am fi înclinați să credem, ci și despre individualismul pe care membrii săi și l-au asumat, un trend generalizat care le confirmă principiile fundamentale de egalitate și de respingere a regulilor sociale tradiționale. Așadar o nouă generație, dar una foarte diferită de celelalte, începând de la modul de a se comporta și până la petrecerea timpului și la atitudinile față de religie, sexualitate și politică. Cu asemenea schimbări nu mai miră pe nimeni că, în ultimul deceniu, s-a consemnat o creștere vertiginioasă a suicidului și a depresiei în rândul tinerilor din lumea occidentală. Iar cauza principală ar fi, în opinia psihologului american, „cyberbullying-ul“, adică hărțuirea sau intimidarea în mediul online. Însă, dacă aruncăm o privire mai atentă asupra acestui aspect, plecând de la definiția iGen-ului făcută de aceeași autoare, și luăm în seamă schemele sociologului francez Emil Durkheim, putem crede că, în prezent, cele patru categorii ale suicidului (maniac, melancolic, obsesiv, impulsiv sau automat) se combină perfect în spiritul generației internetului. Adică e ceva dincolo de hărțuirea online.

Din perspectivă creștină, aceste semnale sunt mai mult decât îngrijorătoare. Și, dacă privim interferența din ce mai mai intensă și mai lungă cu tehnologia digitală, putem găsi un răspuns. Ca o paranteză Bertrand Russell, în dezbaterile cu Frederick Copleston, difuzată la BBC în 1948 (publicată în volumul „Istoria Filosofiei – Grecia și Roma“, pag. XXXV), recunoștea că firea unui tânăr poate fi, și adesea este, afectată în mod fundamental și definitiv prin lecturi despre o mare personalitate istorică și „e posibil ca aceasta din urmă să fie doar o legendă și să nu fi existat în realitate“. Oare nu au ajuns rețeaua și mediul online mai ceva ca o „personalitate“? Căci, așa cum a constatat și Twenge, avem în față o generație „mai în siguranță decât oricând din punct de vedere fizic, dar mult mai vulnerabilă psihic“.

Trecând peste aspectele privind maturizarea tardivă, cauzată, în mare parte de telefoanele inteligente, creșterea timpului petrecut pe rețelele de

socializare și a sentimentului de singurătate, reducerea celui petrecut în prezența reală a prietenilor, insomniile și depresia, mă opresc puțin la pierderea interesului față de religie și spiritualitate. Unul dintre reprezentanții iGen scria pe website-ul New York Times, citat de Twenge (p.158), că „orice ne-ar oferi religia, același lucru putem să-l obținem și prin alte convingeri sau comportamente mai puțin iluzorii“. Și înclini să confirmi acest punct de vedere, văzând starea de bine pe care par a o induce astăzi mallurile mereu înțesate de tineri, unde „nu e loc de singurătate“, fapt analizat și confirmat și la noi de profesorul și sociologul Arthur Suciuc care, într-un material publicat în cartea „Pierdut între medii“ (Editura Prouniversitaria, 2020), prezenta spațiul sacru ca pe o atitudine sobră și smerită, o întoarcere spre sine, reculegere și conștientizare a sinelui, deloc compatibil cu starea de spirit a generației

internetului pentru care taina se dezvăluie în filosofia facilă a interacțiunii sociale pentru consum. „Când intră în mall, consumatorul afișează o atitudine de bună dispoziție, vizibilă în mimica zâmbitoare, în felul în care își mișcă membrele relaxate, câteodată în mersul ușor săltat adolescentin sau țănoș superior“ („Pierdut între medii“, op. cit., p. 16). Mallul, cu toate semnificațiile sale (vitrine, obiecte expuse dincolo de geamuri, vânzători), reprezintă noua biserică, catedrala generației internetului (și nu numai a ei).

Revenind, conform aceluiași psiholog american, deși iGen sunt mai puțin spirituali și mai puțin religioși, religia va supraviețui, dar va fi „o religie flexibilă, deschisă și egală, care să le ofere oamenilor un sentiment de apartenență și de sens în viață“, chiar dacă nu e clar cu ce vor fi înlocuite interacțiunea și sentimentul de comunicare pe care le oferea religia. Cert este că, în privința creștinismului, generația internetului va promova „o versiune nouă, mai tolerantă“, una care nu mai pune accentul pe ceea ce nu trebuie să facă oamenii, ci pe ceea ce ar trebui să facă. Și, un început s-a făcut deja, în contextul pandemiei din ultimele luni. După reprezentarea, inclusiv în unele biserici, a scenei Nașterii Domnului, într-o variantă nouă (adică în prezența unui cadru medical cu mască la gură, însemn al recunoștinței față de cei care luptă împotriva virusului, după cum remarca un jurnalist CNN, la finele unei știri difuzate în preajma Crăciunului), la scurt

timp a fost difuzată o imagine în care unul dintre cei trei magi (sau nu?) îi aduce Pruncului vaccinul contra covid. Avem un Dumnezeu tolerant, „de treabă“, implicat în viața comunității, care acceptă propunerile ce vin de „undeva“. Însă aceasta nu poate fi, în opinia mea, decât imaginea unui creștinism „epidemic“ (cum ar fi spus preotul profesor Pavel Florenski), un creștinism de suprafață, în care totul începe și se termină în actul empiric, în aparențe. Or, „ortodoxia se dezvăluie, dar nu se demonstrează. Iată de ce oricine vrea să înțeleagă Ortodoxia are o singură cale: experiența ortodoxă nemijlocită“, spunea marele teolog.

Cu alte cuvinte, în această lume tulbură și tulburată, Ortodoxia rămâne vie și imuabilă, cei interesați și dornici să o cunoască neavând nevoie nici de internet, nici de tehnologii digitale sau de abonarea de a trăi în dragostea lui Dumnezeu-lubire, ce se descoperă permanent în chipul apropielului.

Și pentru a nu fi privit cu alți ochi decât cei potriviți, reamintesc, în încheiere, că la sfârșitul anului 2010, când Nick Bilton, reporter la New York Times, a discutat cu Steve Jobs, cofondatorul și directorul Apple, el l-a întrebat pe Jobs dacă iPad-ul este dispozitivul preferat al copiilor lui. „Nu l-au folosit. Limităm timpul petrecut de copiii noștri pe dispozitivele electronice“, a răspuns Jobs, (iGen, p. 173). De fapt oamenii care iubesc tehnologia și trăiesc de pe urma ei sunt precauți când vine vorba de a o dăruii propriilor copii. „Se pare că oamenii care creează produse tehnologice respectă regula principală a traficului de droguri: nu te droga cu propria ta marfă“, scria profesorul universitar Adam Alter, autorul bestsellerului „Irresistible“, citat de psihologul american.

Nu știu dacă varianta propusă de Malia Obama și adusă în atenție de Twenge, de a lua un an sabatic, între liceu și facultate, e cea mai bună soluție pentru problemele de sănătate mintală cauzate de tehnologie. Noi, încă o țară creștină, mai ancorată în tradiție, putem încerca luând în calcul cele patru posturi din timpul anului și zilele de miercuri și vineri. Adică nu abandonăm provizoriu pentru a o lua de la capăt, ci „luptăm“ puțin câte puțin, dar continuu. Până când? Până se încheie această călătorie, deopotrivă tainică și profundă, plină de amăgeli, eșecuri, dar și de bucurii simple, în care „adevăruțul pieritor al lumii acesteia și adevărul cel veșnic stau față în față“, cum scria Dostoievki în „Frații Karamazov“.

• Marin Gherasim – Turnul de veghe

Cassian Maria SPIRIDON

Și-s ochii...

să zbori
se spune
îți trebuie aripe
deschise larg
spre orizonturi mereu indiferente

iar ca să dormi
așteaptă-te la vise
nu toate încărcate de miresme
nici toate de balauri pline
sînt zorii la trezie iertători
cum sunt părinții-ntotdeauna

să zbori îți trebuie lumină
și soarele-n splendoare
ce ziua însoțește
precum credința în altare

dar pentru ce covoarele de frunze
în aur colorează iarba
și pentru ce s-așază bruma
pe tîmplele fierbinți
ți-s ochii plini de lacrimi
iar dimineața nu s-a revărsat

• revista revistelor • revista revistelor •

Primul număr (dublu) al anului se deschide cu un poem semnat de Ion Hadârcă, poem ce prefigurează un drum ascensional: „Cineva-mi flutură/ pe dinaintea vieții/ câte o zi rătăcită/ dintr-o limbă de moarte// cineva numără/ câte-n lună și-n stele/ și pe toate le-nșiră/ pe muchia coasei// cineva scutură/ plapuma cerului/ de puf îngeresc/ peste-un ciot de salcâm/ retezat// cineva ca și cum/ și-ar scălda amintirile/ într-un râu care urcă/ pe crucea de lemn“ (din volumul „Neliniști asimetrici“, în curs de apariție la Ed. „Junimea“). După un poem desenat (Dragoș Pătrașcu), redacția creditează de-a lungul a două pagini poezia lui Vlad Berariu, apoi Adrian Bodnaru. Personal, mi-a plăcut în special energia primului, o infuzie de „autenticitate lirică“ în marginaliile unui suflet care-și poartă dramatic propriile dialoguri. Aceeași rubrică – „un poet, o pagină“ – este completată de aparițiile lui Constantin Novăcescu și Roxanei Pavnotescu. La „proză“, Ion Fercu ne propune un fragment-surpriză, trasând câteva elemente ale biografiei lui Petre-Stolul-lui-Dumnezeu. Rândurile provoacă oarecum insidios intertextualitatea, în timp ce matricea stilistică rămâne echilibrată. Suntem în ianuarie, drept care colecția „Eminesciana“ aduce în dialog „O convenție tripartită în constituirea canonului literar junimist“ (Doru Scărlătescu), „Despre ediția principeș Eminescu“ (Anastasia Dumitru), „Două fundamentale repere: Casandra și Ipotești“ (Vasile Iancu). Urmează recenzii, comentarii, adnotări etc., dintre care semnalăm „Au și instantaneele durată lor“ (Elvira Sorohan), „Dorin Tudoran. Despre libertate prin poezie“ (Bogdan Crețu), „Harul feminin, de Basarab Nicolescu, sau re-încântarea lumii“ (Cristina Hermeziu). De neratat cele patru tablouri ieșene în prezentarea lui Codrin-Liviu Cuțitaru, deopotrivă semi-portretul lui Ibrăileanu, perceput drept un „cumpănit ardent“ (Constantin Coroiu). Lucian-Vasile Szabo se apleacă asupra unui studiu extrem de incitant: „Stadii și metastaze carcerale“, de Ioana Cistelean. Gheorghe Simon așază pe cântar „Amneziile doamnei Voltaire“ – autorul fiind Theodor-George Calcan, căruia îi sunt apreciate statormicia și coerența interioară. Apoi, absolut obligatoriu dialogul dintre Robert Șerban și Dorin Tudoran. Mai departe, Livia Cotorcea se ocupă de imaginarul rușilor lipoveni în ținuturile locuite de români. Realități pandemice cotidiene îl determină pe Nicu Gavriluță să ne destăinuie câte ceva despre „arta de a ne duce crucea“. Am ținut în chip deosebit să semnalăm un material extrem de viu, percutant al Eminei Căpălnășan: „Vizite de filolog“.

Marius MANTA

Albastru
marin

In memoriam Mircea Bujor

Pe pânza pictată se bat uragane
spiritul refuză să mai asculte
despică valuri fără nici o remușcare
înlocuind sensul tăcerii
cu vorba ochilor tăi de la care
își ia rămas bun

sub borul pălăriei privirile depun
mărturie și sprijină fără tăgadă
tumultul uguitul pescărușilor
după care complice și nesupusă
prezență se retrage și își bea
în tihnă ceaiul sub o umbrelă
împreună cu absurdul

Delicte
minore

Împărtășesc câte ceva
din osteneala unei priviri
cerând ajutor

în catalogul tristeții este trecută
la rubrica delicte minore
măsluite

vorbim despre emoția
verbului a fi scăpat teafăr
pe străzile pustii
ori despre rănile sufletului
depuse mărturie în fața
unui mâine de neoprit
 greu de rostit

Clipa
de nisip

E vremea lucrului nespus
măsurat în tihnă ca pe-o avuție
a clipei de nisip
iscată în dreptul tâmplei
plină de ieri de zvonuri năruite
de sinele scânteietor al unui verb
încriment
în lacoma fereastră a privirii

E vremea lucrului nespus
zămislit în zarva cuvântului rebel
rămășiță a drumului oblonit
neluat în seamă
dar de multe ori iscoadă
a gestului răsturnat la poarta
gândului complice

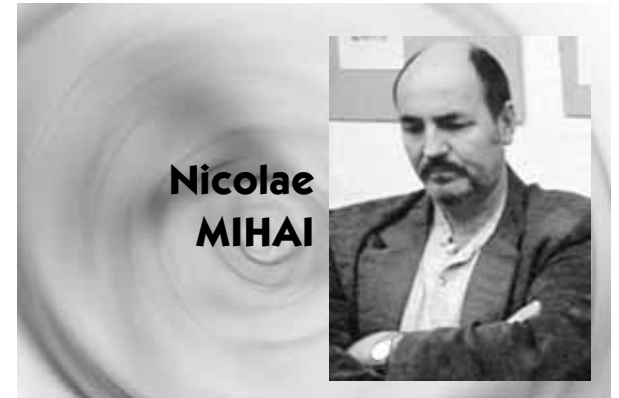
Din nostalgile
unui păun

Bătrână pasăre umple privirea
cu însoțite îmbujorate petale

par țipete frânte ale penetului revărsat
cu multe broderii metaforice

panda lor multicoloră
aruncă ocheade ce se aud peste tot

în fața acestui pluton de splendori zenitale
uimirea cu acte în regulă nu știe să tacă

Nicolae
MIHAILa țărnuț
iluziei

Pe nisipul cu sclipiri fără greș
nici urmă de cuvinte ori vorbe
de prisos
răsufierea caută alte maluri
ori se pierde – povară publică
în palmele rebele neascultătoare

distanța ce ne desparte
acoperă (în numele cui oare)
liniștea dată în părg
cum sânul femeii tinere gata
să îndure ori să asculte sfaturi
în așteptarea neprevăzutului
căruia parcă i se aud pașii

Lumină
compromisă

Stingheră lumină
Într-un spațiu cu viața oprită
consimte muzici răzlețe
epistolare
te ține amar neluat în seamă
dar părtaș chinului de a fi
în grabă mare amant proclamat

în pagini treze așază
imagini în desfătare
în care nimeni de mult
nu mai locuiește
neîmblânzită
la venirea serii aprinde
murmur de umbre
cu chip de lilieci

Transparentă
sau lumină
cu surâs ascuns

Cum buzele pentru împlinirea femeii
lumina fără dascăl e umbra
cu vârstă neștiută
deschide ceremonii secrete și loc
de sihăstrie celui hăituit de cuvinte

lasă în urmă grăitoare luminișuri
și-atâta vestire de veghe
pe măsura omului ce umblă
cu vorbe ascunse prin buzunare
grăbite să fie poeme

ferită de priviri fuge de-acasă
bănuită
că oprește deseori gândul
să nu mai fie singur

**Tincuța
HORONCEANU-
BERNEVIC**

N-avem cu ce!

Când n-avem cu ce
iubitul meu pleacă seară de seară în Afganistan
cară cu el ranița tânărului războinic
își umflă plămâni cu aer românesc
și nu respiră până la Kandahar
acasă pun fasolea la fiert
sortez hainele de vară și hainele de iarnă
învăț limba engleză 5 minute pe zi
și mă gândesc la război
acasă mă îmbrac într-o burka
să nu vadă cât am îmbătrânit așteptându-l

Iubitul meu pleacă diseară în Afganistan
mă strecur în ranița grea
și-mi țin respirația
vreau să văd cu ochii mei lupta dintre Făt-Frumos
și balaur
mă cară în spate și-i aud bătăile inimii
parcă-i un toboșar de Anul Nou
care nu mai ține ritmul după două pahare de vin
mă ghemuiesc cu gândul că nu-și va abandona
ranița
pe tărâmurile străine
la Kabul într-o casetă de valori
mă pune alături de câteva fotografii
și pornește la drum fără mine
pe dealuri galbene de lut
alături de alți războinici
în tot acest timp casei noastre i-a crescut
acoperișul

Bătrâna satului

Să ne sfătuim spuse bătrâna
adunându-și mâinile în șorțul peștriț
să ne sfătuim spuseră în cor tinerele cu pielea
netedă
grăul se spală în nouă ape
și toiagul trebuie să ardă până la capăt
ape curgătoare? întrebă o voce tânără
ape ne-ncepute șopti bătrâna
și una dintre tinere plecă acasă
nu s-a răcit bine ceaunul de colivă
că a mai murit unul spuse bătrâna
grăul se spală în nouă ape v-am zis
nu în cinci nu în șapte nu în opt
vor pieri toți oamenii satului
dacă nu veți spăla grăul
în nouă ape ne-ncepute
dar am făcut ce ne-ai spus se auziră vocile tinere
și încă una plecă acasă
să ne sfătuim spuse atunci bătrâna
adunându-și mâinile în șorțul peștriț
să ne sfătuim șuieră vântul la poarta bisericii
vocile tinere nu se auziră însă nicăieri
dar am spălat grăul în nouă ape spuse bătrâna
și toiagul a ars până la capăt șuieră vântul

Ceasul deșteptător

Ceasul deșteptător
se pune într-un castron de tablă
așa sigur va trezi toată casa în zori
să plece fiecare pe drumul lui
până nu i-o ia altul înainte
dincolo de ușă bruma încercuiește câmpul
pe care s-au pierdut mii de pași neștiuți

ceasul deșteptător sună întotdeauna la 4:30
și castronul tremură sub el ca la cutremur
își sună disperările și spaimile
ca un trup bătrân prins în deznădejde
pietrele din albia râului se clatină fix la 4:30

toți aleargă în jurul mesei de brad
de trei ori la dreapta
de trei ori la stânga
apoi ies pe ușă unul câte unul
ca să prindă încă o zi de viață cu de toate

Niciodată 12

În cofetăria din centru nu am fost niciodată
12 la masă

chiar dacă masa era rotundă
și cafeaua fierbinte
și viscolul te îndemna să intri
ne adunam în număr par și spuneam fiecare
ceva despre Constituție
apoi în număr impar vorbeam despre ale noastre
chelnerița ne dădea țestoase de ciocolată
pe farfurioare mici
și noi râdeam cu voci tinere
scuturând pe masa rotundă foi de hârtie A4
pe care scriam articole din Constituție
și le dădeam foc
în scrumul fin chelnerița își prezicea viitorul
cineva făcea o promisiune deșartă
apoi din pasiune pentru dreptate
părăseam locul prin ușa viscolită
nimeni nu mulțumea nimănu
așa se evita dezastrul
în diminețile de duminică intram în cofetăria
din centru

cu mapele subsuoară
îndrăgostiți de viață și aroganți
dar niciodată în număr de 12

lumi anglo-saxone

Elena CIOBANU

Spectrul lui Mengele

Am primit și eu, ca mulți alții, în ultimele luni, mesaje și fil-mulețe pe diverse căi virtuale, menite să convingă desti-natarii că boala adusă de noul coronavirus ori vaccinarea nu sunt altceva decât o stratagemă malefică a oculte mondiale, aflată, desigur, în slujba lui Lucifer. La început, prin martie-aprilie 2020, circulau intens materiale în care șoferi de tir supraponderali trăgeau cu nesăț din câte o țigară în timp ce explicau neaș cum epidemia aceasta nu e decât o manipu-lare sau în care câte o voce smerită de „călugăr de la Athos”, pe un fundal în care se auzeau niște claxoane, sfă-tuia credincioșii vigilenți să atârne câte o cruce mare pe casă, ca să nu îi ia îngerul morții „care a fost slobozit pe pământ”.

Mai recent, trebuie să recunosc, lucrurile au mai evoluat: de la câte o bătrână neidentificată stând în fața unor ciocane și vorbind despre cipurile care ne vor fi trimise din cosmos, la câte un text lung și, evident, anonim, care proliferază incontinent în jurul unor termeni meniți a fi persuasivi doar prin simpla lor prezență în discurs: ARN, nanotehnologie, microcip, 5G, celule din avortoni umani. Treaba e răspândită pe tot globul: e suficient să citești ziarele și comentariile la articole de prin alte părți, mai „civilizate”, ca să înțelegi că anti-vacciniștii din toate țările vorbesc aceeași limbă.

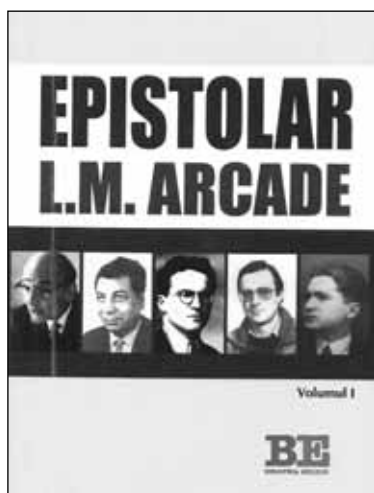
Temerile sunt multiple: guvernele, altminteri corupte, vor să ne controleze și să ne subjuge conștiințele, elitele obscure vor să ne tranforme în cobai, inoculându-ne un vac-cin care ne va face sterili, ne va aduce boli și alte efecte secundare etc. Opozanții vaccinurilor de azi seamănă însă izbitor cu cei din timpurile trecute. Într-un pamflet din 1885, publicat la Montreal, se titra alarmist: „Priveliște jalnică! Oameni duși ca necuvântătoarele la abator! Tirania docto-rilor!” Desenul atașat textului arăta un biet muncitor legat cu funii, ținut de un jandarm cu un baston în mână și vaccinat forțat de un doctor cu chelie, ochelari rotunzi și anterioru negru. La vremea aceea, autoritățile canadiene încercau cu disperare să imunizeze populația împotriva variolei. Autorul pamfletului, dr. Alexander M. Ross, folosea aceleași argu-mente ca ale celor de azi – minimalizarea impactului bolii, ineficiența vaccinului sau asocierea lui cu alte afecțiuni, campania de vaccinare ca parte a unei conspirații mai largi, apelul la studii alternative ale unor personalități în domeniu care susțineau aceleași idei. Doritor de faimă, autorul arti-colului s-a autointitulat „singurul medic care a cutezat să pună la îndoială fetișul vaccinului”, deși ulterior s-a descoperit că el se vaccinase de fapt împotriva epidemiei.

Scena medicală nu duce nici azi lipsă de astfel de per-sonaje, care dau multă apă la moară contestatarilor vac-ci-nurilor. În 1998, prestigioasa revistă științifică britanică *The Lancet* publica un articol al unui cercetător, Andrew Wakefield, a cărui ipoteză, aparent demonstrată, era că vac-cinul ROR poate duce la autism. A constituit, la vremea respectivă și mult după aceea, un argument irefutabil al tuturor părinților isterizați care au refuzat să-și vaccineze copiii, lăsându-i neprotejați în fața unor boli potențial fatale. Cititorii mai avizați ai revistei au detectat destul de rapid aspectul fraudulos al studiului lui Wakefield, dar a fost nevoie să treacă 12 ani înainte ca articolul să fie retras și declarat un fals intelectual ale cărui resorturi erau interesele financiare nu numai ale autorilor, ci și ale avocaților săi, implicați direct în procese împotriva companiilor producă-toare de vaccin. Zece din cei 12 autori ai articolului au recunoscut în cele din urmă caracterul eronat al concluziilor bazate pe date insuficiente, subiectiv selectate sau chiar falsificate, dar Wakefield a continuat și continuă să își susțină teza. Influența lui este încă activă: mișcarea părinților de pe Facebook care cred că medicii/oamenii de știință vor să le facă rău copiilor lor a dus la scăderea îngrijorătoare a pro-centului de vaccinare ROR. În Anglia, procentul scăzuse sub 80% în 2004, adică mult sub nivelul de 95% considerat sigur pentru comunitate, nici astăzi atins în această țară.

România nu a fost scutită nici ea de acest flagel. Epidemia de rujeolă continuă la noi în paralel cu epidemia vedetă de Covid-19. Comentariile anti-vacciniștilor români internauți sunt similare cu ale celor britanici sau americani, numai că la români se adaugă componenta religioasă, aso-ciată totuși cu oarece inconsecvență: în gura unui prelat care declară știința „absurdă” se vede bine dantura impeca-bilă pe care nu a putut să o producă decât aceeași știință.

Reevaluarea exilului reprezintă în continuare o provocare. Cercetătorul se află în situația de a scruta numai vârful aisbergului. A defini literatura exilului ținând cont numai de niște indicatori de ordin social și ideologic înseamnă a neglija factorul individual capabil de a sintetiza un fond creator care îl definește în raport cu patria de origine și, deopotrivă, cu țara de adopție. Înainte de toate, exilul este o experiență personală; fiecare reprezentant trebuie luat în parte și analizat separat, dincolo de zgomotul de fond generat de naționalismul de tip legionar și de afinitățile reprobabile. Într-un articol dedicat schimbului epistolar dintre Matei Călinescu și Ion Vianu, intitulat „Arcanele exilului” („Ramuri”, nr. 5/2020), Gabriel Nedelea afirmă fără ocolișuri că aceasta este una dintre realitățile care au descurajat cercetarea continuă și profesionalistă a exilului românesc, la care se adaugă păguboasa dihotomie stângadrea ce inhibă dialogul și polemica de tip constructiv. Soluția o identifică autorul lui *A citi, a reciti* și, fără a greși, ea trebuie ridicată la rang de paradigmă mediatoare și de postulat integrator pentru că se raportează la modelul „unui conservatorism moderat de tip anglo-saxon, pragmatic și consecvent antitotalitar, acceptând drept corectiv conceptul reformist”. O problemă în plus pe care trebuie să o amintim ține de o parte a așa-zisei cercetări făcute din inerția acelorași idei naționaliste, care nu face altceva decât să umbrească realele reușite.

Sunt câteva dimensiuni esențiale ale grupajului de scrisori adunat între copertele primului volum ce îi are ca protagoniști pe L. M. Arcade – de această dată în prim-plan – și pe Horia Stamatu, Mircea Eliade, Ioan-Petru Culianu, Emil Cioran, Basarab Nicolescu, Dumitru Ichim și Ana Blandiana, situații la celălalt capăt al distanței de ceea ce am putea numi centrul creativ și administrativ al exilului literar românesc din Paris. Ele sunt legate, în fapt, de personalitatea lui L. M. Arcade și de capacitatea sa de a acționa pe mai multe planuri. Ioan-Petru Culianu, cel care, declarativ, s-ar fi înhamat la proiectul de a scrie, pentru Universitatea din Gröningen, o *Istorie a literaturii române din exil*, îi mărturisește lui L. M. Arcade, într-o scrisoare din 1977, cu nedismulată stupoare: „Mă tot întreb cu uimire cum ai reușit tu să realizezi atâtea lucruri care pentru mine rămân greu de conjugat: viața de scriitor, familia, viața de om de acțiune”. Autorul *Poveștii cu țigani* este, pe bună dreptate, unul dintre animatorii culturali cei mai importanți ai exilului românesc, acel „om de acțiune” de care era nevoie să găzduiască și să organizeze un cenaclu, să corespundeze cu cei care

voiau să afle noutăți, să le trimită cărțile autorilor din lume și din țară și, nu în cele din urmă, să le publice opera la editura pe care o pune pe picioare. Cu alte cuvinte, L. M. Arcade a gestionat o rețea globală, a sprijinit, a ținut legătura cu scriitorii din România și a promovat imaginea țării în străinătate. Pe scurt, este însumarea caracteristicilor care îl definesc pe exilat, alături de statutul de zădărnici și al rătăciturii prin lume față de care același Culianu se arată deznădăjduit și aproape dezarmat: „Eu sunt zdrobit de oboseală și de stupoarea schimbării de țări [...]. Sunt sătul de umbrel, de avioane și trenuri, de situația în care ori-

unde ești o persoană care «vine de departe» și care nu rămâne...”

Stilul comprimat, apoftegmat și ironic din prozele și teatrul lui L. M. Arcade i-a determinat pe cei mai mulți să nu se încumete a-și exprima opinia, deși textele scrisorilor trădează o cordialitate autentică. Cu toate acestea, din schimbul epistolar se desprind fraze întregi care pătrund în miezul problemicii și al scriiturii expuse de L. M. Arcade. Verdictul cel mai bun cu privire la mecanismele creatoare ce au pus în mișcare *Povestea cu țigani* îl dă Mircea Eliade, într-o scrisoare din același an cu cel al apariției romanului. El remarcă „ne-rezistența față de daimon”, „încrederea în creativitatea nativă”, „o ispită aproape luciferică de a distruge”, la care se adaugă „invenția verbală și fanteziile de tot felul (stilistice, semantice, fonetice)”.

Scrisorile lui Horia Stamatu, cele mai numeroase din volum, sunt în sine niște butade și parabole împănate cu fraze subtile concepute într-un limbaj tăios, ce nu dezminț crezul personal al semnatarului care își exprimă poziția nereconciliabilă cu lumea rămasă pe mâinile „ciolovecilor”. De exemplu, dialogul dintr-o

scrisoare datată „Crăciun 1968” este reluat făcându-se referire la aventura spațială a astronautilor americani ce sunt „profund credincioși” și care nu se încred doar în tehnica sofisticată. Cu toate acestea, „primul astronaut ciolovec” ajuns în spațiu afirmă că nu a văzut „niciun înger”, iar, de sus, a putut admira numai „splendoarea colhozurilor”...

Nu am înțeles parcimonia „cuvântului introductiv”, care nu depășește ca informație fișa de dicționar din *Enciclopedia exilului românesc*, precum nici ariditatea trimerilor din notele întocmite. Un plus al volumului l-ar fi putut constitui mai multe reproduceri olografe, unele pentru frumusețea și valoarea documentului în sine, altele pentru că reflectă dispoziția și starea de sănătate a semnatarilor. Dar nu aceasta este partea cu adevărat interesantă a exilului, ci este, poate, cel mult doza de inedit care condimentează un climat plin de lumini și umbre. Cu toate acestea, *Epistolar L.M. Arcade* este printre primele oglindiri concludente cu privire la personalitatea celui care a coordonat activitatea exilului literar românesc din Paris. Suntem convinși că al doilea volum va veni cu texte la fel de interesante care să dezmoștească discursul clișeizat cu privire la o parte a literaturii române, ce a fost o mare bucată de timp singura alternativă autentică.

Silviu GONGONEA

* *Epistolar L.M. Arcade*, volumul I; cuvânt introductiv, traduceri și note de Simona Modreanu; Iași, Biblioteca Exilului, 2019, 330 p.

E: Ce înseamnă publicistica, din punctul dumneavoastră de vedere?

E bis: Pentru mine, a scrie, în general, înseamnă un mod de a trăi. Sau, pe limba cea mai dragă mie pe viață (după cea maternă, bineînțeles), un *modus vivendi*. Dar un alt mod de a trăi decât cel biologic sau profesional. A scrie în presă (în cea culturală, în cazul meu), deci a face publicistică înseamnă altceva. Ceva cu totul special. În primul rând, este un dialog aparte. Un dialog diferit de cel pe care îl propui și îl deschizi în fața cititorului, atunci când scrii o carte (de literatură sau științifică). Confruntarea ideilor, într-o revistă de cultură (indiferent de periodicitatea aparițiilor) este mult mai directă. De multe ori, ascuțit polemică. Te poți aștepta, oricând, la o replică tăioasă, la un răspuns mordent, la o intervenție energică pe aceeași temă. Poate chiar în aceeași revistă la care scrii. Publicistica adună ideile și le oferă terenul cel mai bun pentru o ciocnire, pentru o înfruntare. Un dialog cu adevărat viu, nu abstract, teoretic. Rezumând: publicistica înseamnă, în ceea ce mă privește, atitudine, pe lângă ofertă și deschidere.

E: Ați spus „în primul rând”...

E bis: Da, pentru că am de adăugat două lucruri. Publicistica din zona culturii este pentru mine și o căutare. Una permanentă. Ea te provoacă să fii atent la tot ce se scrie și se discută în jurul tău, în spațiul atât de larg și de încăpător al culturii. Însă, întotdeauna când cauți, nu se poate, trebuie să și găsești. Tot așa cum, în bine-cunoscuta vorbă evanghelică, ori

vade mecum

Liviu FRANGA

Autointerviu. Trei întrebări esențiale pentru mine

de câte ori bați, până la urmă ți se va și deschide. Dar fii atent. Tot căutând și, într-un fel sau altul, și găsind, cel mai important lucru pentru tine însuși, dintr-o foarte subiectivă și, drept urmare, foarte îngustă (atenție: în aparență!) perspectivă, este că, de fiecare dată, te descoperi pe tine însuși, ideile tale, aspirațiile tale și proiectele tale în raport cu ceilalți. Te re-găsești, așadar, fiind cât mai mult prezent în paginile unei reviste de cultură. Mai ai răbdare să-ți spun ceva?

E: Am de ales?

E bis: Sigur nu, dacă m-ai luat la întrebări. Dialog. Căutare, găsire și re-găsire în același timp. Asta îți oferă șansa de a scrie pentru cei care te citesc săptămânal, lunar, bienal... Ți oferă ție și le oferă și lor, cititorilor, în măsură egală.

E: Dacă sunteți scriitor sau/ și dacă sunteți autorul unor opere științifice, ce înseamnă publicistica în raport cu textele beletristice, respectiv științifice, pe care le compuneți?

E bis: Mi-ai pus o întrebare grea. Știință și literatură. Două drumuri paralele. Total diferite ca destinație? Se pare că da. Totuși, natura lor nu e atât de radical diferită, cum pare și se crede. Geometria și poezia se întâlnesc undeva, în cele mai înalte și abstracte sfere, scria Ion Barbu, geometrul (spațiile „Barbilian”) și poetul. Și eu văd lucrurile cam la fel. Doar că schimb geometria cu filologia, cu istoria, cu filosofia. Publicistica este, în cea mai profundă fibră a ei, literatură.

E: Demonstrați.

E bis: Fiecare rând pe care îl public într-o revistă de cultură este, pentru mine, o părticică dintr-un jurnal, nenumit și neținut ca atare. Tot ce am scris până acum, în paginile revistelor care mi-au făcut cinstea să-mi acorde atenția lor, sunt tot atâtea, mai mici ori mai mari, părți dintr-un jurnal personal. O întâlnire, de-a lungul anilor, deceniilor, cu ceea ce am citit și mi-a hrănit pofta de a citi. O întâlnire însă și cu viața. Pe care, nu de puține ori, am înțeles-o mai bine prin

cărți și prin scris, prin *hubloul* care este o cronică de revistă sau o tabletă, decât prin realitatea cotidiană de care ne izbim, ca simple persoane. Dar așa putea spune, la fel de bine, că publicistica înseamnă, prin fiecare text pe care îl concepi și îl scrii, și un eseu, și un roman grandios, un poem multiplicat, un spectacol în care eu sunt, simultan, autor, actor, regizor în propriul meu spectacol.

E: M-ați încuiat. Sigur am să vă mai iau un interviu, ca să-mi explicați toate astea. A mai rămas o întrebare (v-am promis doar trei, cele mai importante): ce șanse de dănuire are publicistica?

E bis: Aceleași cu șansele literaturii. Pentru că este, îți spuneam, literatură, spațiu literar, substanță literară. Dar cu o singură condiție, pe care și un mare publicist, precum G. Călinescu la noi, o pune: să strângi paginile infinite ale publicisticii personale între copertele uneia sau mai multor cărți. Nu există altă cale de înscriere în durată. Se confirmă, astfel, și pe această cale, că publicistica este literatură. Trecând din paginile proaspete ale unei reviste între copertele cărții, publicistica împlinește traiectoria aceluiași zbor de la ocazionalul efemerului, inerent perisabil odată cu trecerea inexorabilă a vremii, la imponderabilul continuum al duratei.

Legenda:

E = eu

E bis = tot eu, al doilea (eu)

Motto: *Viața are nevoie de carte, cât și cartea de viață.*

Atelier de lectură experimentală

Cititor de meserie

Recent mi-am regândit răspunsul la întrebarea „Cu ce te ocupi?": am fost și am rămas un *cititor*. Dincolo de apartenența socială, educațională, profesională, de pedigree (mai mult absent, ocrotindu-mă de grația grețoașă a strecurării pe sub obstacolele vieții).

Titulatura nu apare în Clasificarea Ocupațiilor din România. E prea mult gen proxim și prea puțină diferență specifică în acest atribut? Esențial conceptului de om. Nu la fel de definitoriu precum *rațional*? Situat după *gânditor*? Alt termen de negăsit în COR.

Am identificat însă ocupații asemănătoare: *lector carte*, *lector presă/ editură*, *lector scenarii*, *lector universitar*. Preferința pentru neologism, ce traduce, parțial, obișnuita fanfaronadă a administrației românești, camuflează distincția fundamentală: *cititorul* deține privilegiul lecturii libere, fără obligații profesionale. Altcumva, orice ocupație intelectuală implică un cititor al literaturii de specialitate. Pe când intelectualul s-a demonetizat sau a fost trimis la reformă de atâta trădare, ideologică sau elitistă.

Am mai găsit în inventarul MMPS ocupațiile de: *critic de artă*, *critic literar*, *critic muzical*. Lipsesc: *cronicar literar*, *critic*

teatral, *cronicar teatral*. Ceea ce ar putea să deranjeze măcar organizațiile profesionale ale oamenilor de litere, USSR, și de teatru, UNITER.

Îmi amintesc că, acum două decenii, o cunoștință, inginer de meserie, era contrariat de jobul criticului literar. Nu a fost ușor să-i explic. Azi aș ști mai bine, folosindu-mă de o nedorită analogie cu meseria soției sale, care încă e procuror. Așa cum procurorii fac slalom printre comenzile primite din butoanele politicii și nu numai, la fel și criticul literar trebuie permanent să aibă grijă cum scrie despre unul sau altul. Cu satisfacții și recompense microscopic mai neînsemnate. În timp ce nu cred că politicianii se ridică la standardele de disonfort și nemulțumire programate atinse de breasla scriitorilor.

Dar *cititor* nu e singur în inventarul îndeletnicirilor ce-și răscumpără independența printr-o anume marginalizare, exclusiune, chiar irelevantă publică. La fel sunt: *spectator*, *auditor (muzical)*, *admirator*, *contemplator*, *privitor*, deja pominitul *gânditor*, dar și *eseist*.

Ocupații pe care și le permit cei dispuși la sacrificiul lipsei de gratificații materiale. În definitiv un lux, însă unul ce presupune și asceză, fiindcă plăcerea nu poate veni decât mâncând, iar cine crede că totul nu e decât hedonism pur are nevoie de infuzie cu materie cenușie.

Nu aceeași cheie e potrivită pentru *cărturar*, poziționat mai sus, inclusiv în lumina unei neașteptate apropieri posibile cu ocupația de *păsărar*. Cărturarul aplică pe cărți o intimitate demnă de zburătoare. Două meserii pe cale de dispariție, din rațiuni similare de jos conformism dopat cu rectitudine social-politică.

Iar *filosof* se înscrie într-un „regn” și mai greu de atins, al unui mod de viață surclasând orice profesie. Paradoxal sau nu, *cititorul* tinde să găsească adăpost libertății sale de exercițiu tocmai într-o asemenea minimală enclavă personală de filosofie. Unde etica școlilor elenistice se împletește într-un unic melanj neprevăzut de hedonism, stoicism, scepticism, chiar cinism.

Un amic, cu studii de sociologie, dar care lucrează de ani buni în domeniul afacerilor imobiliare, mi-a povestit că un client l-a chestionat odată cu privire la utilitatea specializării sale universitare. l-a servit o explicație rapidă și relativ ușor de „digerat”: *sociologul* se ocupă cu scrisul. Și așa i-a rămas explicația.

Scriitor apare în invocata listă a MMPS. Chiar înaintea (pe criterii alfabetice) ocupației de *scriitor vagoane*. Poate că formalizarea meseriei în cadrul unor organizații de breaslă a contribuit la impunerea titulaturii. Fiindcă, altcumva, dacă e să fim onești, cine a văzut un *scriitor* angajat undeva pe post de *scriitor*? Regretatul Sergiu Adam avea un sfat pentru orice redactor al revistei *Ateneu*: „*aici ești redactor, înainte de a fi scriitor*”. Iar redactorul mai mult citește decât scrie.

Fără a exagera însă. Scrisul vine să încununeze libertatea lecturii. Iar *cititorul* fericit te conduce spre scris, mai devreme sau mai târziu. Nu e nicio grabă. Deși lumea e tot mai presată. Cu rezultatele ce se

văd. Dar se judecă adecvate, conforme cu epoca industrializării și a consumului de masă.

Între ocupațiile interesante din lista noastră, alături de cea de *baci montan*, am găsit-o și pe cea de *parașutist încercător*. Ceea ce mi-a oferit o sugestie: *cititor încercător*, asta am fost, asta am rămas până azi. *Cititor de încercare*, *cititor experimental*, *cititor eseist* pentru care arta de a scrie nu există decât datorită și ca urmare a șlefuirii artei de a citi. Ceea ce ne obligă a reveni constant la principiul de bază: încercă toată viața a citi mai mult decât ai scris! Relativ cunosător în materia lui Cioran, am reținut de la el în primul rând că a fost un mare, mare cititor.

Cu exigența astfel trează, scriu acum. Orice autor, cât de puțin scriitor, așa face: povestește citirea de sine, de ceilalți, a vieții și lumii, șlefuită în timp ce o scrie. Ca existența însăși, literatura se naște și din lectură. Iar a citi mult presupune obligatoriu exercițiu spiritual de neobosită rescriere a propriei pagini. Iar când te împiedici și cazi în praful hârtiei, te ridici, scuturi colbul fin din privire și pornești mai departe. După un sfat duhovnicesc.

Daniel-Ștefan POCOVNICU

De curând mi-au atras atenția două cărți pe care le-aș situa în vecinătatea bună a poeziei religioase. Doar că una e traversată de un sentiment de pustietate și tristețe, iar cealaltă e mai luminoasă, scrisă cu mai multă speranță. Paradoxal, chiar cartea aparent pesimistă se revendică în proporție considerabilă de la scrierile biblice și ale Sfinților Părinți ai creștinătății. Este vorba despre continuarea primei părți intitulată „Iudacainul. Cartea întâi a pocăinței”, poetul creștin Ioan Enache propunându-ne acum „Scrisori pe undele râului. Cartea a doua a pocăinței” (Bacău, Ed. „Studio”, 2020). Cartea în care avea ca personaj central Iudacainul („Năluca Iudacainului este aceea care se ivește pentru o clipă ca fulger al râului, ca tenebră a penumbrei, e ceva ce nu are concretețe fizică, dar îi este îngăduită puterea de a tăia legăturile cu divinul.” – Marius Manta) încă de la lansarea ei în 2018 a fost caracterizată ca fiind „zguduitoare”. Poate că lectorii ei se așteptau ca în preanunțata „a doua carte a pocăinței” să găsească razele luminoase... Iată că nu se întâmplă chiar așa, această a doua parte înfățișându-ne un fel de purgatoriu al sinelui cu sine. Indubitabil, poetul suferă acut pentru pierderea sentimentelor frumoase, pure, trăite autentic doar în copilărie: „Atâta întuneric se bucură în unde! Scriu cu-ntuneric pe-ntunericul din sufletul apei,/ picături din beznele inimii,/ vaierul stins al firii căzute/ se-nchide în memoria udă,/ ca un zbor spre orizonturi înuciate/ în pumnul lui Dumnezeu,/ verbe mute pentru îmbrățișările îndepărtărilor// și un geamăt ascuns în plutirea frântă/ a cocorului rănit în copilărie”. Sentimentele de vinovăție și remușcare sunt mărturisite în versuri care impresionează prin limbajul bogat și expresiv: „Vocala scaldată în siroaiele tulburi/ nu smulge urăciunea din zănoaga inimii mele,/ Atunci care cuvânt e marele spălător al plânganiei?”

Violeta SAVU

În vecinătatea poeziei religioase

Nu e o poezie confortabilă, căci recurgând la autocaracterizarea autorului așază o oglindă în fața cititorului care devine conștient de defectele sale („trufie nesăbuită”, desfrâu, răutate, lașitate, golire de sens etc.), într-un singur cuvânt, de „nimicnicia” sa. Relevând lumea contemporană aflată în profundă degradare fizică și morală, în dialogul său cu Râul (deopotrivă metaforă a vieții cât și a morții; a curățeniei sufletești, dar și a pericolului întinării în cazul revărsărilor survenite după o furtună), poetul este cuprins de nostalgia unor timpuri mai luminoase: „Cântec pe-o singură strună deșiri/ din mosorul de ape,/ însă nici depărtările,/ nici peștii răpitori nu-l ascultă/ iar geamătul meu îl fereci/ în zarea lichidă scufundată-n adânc”. În contrast cu fondul tenebros (format din teme ca deznădejdea, deșertăciunea

spirituală, eșafodate de capcanele viclene ale diavolului), poezia din acest volum are un „ceva” diafan al ei, găsim versuri de mare sensibilitate, ca o scriere pe ape... Sigur că încercând să scrii cu vârful degetului pe undele unui râu, scrisul acela este efemer, dar sedimentează în suflet experimentarea sentimentului inefabil al bucuriei spirituale. Iar dincolo de toate, salvarea se găsește în pocăință, mântuirea este posibilă prin jertfa lui Iisus.

A doua carte pe care o propun spre lectură este semnată de Rodica Dascălu, care ne face o invitație frumoasă încă din titlu: „Imaginează-ți o grădină” (Bacău, Ed. „Art Book”, 2020). Titlul poate induce cititorilor promisiunea unor poezii onirice. Și totuși, autoarea scrie o poezie mai degrabă cerebrală, realistă, descriptivă și discursivă, cu numeroase observații

filozofice. Îi reușesc atât notațiile reflexive, cât și cele în care observă cu finețe fotografică lumea înconjurătoare. La fel ca Ioan Enache, și ea a trecut prin experiențe-limită, e înspăimântată de agresiunile asupra sufletului. Dar poezia ei este mai luminoasă, autoarea pare mai optimistă, punându-și nădejdea în supremația iubirii. Chiar dacă pendulează între „viață și moarte”, luptând împotriva irosirii, străduindu-se nu atât să scape de sentimentele morbide, cât mai ales să găsească stimulativă vieții: „pe țărnul mării mă întâmpină/ stabilopozii înveșmântați în mantii/ de gheață, oglinzi pentru viul din mine”. Răbdarea omească este rășfrângere microscopică din infinita răbdare a lui Dumnezeu: „mă gândesc la îndelunga răbdare/ a lui Dumnezeu, la felul unic/ în care-mi vorbește”. Sunt numeroase poemele în care autoarea deschide un dialog cu divinitatea, unele sunt scrise în proză și par file de jurnal. Redăm ultimele două strofe din „fiorul începutului”, unde se face o paralelă între nașterea Mântuitorului și șansa omului de a-și salva sufletul: „oare peștera inimii, unde Tu,/ Doamne, din prea multă iubire,/ ai ales să te naști în trup, e pregătită/ pentru a primi lumina Ta cum fulgerul?// fiorul Creației preschimbă,/ restaurează, dă sens, acum știu:/ fără a-l ține de mână pe celălalt nu/ pot fi ieslea din Betleem pentru Tine,/ Cel Care ești bucurie în toți și în toate”.

Prin permanenta aspirație la bine, iubire și frumusețe, Rodica Dascălu ne oferă o poezie cu potențial cathartic. O poezie care ni se strecoară sub piele reușind să ne vindece de oarece tristeți.

Cele două volume sunt remarcabile și prin aspectul grafic, la „Scrisori pe undele râului. Cartea a doua a pocăinței” contribuind plasticianul Cristian Bandi (ilustrația copertei) și Emanuel Andronic (tehnoeditare); iar la „Imaginează-ți o grădină”, Mioara Băluță (ea însăși poetă, dar și redactor de carte) fiind realizatoarea copertei.

– Ne aflăm la Galeria „Karo“, pe simezele căreia putem admira lucrări din expoziția de grup „Cu ochii întredeschși“, printre care se află și câteva sculpturi realizate recent de tine. De unde vine această pasiune? Când ai început să faci sculptură?

Constantin Ținteanu: – Am început de fapt cu pictură. Aveam zece ani și îmi doream cu ardoare să cumpăr un tablou foarte frumos: niște vecini emigrău în America și vindeau tot. Pânza respectivă costa două salarii, ai mei nu și-o permiteau. Am fost trist. Și acum câteodată mă gândesc: era un cap de arab care te urmărea cu privirea. M-am străduit atunci să fac eu o lucrare, pentru a umple golul apărut. Am pictat-o pe mama după o fotografie, dar nu mi-a plăcut rezultatul. Sculptura? Cam în aceeași perioadă: tatăl meu dăltuia în lemn draperii și rame de oglinzi, iar eu ciopleam capete de oameni. Și îl criticam cu toții pe Brâncuși, pentru faptul că se lepădase de talentul său ieșit din comun – omul fără piele ne fascina –, pentru a face în schimb prostii pe care nimeni dintre cunoscuți nu dădea doi bani. Figurativul atunci era singurul care conta, nu vedeam dincolo de aparență. Sculptura, poetic vorbind, este ca oglindirea clipei într-o imagine în mișcare, foarte greu de ajuns la esența ei. Nicidecum doar cu privirea, ci cu ochiul minții, mai ales. Cugetare, înainte de orice; pentru mine, mijlocul prin care cercetez lumea din care fac parte. Emoțiile, chiar dacă importante, sunt mereu duse în plan secund, încerc să le țin sub control cât pot de mult.

– Arta ta conține metafizică, filozofie, conservarea memoriei. Ce urmărești prin sculptura ta?

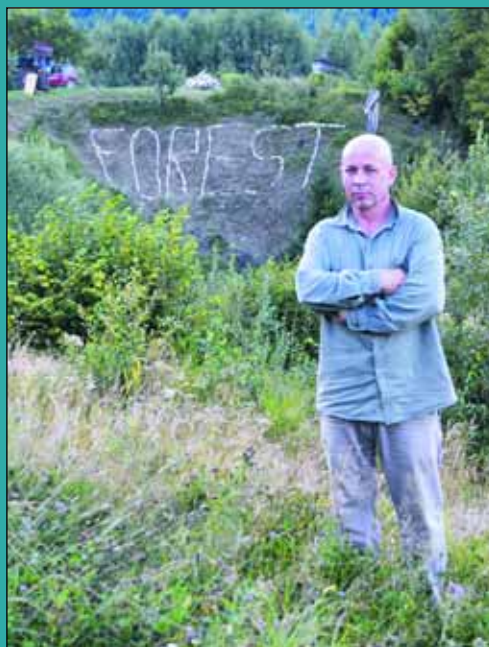
Constantin Ținteanu: – N-aș putea spune că urmăresc programatic un anumit parcurs. Mă feresc atât cât pot de repetiții, de subiecte la modă sau de potriviri care „se caută“. Nu vreau să decorez apartamente ori spații publice, lucrările mele nu sunt accesorii la mobilă și perdele. În ceea ce mă privește, sculptura se autocreează; sunt doar un martor care urmărește cu mult interes tot ce-i apare în fața ochilor. O mână neștiută așază cum trebuie fiecare particulă; important e să te lași în voia ei. Mai complicată decât orice se dovedește aproape întotdeauna încheierea, capătul drumului. Dacă recunoști varianta cea mai bună dintre cele posibile, rămâi acolo. Fiecare pas în plus strică echilibrul, te duce în jos. Dar pentru a pătrunde aici trebuie atinsă mai întâi acea stare de grație, cu promisiuni și mister, greu de transpus în cuvinte. Sunt adeseori perioade, nu scurte, în care nu iese nimic. Cel mai bine atunci e să uiți totul, să te apuci de altceva. Negreșit la un moment dat flacăra se va reaprinde, o forță de neoprit pune iarăși stăpânire, preluând inițiativa. Ce a mocnit înăuntru izbucnește afară cu toată pu-

Constantin Ținteanu:

„Frumosul stă împreună cu urâtul în orice.“

Constantin Ținteanu este sculptor, curator și critic de artă. Este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România. În 2017 a obținut un masterat în sculptură, la Universitatea de Arte din București, unde actualmente este doctorand. Din 2016 până în prezent a participat la numeroase expoziții de grup din țară, iar în 2019, lucrări de-ale sale au fost incluse în expoziția „Crucea – de la comunitate, la comuniune“ („Arthus Gallery“, Bruxelles). La acestea se adaugă două expoziții personale: „Vita statera“ (Muzeul de Artă Comparată Sângeorz-Băi, 2019) și „Autoportretul memoriei/ Cabinet de curiozități“ (Centrul Cultural „Palatele Brâncovenești de la Porțile Bucureștiului“, Mogoșoaia, 8 decembrie 2019 – 30 ianuarie 2020).

În activitatea de curatoriat a debutat în ianuarie 2014, deschizând tot atunci, în Bacău, împreună cu soția sa

Carmen Ținteanu, Galeriele de Artă „Karo“. Semnează cronici de artă în revistele „Ateneu“, „Tribuna“ și în on-line, pe „Modernism.ro“.

Se bucură de prietenia și aprecierea unor artiști foarte importanți, unul dintre aceștia fiind Christian Paraschiv, care ne-a transmis zilele acestea tocmai de la Paris: „Pe Constantin Ținteanu l-am cunoscut la Mănăstirea Râșca! Am văzut Cuvântul înconjurat/ lucrări cu ajutor de metal, în general metal lucrat, atacat de timp și acizi! Fiecare lucrare în gama timpului cu ploaie! Pe lângă cercetările lucrărilor de artă-obiect, organizează tabere, expoziții cu temă, întâlniri cu artiști. Nevoia de a comunica împreună! Nu este un artist solitar, ci un artist ce împarte! Galeria din Bacău pe care o dirijează împreună cu soția sa este un loc aparte în peisajul artei contemporane românești. Artist complex, cu deschiderea necesară a unui cercetător împăcând imaginea cu cuvântul“.

terea, ca o frumoasă eliberare. Iar întrebarea nerostită primește răspunsul cuvenit.

– Ai un ritual al tău și un loc special unde lucrezi? Ai un atelier personal?

Constantin Ținteanu: – Depinde ce lucrez. Sunt unele operațiuni foarte zgomotoase, cu așchii și praf, cu efort, numai cu cerul deasupra. Câteodată prea cald, alteori foarte frig, alergii mereu dintr-o parte în alta să te adăpostești. Ritualul nu este, fiindcă mă plictisește tot ce înseamnă reluare, revizitare; nu vreau să calc de două ori în același loc. Atelierul îl am la Râșca, din primăvară până toamna târziu. Acolo sfredlesc, tai, cioplesc, șlefuiesc, bat mii de cuie, fac mizerie, citesc. Mă sustrag pe cât pot de la treburile gospodăriei, merg la bureți, reciclez la nesfârșit. Inclusiv lucrările proprii pe care le canibalizez, le dezmembréz și fac altele noi. Iarna, acasă, în

Bacău: colaje, împletituri din sârmă, iar cuie bătute și tablă decupată. Schițe în creion, dar nu chiar multe, fiindcă aproape totul este fixat deja în cap. Aici e de fapt adevăratul atelier, unde se conturează fiecare detaliu în parte. Sculptura este gând înainte de orice, cum bine spunea Beuys.

– Una dintre sculpturile tale din expoziția „Cu ochii întredeschși“ mă face să mă gândesc la roci, minerale, sisturi bituminoase etc. Se leagă asta de structura ta de geolog, prima ta calificare cronologic vorbind? Câtă legătură există între geologie și sculptură?

Constantin Ținteanu: – Voi reda textul care însoțește lucrarea pomenită de tine: *Mai degrabă justificare a demersului, nevoii de protest față de natura umană, cu disponibilitatea ei nelimitată de a distruge tot ce o înconjoară: lăcomie, drum către moarte. Trup chinuit*

într-un gratuit act de cruzime, copac viu ce păstrează durerea în trunchiul pietrificat. Suferința naște frumusețe. Pendulează omul între mult din puțin și prea puțin din mult. Niciodată sătul. Căci mult e prea puțin pentru el. Vorbim despre „Forest“. Lemn, hârtie și tablă.

Ca să-ți răspund totuși la întrebare: există o legătură strânsă între geologie și sculptură; sunt două modalități de contemplare a realității, cu rezultate asemănătoare; nu le deosebesc.

– Limba latină: o „limbă moartă“, zic unii. Cum de o știi atât de bine?

Constantin Ținteanu: – O limbă aparte, mă fascinează. Ca tot ce ține de Roma antică. Simpla incantație a unor rostiri înțelepte spuse acum două mii de ani rezonază profund. Am observat că litera fixată de un volum obișnuit îl va transforma în ceva care depășește forma imediată. Astfel, scrisul devine mai puternic decât imaginea, negreșit aceasta din urmă va ajunge în poziție subordonată, chiar simplu pretext pentru a transmite mesajul. Am o lucrare în expoziția „Cahle“ care-și datorează existența unui citat din „Satirae“ ale lui Horațiu: „Est modus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum“. (*Este o măsură în toate, drumul drept să-l ții, nu trece hotarul dintre bine și rău.*)

– Cum vezi arta contemporană internațională în comparație cu cea din România? Care sunt diferențele și asemănările între expoziții, galerii, artiști?

Constantin Ținteanu: – E o întrebare la care mi-e greu să dau un răspuns, dintr-un motiv foarte simplu: plaja expresiei artistice fiind aproape nemărginită, arta se manifestă printr-o multitudine de fatete, ipostaze, trăiri. E imposibil să urmărești tot ce se întâmplă; eu nici măcar nu vreau să încerc, nu aș avea timp de nimic altceva, multe nu mă interesează. Dacă ne referim la direcțiile dominante în „arta oficială“ internațională (SUA și Europa, cu precădere), numind-o aici pe cea susținută de sistem (marile muzee, critică, publicații, galerii), am observat în ultimii ani o tot mai largă răspândire a unei retorici militante, un activism de o anumită factură, destul de radical pe alocuri. Arta trebuie pusă în slujba „(r)evoluției“: cine se abate de la direcția justă nu face bine, e de partea greșită a istoriei. Teama de a fi incorect politic bântuie subconstientul, ia naștere un limbaj dublu, apar șabloane în gândire. Inevitabil se întronează (auto)cenzura. E previzibilă calea deschisă de noua-veche ideologie, la capăt nu poate fi decât o lume în care toți vor fi la fel. În cazul României, e mai puțin complicat. Sunt unii care trăiesc încă în secolul 19, de unde se uită cu dispreț în jur, bombănind că ceilalți n-au habar a picta un ochi; alții, simțind de unde bate vântul, sar în barca progresistă vâslind cu putere spre un viitor luminos. Majoritatea: după putință și noroc. În țara tuturor posibilităților, cum e a noastră, supraviețuiesc doar cei puternici. E un subiect trist despre care nu vreau să

© C-tin Ținteanu – Bonjour, Monsieur Courbet, 2019

• Constantin Ținteanu – *Pontus Euxinus*
(De la Mangalia, la Tuzla), 2020

vorbesc mai mult, fiindcă am obosit să îl tot pomenesc. Oricum, e în zadar.

– Ai afirmat că te consideri român, dar și englez. De ce și englez?

Constantin Ținteanu: – „British Museum“, „Victoria and Albert Museum“, „Tate Modern“, „National History Museum“, „Tate Britain“, „Science Museum“ le știu pe de rost, zgomotele se aud altfel, mirosul specific, vibrația diferită, recunosc legat la ochi fiecare loc în parte, doar după câțiva pași. Eu am și cetățenie britanică. Lucrul acesta nu mă face mai englez sau mai puțin român. Un act nu stabilește ce simți, renunțarea la ceva nu te va transforma dintr-o dată în alt om. Dar școala în afara școlii am făcut-o la momentul potrivit; o importanță etapă a vieții am petrecut-o în Londra, acolo am găsit ce căutam, chiar mai mult decât îmi imaginam. M-am comportat ca un burete uscat, absorbind cu aviditate, de-a valma, tot ce mi-a ieșit în cale, apucând fiecare firimitură cu teama de a nu scăpa ceva printre degete.

Obişnuiam în drum spre casă, pentru câteva minute, în fiecare zi să intru la „National Gallery“ pentru a vedea „Cina de la Emmaus“ a lui Caravaggio sau pe Vermeer, Pontormo, Piero della Francesca. Când zăboveam puțin mai mult, îi căutam pe Chardin, Hogarth, Michelangelo, Gossaert, Bruegel, Hals, Stubbs, Gainsborough. Apoi, locurile și oamenii, Portobello sâmbăta, cu bunii mei prieteni Justin, Tobi, Nicholas, negustori de antichități, mari specialiști în artă tribală, gravură, ceramică medievală, artă sacră. Camden Town, cu aerul său *funky*; haine vintage; măști din Papua Noua Guinee sau Bali; mâncare indiană și ceai Typhoo sau PG, cu două degete de lapte. „Churchill

Arms“, cu green curry la Thai. Târgurile de vechituri din: Ascot, Kilburn, Vauxhall, Denham. Licitațiile de la Chiswick. Cafeaua etiopiană făcută pe cărbuni în Liverpool street; cappuccino la Nero sau Costa, niciodată Starbucks. Bacon sandwich with egg, în Leytonstone. Plimbările prin Highgate, lecturile de la Waterstones. Ronnie Scott's, celălalt nume al jazzului. Church Street, cu magazinele sale de antichități; autobuzul 49 spre Clapham Junction; A40, în mașină duminică dimineața. Billiard și Guinness ori Fosters, la The Crown. Ploaia mărunț. Alexandra Palace. MPB, Byrne Bros. Walking on Wood. Și toate celelalte. Alright mate! Mind the gap.

– Fascinant, ne stârnești dorința de a deveni și noi englezii! Să revenim în România. Povestește-mi un pic despre cele mai recente expoziții personale; cea de la Sângeorz și cea de la Palatul Mogoșoaia, la vernisajul căreia am avut și eu șansa să fii prezentă, îmi amintesc atmosfera plină de strălucire.

Constantin Ținteanu: – Expoziția de la Muzeul de Artă Comparată „Sângeorz-Băi“ s-a numit „Vita statera“, curatoriată de Maxim Dumitruș, prieten apropiat, unul dintre sculptorii români contemporani cei mai importanți. M-a onorat invitația de a expune acolo, m-am bucurat la fel de mult să particip apoi la simpozionul „ArtForest“ din Maxonia, organizat tot de el. M-am referit la „echilibrul vieții“, calea de mijloc, armonia dintre om și natură. Dar și la efigii, efemera, fobii, naturalia, memento mori. La Centrul de Cultură „Palatele Brâncovenesti“ Mogoșoaia a fost diferit. Cu un an înainte am propus conceptul expozițional unei comisii de la muzeu; m-au acceptat. Expoziția s-a numit „Autoportretul memoriei“,

curatoare fiind Ana Petrovici-Popescu. La vernisaj mi-am dat seama ce înseamnă locul bine ales, dar și cât de important e să arăți exact atât cât este nevoie: nici mult, nici puțin. A ieșit perfect din punctul meu de vedere. Mulțumesc tuturor celor care mi-au stat alături, mă înclin fiecăruia în parte cu recunoștință.

– Sculptor, curator, galerist, critic de artă. Care postură îți este mai apropiată?

Constantin Ținteanu: – Toate sunt la fel de apropiate, cumva se ajută între ele și se completează armonios. E un mare privilegiu să lucrezi cu artiștii. Scormonești dedesubturile, explorezi căi pe care alții poate nu le-au văzut, ești expus mereu altor tipare, găsești uneori înțelesuri surprinzătoare. Înveți din greșeli; ele apar întotdeauna, sunt parte din joc. Ajungi să aranjezi totul în minte în cele din urmă; când a venit momentul, doar te desfășori, simplu și firesc. Am înțeles că mai importantă decât orice e comunicarea, felul în care te adresezi atât exteriorului, cât și interiorului tău; contează enorm cum realizezi asta. Sculptura, curatoriatul, galeria, critica, deși în moduri diferite, fac același lucru: se pun în slujba cuvântului.

– Cum de ți-ai dorit să ai o galerie de artă proprie? De unde denumirea de „Karo“?

Constantin Ținteanu: – De ce nu mi-aș fi dorit?! Cineva la începuturi (pe 30 ianuarie 2021, galeria împlineste șapte ani de activitate) se mira spunându-mi că înot împotriva curentului. Când alte galerii se închideau, noi deschideam. Nu realizezi mare lucru dacă mergi pe linia de minimă rezistență, oportunitățile nu le găsești pe drumul bătătorit, ci acolo unde nici nu îndrăznești să gândești. „Karo“ este ceea ce este; folosește-ți imaginația, eu nu te voi lămuri.

– Ești un apropiat al Grupului „Prolog“. Care este povestea întâlnirii tale cu acești artiști?

Constantin Ținteanu: – Aș putea spune că l-am cunoscut pe Mihai Sârbulescu înainte de a-l cunoaște; poate de aceea când l-am întâlnit prima oară, părea că-l știu dintotdeauna. Acum înțeleg și de ce Horia Bernea spunea că a fost *Prolog* înainte de „Prolog“. l-am întâlnit apoi pe toți ceilalți: pe Paul Gherasim, apoi pe Horea

Pașina, Constantin Flondor, Ion Grigorescu, Matei Lăzărescu, Christian Paraschiv. O adevărată instituție, maeștri ai picturii, dar mai ales ai vieții trăite cuviincios, cu dragoste și *minunare* în fața Creației lui Dumnezeu. Am făcut multe expoziții împreună, mi-au îngăduit lucrul acesta: „Theatrum mundi“, „Memoria“, „Crucea“, „Mănăstirea Râșca“, „Podul lui Ion Grigorescu“, „Cabinetul de curiozități“, „Prolog“. Sunt etape foarte importante, înspre care privesc înapoi cu nostalgie, gândind totodată la ce va urma să fie.

– Ai spus la un moment dat „publicul nu contează“. Apoi ai zis: ba da, contează. De ce te-ai contrazis?

Constantin Ținteanu: – Dar nu m-am contrazis! Ambele afirmații sunt la fel de adevărate. Știu artiști experimentați, cu o activitate bogată în spate, pe care întâlnirea cu publicul îi stresează. Va veni lume, nu va veni? Ce vor zice unii, alții, cum va fi înțeles? Din această cauză, probabil și din altele, unii expun foarte rar sau deloc. Eu declarând că publicul nu contează, am scos un factor inhibitor din ecuație, reușind astfel să mă concentrez cu totul asupra expoziției, singura de fapt care mă interesează cu adevărat. Ce se întâmplă după aceea e o altă poveste: publicul va hotărî dacă devine important sau nu, după cum va prefera să participe sau să lipsească. Cred că privitorul interacționând cu lucrarea creează ceva nou, mereu altceva; aici intră în joc nenumărate variabile, factori aleatorii pe care nici măcar nu-i bănuim. Revenind, întotdeauna vom descoperi aspecte inedite, neobservate anterior. Punându-l într-o astfel de postură, putem spune că obiectul se adaptează la condițiile date: nu e niciodată același, la fel ca o ființă. Fără oameni el devine o formă lipsită de sens, indiferentă, inertă.

– Cum a respirat, cum a trăit, cum a funcționat Galeria „Karo“ în pandemie?

Constantin Ținteanu: – A respirat prin mască, a trăit de azi pe mâine, a funcționat în regim de avarie. Dar am reușit chiar și în aceste condiții să facem trei expoziții foarte bune: „Forest“, „Marcel Lupșe – Descânt“, „Cu ochii întredeschii“, ultima cu lucrări a nouă

artiști, realizate chiar în pandemie. Plus expoziția „Cahle“, de la Muzeul de Artă Comparată „Sângeorz-Băi“. Plus Tabăra de la Mănăstirea Râșca, ediția a șaptea.

– În sculptură, cu ce materiale preferi să lucrezi? În ce curent s-ar putea încadra arta sculpturală pe care o faci tu?

Constantin Ținteanu: – Nu vreau să fii încadrat în vreun „curent“, din simplul motiv că „ce e val, ca valul trece“, iar curenții de obicei te trag la fundul apei și acolo dispari. Lăsând gluma la o parte, evit genul de manifestări cu dată de expirare certă; eu cred că fiecare ar trebui să tindă spre ceva atemporal, valabil oricând. Știu că e utopic, nerealist, dar măcar mori pe mâna ta și nu a altora, nu dai socoteală nimănui.

Ca materiale folosesc gunoaie, bucăți de lemn și tablă din case demolate, fragmente de obiecte cărora le dau șansa la o nouă viață. În esență, strânsuri umile și fără importanță. Îmi dă o satisfacție imensă atunci când reușesc să aduc în față, la locul de cinste, sub privirea tuturor, cuie ruginite, piei roase de molii, suprafețe cu găuri de cari, jalnice resturi nedemne și păcătoase. Dacă sunt și apreciate, cu atât mai bine. Eu le tratez pe toate cu multă considerație, cu dragoste chiar, atent și la cel mai mic detaliu, amănuntul acela din care poate începe un parcurs cu final neașteptat, dacă îl lași să se destăinuie. Frumosul stă împreună cu urâtul în orice, trebuie numai să vezi și să alegi. E atât de simplu...

– Dacă ar fi să ai șansa de a expune împreună cu un mare artist din lume, într-o galerie internațională, cu cine ți-ar plăcea să expui și unde?

Constantin Ținteanu: – La „Tate Modern“, cu Ion Grigorescu.

– Excelentă alegere! În încheiere – pentru că iată, vorbim la începutul lui 2021 –, aș vrea să te întreb ce planuri are artistul Constantin Ținteanu pentru acest an. Care va fi următoarea expoziție la Galerile „Karo“?

Constantin Ținteanu: – Înspre vară-toamnă am programată o expoziție personală pregătită de ceva timp, de data aceasta la Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Mă gândesc deja la expozițiile de grup. În primăvară, vor fi „Dada“, desigur în Moinești; și „Mănăstirea Râșca“, la București. Expoziția „Cahle“, la Bistrița, posibil Cluj, București, Iași. La Galerile „Karo“, vom prezenta spre sfârșitul lunii ianuarie lucrări ale graficianului ucrainean Oleg Denysenko, curator Ovidiu Petca. În curând, o amplă expoziție de grafică, diverse tehnici, cu artiști din Hong-Kong și Coreea de Sud. Vor urma multe altele; acum sunt încă în fază incipientă; toate foarte interesante; discutăm și despre acestea când va fi vremea lor.

Dialog de
Violeta SAVU

• C-tin Ținteanu – *Maxonia*, 2020
Foto: Maxim Dumitruș

I

[Constanța], 24 iulie 1994

Stimate domnule Călin,

Stăm într-un cartier de blocuri înconjurat de copaci înalți, ca într-un parc. Peste drum este parcul orașului. Doar alei înguste se strecoară printre clădiri, copleșite parcă de măreția naturii. De la etajul patru privim doar copacii printre care apar siluetele altor blocuri. Am sentimentul înălțimii, al muntelui (paradoxal sînt la țărnuțul mării) și odată cu el al libertății (iar paradoxal, în concepția mea apartamentul de bloc este conceput la noi ca o celulă mai mare). O mierlă cuibărită pe aici își repetă mereu cîntul, exercițiu pentru concertul de seară. Ne-a copleșit grija copiilor, a nepoților, prevenitoare, gîndind poate că o mutare, să-i zicem dezrădăcinare, ne va ucide. Este sentimentul familiei, pe care de decenii l-au avut de la distanță. Acum, cu soția mea¹⁾, sîntem eroii dramei familiale, prezenți în repertoriul bucuriilor, tristeților, trăite cu intensitate.

Am încercat să scriu cîte ceva. Nu merge. Trebuie să mai aștept. Este poate „așteptarea” pe care Pleșu²⁾ o definea ca necesară „perfecționării”.

N-am uitat Bacăul, nu pot să-l uit. Acolo a fost pentru mine și soția mea o viață intensă, au fost prieteni ce ne dădeau și nouă infuzia tinereții, ați fost dumneavoastră, stimate domnule Călin, pe care vă prețuiesc pentru înțelegerea omului și simțirea prietenului. Nu uit rubrica „Însemnări de atelier” și aștept și eu să poată apărea un nou însemn.

Vă dorim, cu soția mea, sănătate dumneavoastră și familiei, bucurie și tot binele posibil (și imițînd) și mai mult decît atîta.

Vă îmbrățișează,
Laurențiu Stan

1. Tiberia Stan, profesoară la Școala Medie Nr. 3 Bacău și la Liceul Pedagogic; 34 de ani de carieră didactică. Prezentă, de cîteva ori, cu articole în *Steagul roșu*.

2. Andrei Pleșu, a cărui afirmație a fost reținută, probabil, dintr-una din aparițiile la televizor ale esteticianului, pe cînd acesta prezenta o emisiune de artă.

II

[Constanța], 6 noiembrie 1994

Dragă D[omnu]le Constantin Călin,

Din Covasna v-am trimis niște „Însemnări”. Acasă, după căldura din hotelul balnear, am avut un șoc, mai bine zis am intrat în „normal”. Caloriferele reci rînjesc batjocoritor din dinții lor metalici.

Doar un radiator ne mai încălzește pe cîte-o parte.

La Covasna am avut multe telefoane de la copii și iar multe din Bacău și, în două săptămîni, două vizite. Ne-am bucurat, am rețrăit atmosfera de acolo, și am primit infuzia de tinerețe a prietenilor noștri toți tineri (e o relativitate, față de noi).

Ca să mă aproprie de Dvoastră, vă trimit alte „Însemnări”. Cînd scrieți, trimiteți-mi și *Sintezele*. Mă bucură vederea lor, conținutul, fac parte din viață.

Sper ca la dv. și la ai dv. totul să fie bine.

Eu și soția mea Tiberia vă dorim dv., și la toți cei iubiți, sănătate și bucuria vieții.

Cu drag,
L. Stan

Constantin CĂLIN

scrisori către un redactor

„Exerciții de sfîrșit” (I)

Casa lui Laurențiu Stan (7 octombrie 1910, Letea Veche, județul Bacău – 1 martie 2001, Constanța) era perete în perete cu tipografia la care se tipăreau revista și ziarul. Deși se distingea prin faptul că avea mezanin și brazi în mica grădină din față, am trecut mai bine de două decenii pe lîngă ea fără să fi știut măcar cine-i cel ce-o locuiește. L-am cunoscut abia în 26 ianuarie 1991 (o simbătă), cu ocazia retrospectivei sale de pictură și desen, la organizarea căreia contribuiseră Ilie Boca (începînd prin a-l convinge să-și adune lucrările) și Cristina Radulian (prefațatoarea catalogului). De la primul schimb de vorbe, l-am simțit ca mai mult decît interesant, substanțial, cu pondere în ceea ce spune. L-am solicitat colaborarea la *Sinteze*, pe care a acceptat-o fără condiții, susținînd rubrica „Însemnări de atelier”, cu varii observații și reflecții. Cînd m-am despărțit de *Deșteptarea*, l-am luat cu mine, dacă pot să zic așa, la pagina de „Idei” a *Monitorului de Bacău*, unde textele sale evocatoare au fost puse sub titlul „Rememorări”. Iar la începutul lui 1994, am realizat cu dînsul două interviuri (reluat în *Cărțile din ziar*, 1, Bacău, Ed. „Babel”, 2013, pp. 471-485). În vara aceluia an, constrîns de nevoițele vîrstei, a părăsit Bacăul plecînd la Constanța, la fiica sa, Laurenția Crîngu. Din acest moment a început corespondența noastră.

O spun deschis: țin la aceste scrisori nu pentru cele cîteva complimente pe care le conțin, ci pentru succintele și discretele mărturisiri referitoare la un capitol de viață pe care azi îl înțeleg mai bine: bătrînețea. Deși autorul lor era, funciar, un om optimist, echilibrat, răzbat printre puținele rînduri ale

fiecăreia melancoliei, regrete, vagi tristeți și un irepresibil (dar luminos) sentiment al sfîrșitului (al activității și al vieții). Ca și „însemnările” și „rememorările”, ele au uneori înțelesuri răscolitoare, un aer pedagogic, dozat cu măsură, în formulări dintre cele mai decente. Măsura și simplitatea le scot din regimul locurilor comune și le fac memorabile. Oricui, lasă impresia de judecări cumpănite și vorbe adînci. Desincronizat, pictorul putea fi privit, în anumite laturi, cu bunăvoință; omul – numai cu admirație.

La centenarul său, singura comemorare de pînă acum, în însuflețirea caracteristică unor atari evenimente, s-au formulat diverse promisiuni de valorificare a moștenirii sale artistice și memorialistice (v. Ioan Dănilă, „Voința divină l-a ținut în viață”, în *Deșteptarea*, nr. 6201, 22 octombrie 2010, p. 17), familia menționînd că este în posesia unor caiete cu însemnări de front, neîndoielnic cu date importante, întrucît Laurențiu Stan a fost unul dintre cei ce au participat ațit la Războiul din Răsărit (pînă la Stalingrad), cît și la cel din Vest (pînă la Praga) (cf. „A doua moarte a lui Hotin”, în *Sinteze*, 4, nr. 29, aprilie 1993, p. 1, și „Momente-limită”, în *Monitorul de Bacău*, 2, nr. 151, 28 iunie 1996, p. 6A). Frumoase, planurile de atunci nu s-au concretizat. Fapt inacceptabil, amintirea lui se topește într-un anonim care l-a urmărit – pe nedrept – aproape toată viața. De altminteri, la alcătuirea acestei notițe, am rămas consternat constatînd că *Enciclopedia județului Bacău* (coordonată de Emilian Drehuță), lucrare larg cuprinzătoare, nu-l include. Știindu-i biografia și meritele culturale, eram sigur că trebuie să figureze acolo.

III

Constanța, 21 noiembrie 1994

Dragă domnule Constantin Călin,

Am primit un mandat poștal, scrie pe el, colaborări, luna septembrie. De la dv., un plic mare cu *Sinteze*. Între ele și cea cu „Voinești...”¹⁾; „Acasă”²⁾, regret, nu am. Dacă se poate, vă rog și pentru aceasta. Vă mulțumesc pentru cuvintele bune, pentru *Sinteze*, și vă rog ca valoarea timbrelor poștale să o rețineți, din drepturile mele de colaborator.³⁾

Vă trimit noi „Însemnări”. Dacă mai este nevoie!

Sîntem bine, Covasna se vede că ne-a priit să urcăm mai departe scara optzeci.

Ne este dor de dumneavoastră, de prietenii noștri de-acolo. Că v-am trimis ceva acum, vorbesc cu dumneavoastră. Și mă simt bine, acolo.

Tiberia, împreună cu mine, vă urează sănătate și binele dorit, dv. și la toți cei ce sînt dragi.

Vă îmbrățișează,
L. Stan

1. „Voinești – un miracol al istoriei”, în *Sinteze*, 5, nr. 44, 4 noiembrie 1994, p. 2.

2. Vezi *Sinteze*, 5, nr. 38, 23 septembrie 1994, p. 4.

3. Grija specifică și altor colaboratori vîrstnici, care, scrupuloși, nu lăsau neobservate cheltuielile ce se fac cu o corespondență. O va reitiera și în altă scrisoare.

IV

[Constanța], 15 decembrie 1994

Dragă domnule Constantin Călin,

Vă mai trimit ceva pentru „Însemnări”. Dacă nu mai trebuie, vă rog să-mi spuneți. Este și sfîrșitul o stare, ca orice sfîrșit, el devine necesar¹⁾. Sîntem bine, așteptăm sărbătorile, anul cel nou.

Împreună cu cei buni ai noștri, toate au o culoare aparte, poate strălucitoare, chiar strălucitoare.

Ne gîndim permanent la Dv., la Bacăul nostru, la toți ce ne-au fost alături decenii, dar mai ales la cei ce, personal, mi-au schimbat mersul și desfășurarea vieții, în ultimii ani. Dv. sînteți aici, cu chipul grav și demnitatea firii.

Vă mulțumesc.

Dorindu-vă sănătate și prosperitate, Dv. și celor dragi, împreună cu soția mea Tiberia, vă îmbrățișăm. Să vă cuprindă

• La centenarul pictorului.
De la stînga, la dreapta: dr. Viorel Crîngu, Luminița Crîngu,
Dionis Pușcuță, Ilie Boca și Constantin Călin
(Foto: Valeriu Bogdăneț)

Miracolul Nașterii Domnului Iisus, ca în copilărie și din prima zi a anului 1995 să aveți bucurii.

Cu dragoste,
L. Stan

1. „Fac parte dintre oamenii care au avut întotdeauna sentimentul sfârșitului. Nu m-a înspăimântat, a stat acolo, ascuns, dar a existat și există”, îmi spunea în al doilea interviu (v. *op.cit.*, pp. 483-484).

V

[Constanța], 17 februarie 1995

Dragă domnule Constantin Călin,

În imaginația mea, un fel de joc, prietenul meu Dl. C. este Dl. Constantin Călin.¹⁾

Nu v-am deconspirat, așa că e vorba doar de imaginație și nu poate fi împricinată. Mă joc și eu, ca să mă bucur de existența dv., care-mi lipsește fizic. Pentru mine, orice privire, încruntare, gest se alătură vorbelor, le întărește, sau le alungă, pînă acolo, că îmi rămîne întipărită pentru totdeauna mimica. Este poate un rol al observației datorit meseriei.

Am primit de la *Deșteptarea* și un mandat postal, pentru colaborare. V-am rugat să opriți [din] ce crede *Deșteptarea* că merită colaborarea, pentru transportul postal al *Sintezelor* pe care le aștept în continuare.

Sîntem bine, înțelegem (eu și Tiberia) că atît cît nu am ajuns la „lehamite”, este Soare, așa că o ducem.

Vă dorim sănătate și putere morală, să duceți toate cele începute, la perfecționare. Și pentru cei dragi. Cu Tiberia, împreună, vă salut

L. Stan

1. O scrisoare compusă sub formă de poem; un omagiu criptic.

VI

[Constanța], 27 febr[uarie] 1995

Dragă domnule Constantin Călin,

Iată, primăvara a năvălit și sperăm să învingă. Aici n-a existat zăpadă, o singură fulguală s-a topit pe la amiază. Mi-e dor de zăpada din curte, cu stratul ei gros în care, zilnic, făceam drum spre poartă. Vă știu trecînd prin parc și-mi amintesc de o tabletă a dv., emoționantă, cu apariția firului de iarbă din zăpadă, cu natura care se trezește. Fără zăpadă, aici, firul de iarbă iese doar din iarbă, și privit de la et[ajul] IV n-are nici înălțime!

Sîntem bine (toată familia). De pictat, nu prea, doar niște flori. Sînt multe mărunțșuri în scenariul cotidian care, vai, devin importante. Și, cel mai greu este să despletești și să descoși mărunțșurile și să le păstrezi intacte.

L-am văzut, la televizor, pe Irimescu¹⁾ și tot ce a dat Fălțiceniului. Acolo, în nord, Moldova este o sinteză a culturii.

Dorindu-vă sănătos, voios, mulțumit pentru ceea ce faceți, ca toți iubiiți dv. să prospere, să crească, vă strîng mîna prietenește,

Tiberia și L. Stan

P.S. Aștept, vă rog, *Sinteze*. Ele mă aduc acolo, unde am fost.

Mulțumesc! L. S.

1. Sculptorul Ion Irimescu, artist plastic prodigios (atunci, de 92 de ani), care donase, în vederea viitorului său muzeu, un mare număr din lucrările sale.

Despre tăcerea și absențele din poezia lui Vasile Tudor s-a vorbit. Au vorbit nume importante ale literaturii române. De pildă, bucovineanul Nichita Danilov, din Climăuții Siretului coborât la leși, spune despre poetul din Lunca Botoșanilor strămutat în Bucovina: „Poetul Vasile Tudor [...] poartă pretutindeni după sine, ca pe-o pânză de păianjen, vidul”. Aceasta este imaginea care s-a impregnat atît de puternic în receptarea poeziei sale, încât lectura a devenit un fel de umplere cu conținuturi a alveolelor poeziei. Dar *aceiași altcumva* (Pitești, Editura „Rocart”, 2020, 72 p.), recentul volum de versuri din colecția „Qpoem”, nu e decît o rămânere în șlefuirea golurilor căci, în esență, ce poate fi poezia dacă nu chiar teritoriul alveolar umplut în respirație cu aerul oxigenat al lectorului? Scrie apăsat Mircea A. Diaconu în textul însoțitor la volumul în cauză: „*aceiași altcumva* e radiografia unei absențe”. Și e firesc, pentru că în cazul criticii nu sugestia alveolei, golului, umbrei se cere, ci măsurarea cu instrumentarul fractal a contururilor acestora. Iar Vasile Tudor oferă o poezie a golului cu contur fragmentat, dar mai ales a golului adânc, cu referințe livrești de pe coordonatele propriei evoluții în viață și poezie. Nu miră că în străfundul acestor goluri de umplut cu straturi succesive de lecturi rezonază îndepărtate motive eminesciene: „prăbușite-n însele/ gândurile/ visele/ lucrurile într-însele/ stelele/ pe-ntinsele/ plutitoare ape” (*Prăbușirea*, p. 50). Puternice, de pildă, sunt întâlnirile interioare sub „steaua singu-

rătății”, iar reverberațiile din *Odă (în metru antic)* continuă și cu recontextualizarea versurilor finale, „Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redămă!”, într-un cadru al șlefuirii de contururi, al exersării simțurilor: „e timp când cineva/ se furișează-n umbre/ incendiază noaptea/ cu roua scăpărând/ iazuri verzi de tăcere/ limpezesc în mături/ visele mă pierd în stufăriș/ verdele vânt mai tare/ se-avîntă-n uscăciune/ același vânt e potrivit și-n mine/ aceleași stele ghemuite-n ger/ îmi ghemuiesc și ziua/ și ochii mi-i aprind/ același sunt pur fără cuvinte/ își caută auzul/ și-n mine mie însumi mă aud” (*E timp*, p. 8).

Poezia eminesciană e steaua îndepărtată (și singulară) la care se aliniază gânduri, în raport cu care se calculează conjuncția cu propria inimă pe cerul rece al Nordului: „cu tremur de frunze/ umblă inima mea/ obosită de mine/ prin cer fără pământ/ singuratică stea/ înroșită de vinuri” (*Cu tremur*, p. 7). Dar această raportare la repere – poezia lui Vasile Tudor se înscrie într-o geografie a locului, pe de o parte mărginită de convențiile asupra unui teritoriu, pe de alta extinsă în ceruri și în habitacul propriului trup – nu este una care să stabilească

• Luminița Radu

Adrian LESENCIUC

La steaua singurătății

cu precizie niște coordonate. Este mai degrabă o situație aproximativă, între limite ale orizontalității, în condițiile în care pendularea e între înalțuri și nadirul interior. Atunci când opacitatea geamurilor – frecventă la Vasile Tudor: „suflu în zadar/ geamul înmuia în ger/ mă închide iar” (p. 11) – este pronunțată, cosmicitatea se reflectă interior, adânc, șlefuit hăul: „e o lumină împotmolită-n geamuri/ timiditatea încolțită-n ierburi/ răspunde înălțimii/ cine mai aude ceea ce-i oprit/ singurătății rugăciunii/ din ceruri se aprind imagini/ între cuvintele ascunse/ intimitatea-i fără margini/ cel ce măsoară libertatea/ rămâne-n limite de alb/ iar în clipirea lui absentă/ ce-mi pare în afară/ este-n adânc mai mult” (*E o lumină*, p. 16).

Poezia lui Vasile Tudor e vasăzică reflectare și șlefuire, deopotrivă rugăciune și explorare de sine. Șlefuirea e realizată cu mijloace livrești, dar cu unele împrumutate și adecvate locuirii în sine – o vagă idee de Nichita (celălalt, Stănescu) transpare din pagini, în afara locuirii în Eminescu. De altfel, Nichita (întâiul în ordinea mențiunii în text, Danilov) spune clar că mesajul liric al lui V. Tudor se apropie de frumusețea „umbrei unei idei”. În *aceiași altcumva* reflectarea secundă nu e în limitele simțului vizual, ci în cele ale auzului, în care *nenăscuți câini* stănescieni transformă axa timpului în buclă fără orizont: „un câine/ latră și în sine/ îl latră pe mâine/ din celălalt câine/ pe anticul mâine/ din poimâine/ și-l tot hămăiește/ pe înaltul câine/ care ne păzește” (*Căinele*, p. 60). E și ironie

subtilă în acest proces al șlefuirii unei oglinzi interioare, a conștiinței cosmice, cu instrumentarul împrumutat de la clasici. Iată-l și mai puternic ancorat în procesul scrierii cărții unice a locului, care începe cu Geneza – cea despre care avem mai degrabă idee din proiecția eminesciană decît din tratatele de cosmogonie – un proces al rescrierii, spune Vasile Tudor, o asumare convingătoare și sinceră: „atît de încet rescrii/ cu sângele dintăi/ cuvintele rămase din cuvânt// particule surprinse/ din marele poet” (*Big Bang*, p. 18), care transformă actul creației într-un proces continuu, la care și poetul se încumetă constatînd că „lumina-i prăbușită-n mine” (p. 40). Participarea e în limitele maximei deschideri și ale conștientizării precise a rolului din procesul scrierii cărții unice: „acela ce mă scrie/ mă șterge nemilos/ asemeni și copilul/ care scriind greșete/ în mîna lui îmi sunt/ greșitul din frumos” (*Greșitul din frumos*, p. 44). Să citim acest text în registrul de limbă al autoironiei? Să îl citim în registrul grav? Sunt posibile ambele lecturi. Criticul literar Mircea A. Diaconu, originar de lângă Boroaia, pe Valea Moldovei, cea împărțită între Boroaia Râștii și cea a Neamțului, dar administrativ rămas în Suceava, spunea despre Vasile Tudor că se revendică de la presocratici, de la Heraclit cel mai probabil, și că propune o poezie reflexivă, „căci inflexiunile meditative trec dincolo de criza subiectului”. În această cheie, poezia lui Vasile Tudor s-ar preta lecturii în registrul grav. Dar cu certitudine sămănța autoironiei e azvârlită în pagini (autoironia se revendică în geografia literară a spațiului locuit de poet), chiar dacă în așezarea în rugăciune e ștersă cum se șterge fruntea ostenită cu mîneca hainei, înainte de așezarea la masă: „Tatăl meu/ care-ai trecut prin nouri/ lasă-mi tăcerea ta/ bunătatea și simplitatea/ nervul de a fi/ același altcumva/ lasă-mi bucuria/ zilelor duse/ în frumusețea anonimă/ și întristarea fără gând/ aici cuvântul nu-mi ajunge/ și totuși este-n mine” (*Scrisoare către tata*, p. 5).

Poezia lui Vasile Tudor e una a locului, venită din „simplitatea inimii”, cum îmi mărturisește poetul în textul olograf însoțitor cărții trimise mie, scris la Fundul Moldovei, adică în satul de lângă satul meu, Breaza, din care m-am strămutat în Brașov. Eu am citit-o în această cheie.

Dedic acest expozeu
lui Sergiu Moscovici,
vechi prieten evreu
din anii adolescenței tecucene.

Ionel SAVITESCU

cartea străină

O scurtă istorie a Israelului*

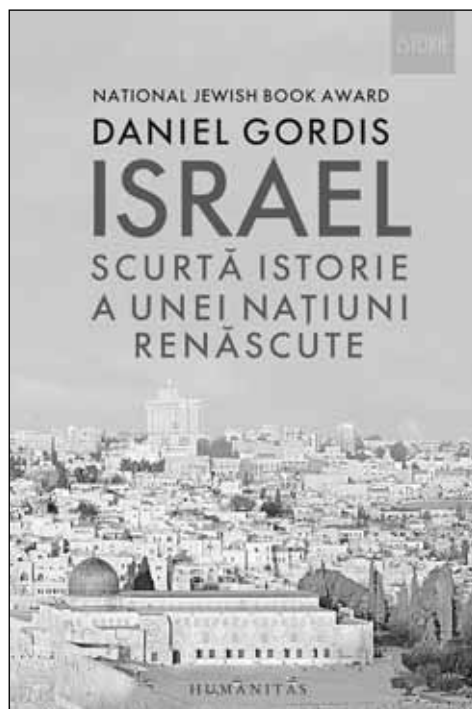
În ciuda atenției îndreptate asupra Israelului, nu a existat până acum niciun volum riguros și echilibrat din punct de vedere istoric care să spună publicului larg povestea acestei țări, așa cum se întâmplă în lucrarea de față... Așadar, această carte spune povestea **ideii** statului evreu: unde a apărut, cum a fost ea păstrată și cum visul s-a transformat în realitate.

Daniel Gordis

Într-adevăr, evreii au o istorie fabuloasă. Scoși din robia egipteană de către Moise în mileniul al II-lea î.Cr. și stabiliți în Țara Canaanului (Palestina de azi), evreii vor cunoaște alte vicisitudini de-a lungul istoriei lor milenare: robia asiriană din 722/ 721 î.Cr., când cele 10 triburi ale Regatului din Nord (Israel) dispar din istorie, apoi cele două agresiuni babiloniene asupra Regatului din Sud (Iudeea), a doua mai distrugătoare: Templul din Ierusalim este distrus și jefuit, iar populația este dusă în robie. Totuși, în comparație cu robia asiriană, aceea din Babilon a fost benefică pentru evrei: deprind cultul cărții și al limbilor străine, se adună în *sinagogi*, iar Cyrus cel Mare le permite în 538 î.Cr. revenirea la Ierusalim și refacerea Templului. Dacă șederea în Babilon se consideră ca începutul diasporei evreiești, nu toți evreii s-au reîntors în Pământul Făgăduinței. Au urmat alte câteva secole de instabilitate, apoi în anul 70 d.Cr. împăratul roman Titus le distruge pentru a doua oară Templul din Ierusalim și îi răspândește în lume, evreii împânzind o parte din Europa și Africa de Nord și alte țări din Orientul Mijlociu. Ce a urmat anului 1000 se cunoaște, în genere: evreii sunt expulzați din Anglia (1290), Franța (1394, țară în care, la un moment dat, Talmudurile sunt arse în timpul lui Ludovic cel Sfânt), Spania (1492), Portugalia (1497); în fine, mulți evrei au traversat Atlanticul, iar alții s-au deplasat în Imperiul Otoman. Acum, evreii se disting în sefarzi (au populat Europa Occidentală, vorbeau limba latină) și așkenazi (în Europa răsăriteană, vorbitori de idiş). A urmat perioada ghetourilor, a pogromurilor, culminând în secolul al XX-lea cu Holocaustul. În această efervescentă creație au apărut o sumedenie de cărți dedicate poporului evreu și religiei sale – amintim în trecut, pe Hans Kung, autor al unei trilogii: **Iudaismul, Creștinismul, Mahomedanismul**, din care a apărut numai primul volum în 2005, la Editura „Hasefer”, încât la un anumit moment dat tema părea epuizată. Iată că, în mod neașteptat, Daniel Gordis ne oferă o nouă perspectivă asupra nașterii statului Israel. Cartea lui este segmentată în 18 capitole, precedate de o *Introducere* și urmate de o concluzie, anexe, note, lucrări citate, indice de nume.

Am început, așadar, lucrarea cu o nesfârșită curiozitate. Popor tenace care a trecut prin numeroase încercări, evreii, oriunde se aflau, trăiau cu speranța că se vor reuni în patria strămoșească: *Israelul este povestea unui popor fără patrie care timp de mii de ani a păstrat viu un vis, cel al izbăvirii unui popor aflat pe marginea abisului, al unei națiuni care și-a făcut un viitor când nimic nu părea posibil* (p. 12). Contrar așteptărilor, Daniel Gordis nu întreprinde, de la bun început, o incursiune în istoria milenară a evreilor, ci își începe relatarea asupra statului israelian de la sfârșitul secolului al XIX-lea, epocă în care germenii anti-

semitismului se manifestau cu virulență în Europa. În 1879, Wilhelm Marr impune termenul **antisemitism**, iar mai târziu Léon Poliakov dă la iveală două cărți fundamentale în tratarea acestei probleme: **Istoria antisemitismului și Breviarul urii**. În sfârșit, Theodor Herzl (născut în 1860, la Pesta) este acela care pledează pentru crearea unui stat evreu, scriind în acest sens volumul **Statul iudeu** (1896). Printre locurile vizate de a-i adăposti pe evrei într-un stat erau Palestina, Argentina, Angola, Tasmania, Suriam, Madagascar (soluție preconizată de Hitler, dar din cauza costurilor mari, s-a renunțat); în sfârșit, Stalin crease în Extremul Orient sovietic un stat evreu pentru evreii din Uniunea Sovietică. În 1897, la Basel, Theodor Herzl convoacă **Primul Congres Sionist**, cu participarea unui număr de 197 de persoane din toată lumea. După încheierea congresului, Herzl nota în jurnal: *La Basel am fondat statul evreu* (p. 33). Deși Germania era plină de evrei, Wilhelm al II-lea, aflând ce s-a discutat la congresul sionist, s-a exprimat defavorabil la adresa lor, anticipându-l într-un fel pe Hitler prin antisemitismul său (p. 33). În acest context, Daniel Gordis menționează că agresiunea asiriană asupra celor zece triburi s-a petrecut în anii 733-732, evident o situație cronologică neîntâlnită la vreun alt istoric. După perși a venit epoca elenistică a lui Alexandru cel Mare, apoi revolta Macabeilor, a zeilor, culminând cu distrugerea Templului în anul 70 d.Cr., când evreii se răspândesc în lume. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea sunt dominate de apariția lucrării **Protocoalele înțelepților Sionului**, alcătuite de Serghei Nilus la îndemnul lui Nicolae al II-lea, tom prin care evreii sunt învinuiți de dorința de a conduce lumea. În fine, deși s-a constatat falsitatea acestor **Protocoale**, cartea continuă să fie tipărită în perioadele de criză. Apariția **Protocoalelor** a coincis cu pogromul de la Chișinău (1903), când zeci de mii de evrei cad pradă barbariei. Atrocitățile întreprinse contra evreilor europeni i-au determinat pe aceștia să înceapă emigrarea spre Palestina la sfârșitul secolului al XIX-lea, când sosesc primii coloniști: între 1882 și 1903, ajung în Palestina primele valuri de emigranți evrei: *Sionismul a fost o revoluție în multe privințe. A redat rolul poporului evreu ca actor pe scena istoriei, a restabilit o comunitate antică și, mulțumită lui Ben Yehuda, a reînviat limba Bibliei, limba în care poporul evreu s-a autodefini pentru întâia dată* (p. 67). Există în subsolul paginii 60 o incertitudine: Daniel Gordis scrie că **Talmudul babilonian** a fost scris între anii 200 și 500 d.Cr., dar după alte informații, acest Talmud a fost scris în timpul sederii în Babilon. După ce au revenit în Palestina, cu învoirea lui Cyrus cel Mare, evreii au redactat **Talmudul palestinian**. Ambele Talmuduri au fost reunite într-o singură ediție la Veneția, în secolul al XVI-lea, de către David Blomberg. Evreii emigranți munceau în kibutzuri, în 1909 se fondează Tel Avivul (*Tel Aviv era traducerea în ebraică a titlului romanului utopic al lui Herzl, Altneuland*, p. 78), primul oraș vorbitor de ebraică. Treptat, mișcarea sionistă este susținută pe plan

internațional: *Declarația Balfour din 1917* admitea necesitatea unui cămin național pentru evrei, în Palestina istorică, adică pe ambele maluri ale Iordanului. Din păcate, relațiile cu arabii indigeni nu au fost întotdeauna prietenoase, adesea degenerând în conflicte și ucideri de evrei. În 1921, Churchill reface harta Orientului Mijlociu, iar teritoriul de la răsărit de Iordan este denumit Transiordania (Iordania), spre nemulțumirea sioniștilor. Comisia Peel din 1936 împărțea teritoriul palestinian între evrei și arabi (p. 105). În sfârșit, prin venirea lui Hitler la putere (ianuarie 1933), existența evreilor europeni este pusă în pericol. Atacurile antisemite încep în Germania; apoi, după declanșarea războiului, se extind în toată Europa. *Soluția finală* urmărea exterminarea totală a evreilor europeni. După război, în Polonia se comite un mare pogrom antievreiesc, apoi în 1947 protectoratul britanic asupra Palestinei se încheie în favoarea Națiunilor Unite; în sfârșit, pe 14 mai 1948, Israelul se proclamă independent, spre nemulțumirea celor cinci țări arabe (Libia, Siria, Irak, Iordania, Egipt), cu care se va afla în conflict: *În virtutea dreptului nostru natural și istoric, precum și pe baza rezoluției Adunării Generale a Națiunilor Unite, declarăm înființarea unui stat evreu în Țara lui Israel, care se va numi Statul Israel* (p. 142), declarație citită de David Ben Gurion, iar rabinul Maimon a rostit rugăciunea *sheeheianu: Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeule, regele lumii, care ne-ai ținut în viață, ne-ai ocrotit și ne-ai ajutat să ajungem până aici* (p. 142). Evident, aceste formalități au încheiat un exil de aproximativ două milenii, dar disputele cu arabii vor continua cu duritate: un prim război în 1948 și 1949, încheiat cu pierderi numeroase de ambele părți, arabii palestinieni denumind această etapă **Nakba (Catastrofa)**. Au loc primele alegeri libere în Israel. Ben Gurion devine premier și ministru al Apărării, iar Chaim Weizmann este primul președinte al Israelului. Alegerea drapelului israelian nu respectă dorința lui Herzl: *În octombrie 1948, statul Israel a adoptat steagul care reprezentase mișcarea sionistă încă din anii 1890. Pe un fundal alb, cu o stea evreiască de un*

albastru deschis aflată în centru, între două dungi orizontale de aceeași culoare, steagul avea rolul de a evoca imaginea **talitului**, șalul evreiesc de rugăciune (pp. 166-167). Se adoptă **Legea întoarcerii**: orice evreu putea să revină în Israel. Sosesc, astfel, în Israel evrei din țările europene, inclusiv din România, din țările arabe și de pe alte continente, dar stabilirea lor întâmpină dificultăți de ordin material: erau necesare construcția de locuințe, extinderea rețelilor de apă, găsirea unor locuri de muncă; în plus, alimintele fuseseră raționalizate. Prin venirea lui Nasser la conducerea Egiptului, în urma unei lovituri de stat din 1952, pericolul arab asupra Israelului se accentuează, conducând la campania din Sinai (după Michael Oren – *al doilea război de independență al Israelului*, p. 198). Prinderea lui Adolf Eichmann (mai 1960) în Argentina de către Mosad a destabilizat echilibrul situației internaționale, și așa precar. Eichmann a fost judecat la Ierusalim, este găsit vinovat pentru aplicarea Soluției finale și executat: *Acuzarea a început prin a evoca istoria seculară a evreilor. Eichmann a fost învinuit că făcea parte dintr-o lungă serie de dușmani ai poporului evreu, printre care se numărau Faraon și Aman* (p. 212). Prin strădaniile lui Ben Gurion, Germania de Vest acceptă să plătească despăgubiri Israelului, Gurion și Menahem Begin având deosebiri importante în privința acestor reparații pecuniare. Tot Ben Gurion ia hotărârea ca Israelul să-și dezvolte propriul program nuclear cu ajutorul Franței, la Dimona. Relațiile Israelului cu țările arabe se înrăutățesc, ducând la **Războiul de Șase Zile**, cu operațiuni militare pe uscat, în aer, pe apă, Israelul avariind din greșeală nava americană *USS Liberty*, atac soldat cu morți și răniți. După 132 de ore de lupte, războiul se încheie net în favoarea Israelului, care-și mărește de trei ori suprafața inițială. Alt război care a îngrijorat Israelul a fost acela de **Iom Kipur** (1973): *Din multe puncte de vedere, războiul de Iom Kipur a distrus pentru totdeauna o parte din sufletul Israelului* (p. 266). Situația se complică prin crearea de către Yasser Arafat a organizației Fatah (1959), care în 1968 devine parte componentă a **Organizației pentru Eliberarea Palestinei (OEP)**. Moartea lui Nasser (1970) marchează începutul unei noi etape în relațiile Egiptului cu Israelul. Anwar Sadat a continuat într-o oarecare măsură politica lui Nasser pentru restabilirea cu orice preț a mândriei egiptene (p. 256). Itamar Rabinovich, în **Yitzhak Rabin. Soldat, lider, om de stat** (Buc., Ed. „Corint”, 2018, p. 120), scrie următoarele despre Sadat: *Avea un program complet de schimbare a politicilor interne și externe ale Egiptului, fiind hotărât să treacă de la o orientare prosovietică la una proamericană și să iasă din conflictul cu Israelul, fapt demonstrat în februarie 1971, când s-a declarat categoric în favoarea încheierii unui acord de pace cu Israelul, în schimbul unei retrageri complete. Ofițeri superiori ai armatei israeliene sunt destituiți, premierul Golda Meir demisionează (aprilie 1974), iar la sfârșitul lui 1973 s-a stins David Ben Gurion. După demisia Goldei Meir, pre-*

mier devine Yitzhak Rabin, urmat în 1977 de Menahem Begin, care-l invită pe Sadat în Israel. Anwar Sadat sosește și vorbește în Kneset, propunând cinci condiții pentru încheierea păcii. Pentru demersurile în favoarea păcii, Begin și Sadat sunt recompensați cu acordarea Premiului Nobel în 1978. Golda Meir moare, iar Sadat este asasinat (6 octombrie 1981). Asupra Israelului încep atacurile teroriste, detournări de avioane, evreii fiind învinuiți de Hamas pentru toate relele care se abat asupra omenirii: revoluții, războaie, inclusiv acelea din secolul XX. Asupra Israelului se revarsă și amenințările Irakului lui Saddam Hussein. În 1993, la Oslo au loc negocierile dintre israelieni și palestinieni. Ambele entități își recunoșteau existența. A urmat în 1996 o nouă întâlnire la Oslo, dar *Pentru musulmanii inflexibili, acordurile echivalau cu niște erezii. Ei insistau că Israelul nu avea dreptul să existe pe un teritoriu arab și că nu vor accepta niciodată o înțelegere. Drept urmare, în loc să aducă pacea, semnarea Acordurilor de la Oslo a marcat începutul unor violențe noi, mai intense din partea palestinienilor împotriva israelienilor* (p. 305). Violențele palestinienilor sunt datorate, în parte, și atacurilor israelienilor, precum acela din 25 februarie 1994, când Baruch Goldstein a ucis palestinieni în Muntele Patriarhilor. A urmat asasinarea lui Yitzhak Rabin (4 noiembrie 1995) de către Yigal Amir, spre consternarea întregului Israel. Demnitari din 80 de țări au venit la înmormântarea lui Rabin. Încercările președintelui american Bill Clinton de a încheia o pace durabilă între Israel și palestinieni nu au reușit. Yasser Arafat (1929-2004) se stinge și este urmat de Mahmud Abbas (Abu Mazen), autorul lucrării de doctorat **Cealaltă parte. Relațiile secrete dintre nazism și sionism**, elaborată la Moscova, în care respingea numărul de șase milioane de evrei căzuți în Holocaust. După anul 2000 se constată recrudescențe antisemite în Europa Occidentală, încât mulți evrei emigrează în Israel. Tentativa Siriei de a-și construi un reactor nuclear este distrusă de aviația israeliană, dar o nouă amenințare venea din partea Iranului, care dorește distrugerea Israelului (p. 331). În sfârșit, în ultimul capitol al acestei cărți dense, plină de amănunte, fapte și întâmplări ale Israelului modern, Daniel Gordis vorbește despre apariția unor noi partide, despre cultura israeliană actuală, iar în **Concluzie** se face o retrospectivă a unui secol israelian, de la **Declarația Balfour**, în urma căreia tot mai mulți evrei soseau în Palestina, în pofida lipsei hranei și a locuințelor. Astăzi Israelul a devenit un stat puternic, cu o armată performantă, cu o știință, tehnologie și universități de nivel mondial, mulți israelieni fiind recompensați cu Premiul Nobel. Dacă Theodor Herzl considera în **Statul iudeu** că existența unui stat israelian va duce la dispariția antisemitismului în Europa, Daniel Gordis scrie că profeția lui Herzl nu se adevărește, antisemitismul în Europa fiind în creștere (p. 349). Lucrarea mai conține hărți ale Palestinei și ale statului Israel, precum și fotografii care surprind aspecte din viața locuitorilor Israelului. În extremis, semnalăm că la pagina 265, anul 1867 este, de fapt, 1967.

* Daniel Gordis, *Israel – scurtă istorie a unei națiuni renăscute*; traducere din limba engleză de Diana Zotea, București, Editura „Humanitas”, 2019, 431 p.

Biografia poetului, istoricului literar și publicistului Lucian Valea (n. 4 mart. 1924, Șanț, jud. Bistrița-Năsăud – m. 4 apr. 1992, Bistrița) se impune, imperios, să fie cercetată cu mai multă atenție spre a-i întregi profilul de creator. Autor, printre altele, a două cărți esențiale de memorialistică și istorie literară, în același timp, *Oameni pe care i-am iubit*¹ și *Generația amânată*², Lucian Valea a avut una dintre cele mai accidentate biografii fizice și creatoare. Încarcerat, în anul 1950, pe criterii politice, eliberat după cinci ani de temniță grea, va fi supravegheat și ascultat până la sfârșitul vieții pământești.

Epistolele, necunoscută, trimise lui Radu Cârneli (1928–2017), ce se transcriu aici, sunt o dovadă concludentă a suferințelor, neîmplinirilor și a unei vieți încărcate de imprevizibil și, firește, de provizorat. Îndepărtat, abuziv și brutal, de la catedră, i se găsesc îndeletniciri de unde putea fi supravegheat și torturat psihic și moral. Solicitări pe care le face la Fondul Literar al Uniunii Scriitorilor, insistențele și intervențiile pe lângă Zaharia Stancu (1902–1974) și Laurențiu Fulga (1916–1984) de a i se clarifica situația politică și profesională rămân, întotdeauna, fără rezultat.

Epistolele acestea se constituie, de fapt, în mărturie despre un timp care i-a fost potrivnic și, uneori, chiar nefast.

*

[Botoșani], 19 aprilie 1973

Dragă Radule,

Iată anexele privind întâlnirile Botoșenene. Rămâne în sarcina ta urnirea, cu toate angaralele, spre Botoșani.

Vorbește cu Pardău³ (228382, acasă și *Scânțea*, interior 1254) să aducă el de la Editură vreo 20-30 de exemplare din roman, iar tu adu-ne „Cântarea”. Abia așteaptă amicii cărora le-am vorbit.

Versurile vor apare în ziar și autorii veți lua onorariul.

Anunță-ne dacă survine vreo eventuală schimbare. Cât privește lista, să rămână așa. Prea mulți, nu se poate acum. *Mai insistă o dată pe lângă Traian Iancu și arată-i programul.*

Cu prietenie, al tău
Lucian Valea

*

[Botoșani], 24 mai 1973

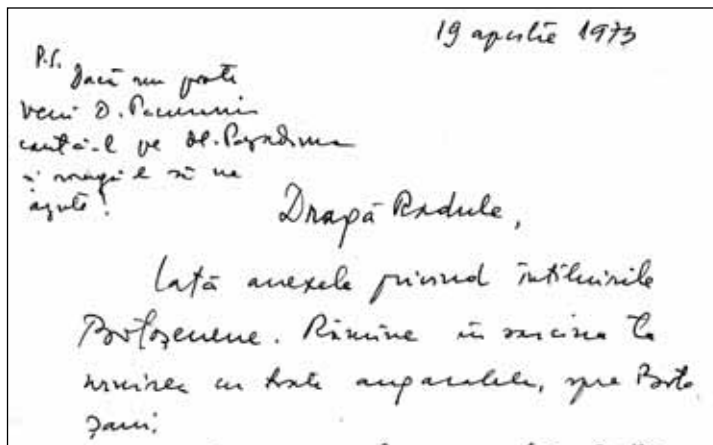
Iubite Radu Cârneli,

Sper că te-ai întors la bază de prin cele străinătăți. Țin și pe această cale să-ți mulțumesc pentru cinstea prietenească ce mi-ai făcut-o venind la Botoșani și stând mărturie în fața viitorului, pentru fiul nostru, al Mădălinii și al meu ~ Alexandru Ioan.

Am expediat astăzi *Fondului Literar* o cerere de împrumut pentru 4000 lei, în

Nicolae SCURTU

Noi contribuții la biografia lui Lucian Valea

aceleași condiții ca și precedentul, menționând că *sunt în concediu de creație, fără salariu, și că banii urmează să-i primesc în rate lunare.*

Vorbește te rog cu Traian Iancu și explică-i că, de fapt, acesta e salariul meu, destinat angaralelor cu termene precise – chirie, încălzit, telefon, etc.

De asemenea, am trimis d[oa]mnei Bădilă două cronici (*Săptămâna* și *Contemporanul*) să le pună în dosarul meu. Ce se mai aude cu validările?

Peste câteva zile îți voi trimite un grupaj de poezii pentru *Lucașul*. Te rog predă-l personal lui Virgil Teodorescu, împreună cu salutările mele cele mai cordiale.

Și-acum o propunere: Sunt hotărât, în vara aceasta, să încep o *carte de profiluri și mărturii* despre oamenii pe care i-am cunoscut: *Rebreanu, Blaga, Galaction, Cezar Petrescu, Teodorenii, Ion Pillat, Călinescu, etc., etc. Textele, însoțite de fotografii, scrisori, afișe, etc.*

Mă gândesc că prima serie, privind personalitățile de primă mărime, să o public, lunar, în *Ateneu*.

Eu te rog pe tine, când mergi la Bacău, propune-i lui *Călin Afacerea*. Vreau să știu de-i albă sau neagră până-n iunie. De nu, să mă orientez spre altă revistă. Scrie-mi ce-ai putut realiza.

Aștept *Cântarea Cântărilor*, și voi face o *cronică amplă despre ambele cărți*.

Săptămâna viitoare vei primi versurile mele. Ocupă-te de soarta lor.

Eu și Mădălina, în brațe cu Alexandru Ioan – Tedi cel mic – te luăm și pe tine alături și te îmbrățișăm.

Lucian Valea

*

Botoșani, 27 ianuarie 1974

Dragă Radule,

Mai întâi mulțumiri pentru urările trimise. Ne-am bucurat toți. Tedi e de la o zi la alta

mai formidabil. Greu de stăpănit ca un mânăz pur sânge. De, Mădălina și-a găsit ce și-a căutat.

Am la fond o cerere de documentare pentru Cluj și Bistrița. Nu știu nimic, n-am primit nimic. Sunt tare necăjit, aici la ziar, colaborările sunt tot mai subțiri, ore n-am și ne descurcăm din ce în ce mai greu.

Îți trimit și o cerere de ajutor ocazional. Vorbește-i lui Iancu de situația mea și dă-o la registratură numai dacă am șanse.

Am înaintat memoriul către primul secretar, pentru reprimirea în partid. Știu că mi s-a cerut imediat dosarul de la Bistrița. Sunt deci în așteptare.

I-am scris tov[arășului] președinte Stancu și i-am arătat situația în care mă aflu, rugându-l să mă ajute să pot pleca din Botoșani. Scrisoarea i-am trimis-o prin intermediul tov[arășului] Fulga. Aștept!

Situația mea aici e de-a dreptul dramatică. Am evitat și evit cât pot să nu izbucnesc. În acest caz s-ar năru tot ce am făcut, modesta dar solida platformă ce mi-am construit-o aici muncind cinstit, dar de care actualul secretar cu propaganda nu vrea să știe nimic. Cât voi mai putea rezista, nu știu.

Aș fi dispus să merg oriunde, unde există revistă și mișcare literară. Poate ar fi bine să aduci vorba într-o discuție cu tov[arășul] Fulga despre situația mea. N-aș vrea să crezi că dramatizez, dar trec printr-una din cele mai grele etape din viața mea.

Mi-e teamă să nu mi se accentueze nevroza, tocmai acum când am poftă de lucru, și s-o dau în bară pentru multă vreme. Tu știi că abia mi-am revenit la normal. Ar fi criminal să fiu lăsat să mă înec tocmai la mal.

Îți trimit și o cerere de documentare la București. *Poate ar fi bine să vin până acolo să discut personal cu tov[arășul] Fulga, să mai vedem ce se poate face.*

În scrisoarea adresată tov[arășului] președinte Stancu, arătăm și împrejurările în care mi-am pierdut catedra în învățământ, rugându-l, ca în cazul în care nu există posibilitatea aici, să fiu sprijinit să merg într-un oraș cu reviste și mișcare literară, în învățământ, prin reprimirea catedrei care-am pierdut-o, în urma unor abuzuri botoșenene.

Cu greu am îndrăznit să te necăjesc cu astfel de treburi, dar crede-mă că sunt amărât până-n străfundul sufletului. Cu ce-oi fi greșit eu oare mai Radule, eu sau toți cei mai dinainte, de-a trebuit să îndur atâta.

Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-am păstrat luciditatea, altfel nici nu mai știu ce s-ar putea întâmpla cu mine.

Scrie-mi măcar câteva rânduri. Mi-ar face bine. Oricum, îți mulțumesc că ești și că am cui să mă plâng.

Aștept o veste de la tine. Te îmbrățișez cu tot dragul și cu toată prietenia.

Lucian Valea

*

[Botoșani], 27 februarie [19]75

Dragă Radule,

Am uitat să-ți scriu care e situația cu covorul mișos. La Sângeorz am discutat cu o rudă de-a mea, vecină de gard, o admirabilă meșteră de covoare. Iată rezultatul: p[er]m[et]ru un covor ~ lungime 2.40, lățime 2 e nevoie de c[ir]ca 8 kg lână ~ 100-120 lei; torsul – 40 lei; total 140-160 lei kg; deci lână 8 kg x 160 lei = 1280 lei.

Manopera = țesut cu mițe, covorul e gata în 21 de zile și costă 1200 – 1400 lei, și în funcție de model, culori etc. Ea poate să-l facă alb-negru în pătrate de șah; negru-roșu, gri, alb etc.; în râuri, în câmpuri mai mari.

Ea are nevoie pentru moment de bani pentru cumpărat lână. Restul la data când îți predă covorul, care va fi la vară, pentru că, după țesut, e bine să-l țină, la Someș, în vâltoare pentru îndesare, scămoșare și întărire.

Eu te sfătuiesc să-l faci. Va fi mult mai mare ca al meu și, față de rezultate, nu e scump deloc.

Tu scrie-mi *imediat* ce-ai hotărât, ca să pot transmite mai departe. Scrie-mi chiar dacă renunți.

Te îmbrățișează,
Lucian Valea

Note

- Originalele acestor epistole inedite se află în biblioteca lui Radu Cârneli din București.
- 1. Lucian Valea, *Oameni pe care i-am iubit*, Iași, Editura „Junimea”, 1977, 165 pagini + 27 de ilustrații
- 2. Lucian Valea, *Generația amânată*, ediție îngrijită de Oana Valea și Mircea Măluț, Cluj-Napoca, Editura „Limes”, 2002
- 3. Platon Pardău (1934–2002) – poet, prozator și publicist

Personalități băcăuane

Centenar Alexandru Sever

N. 22 ianuarie 1921, în Moinești, județul Bacău – m. 13 mai 2010, la Beer Sheva (Israel). **Scriitor, redactor.** Fiul negustorului Nathan Zilberman și al Mariei (n. Leibu), casnică, Solomon s-a ivit într-o casă-monument și a descoperit de timpuriu cartea, mama sa fiind posesoarea unei bogate biblioteci din care nu lipseau edițiile originale din clasicii francezi și germani, în frunte cu Goethe și Heine. Ea i-a insuflat dragostea pentru lectură și tot ea l-a încurajat în privința scrisului, fiind singura din familie care credea în viitorul său ca scriitor. Ajuns în internatul Liceului „Ferdinand I” din Bacău, unde fusese înscris după absolvirea cursurilor Școlii Primare din localitatea de baștină, a scris, pe la 11 ani, întâia povestire și a descoperit clasicii literaturii române și universale. În absența unui ghid fiind ispitit de toate direcțiile, un scriitor trimitându-l la altul, o carte la alte cărți, și-a trăit „adolescența și prima tinerețe, oarecum în afara școlii, într-un fel de fericită ameteală, legănat parcă de tot geniul lumii”. Adept al principiului „Oricât de fragil ne e condeiul, trebuie, musai, să credem că litera dintru început, abia smângălită, își va afla mereu răgazul să se întregască în cuvânt”, a preferat să stea la masa de scris, decât să bată mingea sau să joace cărți, cum făceau cei din preajmă. Între 17 și 20 de ani trecuse deja prin toate genurile, de la poezie și proză scurtă, la romane polițiste și sentimentale, la nuvele și piese de teatru, dar marea majoritate a manuscriselor lua calea focului după două-trei luni, semn că și conștiința critică își făcuse simțită prezența încă de timpuriu. Învăța bine, dar bulversantele evenimente legate de cea de-a doua mare conflagrație mondială aveau să-l scoată pentru un timp din starea febrilă de lecturi și creație, alături de familie și de membrii comunității fiind evacuat în Bacău (1941-1945). A muncit la dublarea liniei ferate Adjud-Bacău ca „apagiu”, iar după încheierea surghiunului și-a continuat studiile, luându-și bacalaureatul la Liceul israelit din Capitală

(1945) și urmând cursurile Facultății de Litere și Filozofie a Universității bucureștene. Își ia licența în 1948, an în care debutează, cu pseudonimul St. Leonte, în revista **Studentul român**, care-i publică un articol despre Maxim Gorki. Cu „școala literaturii” asimilată, scrie în continuare proză și teatru, traduce și colaborează la revistele **Gazeta literară**, **lașul literar**, **Teatrul**, **Secolul XX**, **Veac nou**, **Viața românească** ș.a. Din 1949 devine redactor al Editurii P.R.M., iar din 1950, al Editurii de Stat pentru Literatură și Artă, unde va debuta și editorial, în 1955, cu „povestirea dramatică” **Boieri și țărani**, montată în același an pe scena Teatrului „Alexandru Davila” din Pitești. Deși editura îi publică, în 1957, romanul **Cezar Dragoman** și nuvela **Regele, spionul și actorul**, peste numai un an îl concediază, obligându-l astfel să se izoleze și să se dedice doar scrisului. Abordează cu precădere genul dramatic, chiar și în romanele pe care le scrie, formula uzitată fiind cea a romanului teatral, pe care a și teoretizat-o. În revista **Teatrul** îi apar piesele **Divorțul** (1966), **Întoarcerea** (1969), **Comedia nebunilor sau Îngerul bătrân** (1976), **Pragul de taină** (1977), **Logodnica** (1979), **Frica** (1987), **Jertfa** (1989) și trilogia **Leordenii** (1981), iar în pagini de carte, **Noaptea speranțelor** (Editura „Eminescu”, 1973), **Descăpătănarea sau Pragul de taină**. **Menajera** (idem, 1979), **Îngerul bătrân** (Editura „Cartea Românească”, 1982) și **Don Juan Apocaliptic** (Editura „Eminescu”, 1984). Tot în prestigioasa publicație ar fi trebuit să vadă lumina tiparului dipticul istoric **Noaptea e parohia mea** (cu părțile **Urletul** și **Beciul**), dar cu toate stăruințele lui Radu Popescu, cenzura i-a refuzat parafa. Cu abilitatea-i

caracteristică, autorul a inclus-o în sumarul volumului **Îngerul bătrân**, alături de piesa omonimă și de drama **Un os pentru un câine mort**, care i-a adus Premiul pentru dramaturgie al Asociației Scriitorilor din București (1983). La acestea se adaugă montările cu piesele **Rosmersholm** (Teatrul de Stat Constanța – 1968, Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași – 1978, Teatrul Dramatic „Maria Filotti” Brăila – 1978; traducerea piesii lui Henrik Ibsen îi aparține), **Menajera** (Teatrul „I. D. Sîrbu” Petroșani – 1974, Teatrul „Radu Stanca” Sibiu – 1975), **Divorțul** (Teatrul de Stat Constanța – 1974), **Der Ghet** (Teatrul Evreiesc de Stat București – 1975), **Logodnica** (Teatrul „I. D. Sîrbu” Petroșani – 1979, Teatrul Dramatic „G. A. Petculescu” Reșița – 1982), **Îngerul bătrân (Comedia nebunilor)** – Teatrul de Nord Satu Mare – 1980, **Un os pentru un câine mort** (Teatrul Național „Lucian Blaga” Cluj-Napoca – 1981), **Anunț la Mica publicitate** (Teatrul „Odeon” București – 1981, Teatrul Național „Lucian Blaga” Cluj-Napoca – 1986, Teatrul de Stat Constanța – 1986) și **Don Juan Apocaliptic** (Teatrul Național Radiofonic, București, 1993). Ca prozator a mai oferit cititorilor romanele **Uciderea prunilor** (Editura pentru Literatură, 1966), **Cercul** (idem, 1968),

Impostorul (Editura „Cartea Românească”, 1977) și volumul de nuvele **Memoria durerii** (idem, 1985), iar ca teoretician al artei teatrale, **Iraclide. Eseuri despre teatru și dramaturgie** (Editura „Eminescu”, 1988). Prolificul autor a tradus, de asemenea, în limba română volumele **Nuvele**, de Lidia Seifullina (Editura pentru Literatură Universală, 1966), **Teatru**, de H. Ibsen, vol. III (idem, 1967, în colaborare cu Florin Murgescu), **Fascinația minciunii. Foamea cea mare** (Editura pentru Literatură, 1969, în colaborare cu Maria-Alice Botez) și **Manuscrisul de la Saragoza**, de Jan Potocki (Editura „Univers”, 1971). A scris și publicat, totodată, mai multe studii introductive și prefețe la antologiile și volume semnate de Lewis, Moberg, Sillanpää, Korolenko, Multatuli, Munthe, Lagerkvist, Pilniak, Leskov, Lagerlöf, Strindberg ș.a. Tradus la rândul său, numele îi apare la începutul anului 1989 în revista pentru străinătate **Romanian Review**, cu piesa **Descăpătănarea**, cunoscând atât versiuni în franceză, germană și rusă, cât și în limba engleză, cu titlul **The fallen oak tree**. Deși se apropia de 70 de ani și în țară se bucurase de apreciere, în 1990 se decide să facă Alia, stabilindu-se la Beer Sheva, unde se va și stinge peste un deceniu. A continuat să scrie și să publice, a primit o rubrică permanentă în revista lui Al. Mirodan **Minimum**, dar nu a simțit nicio clipă că este adoptat de noua cultură. În Israel l-a măcinat singurătatea, care nu i-a mai fost „priincioasă”, ci a devenit un „sfetnic rău”, mai ales după ce morții din jurul său au început să se adune. Purtând nostalgia locurilor natale în suflet, și-a întregit totuși opera, elaborând și publicând nu doar un **Inventar al obsesiilor circulare**, mai întâi

în **Lettre Internationale** (1998), apoi la Editura „Apostrof” (Cluj-Napoca, 1999), ci și romanele **Cartea Morților** (Tel Aviv, Editura „Papyrus”, 1995, vol. I; ediția integrală, Editura „Albatros”, 1997) și **Insomniacii**, vol. I-II (Editura „Hasefer”, 2000), ori volumele de eseuri **Ordine și dezordine** (Editura Institutului Cultural Român, 2002), **Umbre la zidul plângerilor mele** (Editura „Hasefer”, 2004) și **Cronica unui sfârșit amânat** (idem, 2006). După eoul deosebit pe care l-a avut reintrarea sa în arena publicisticii din România, în 1997, cu **Epistolă despre convertire**, publicat în revista **Apostrof**, în același an a revenit în țară, ca invitat al Uniunii Scriitorilor, participând la a doua ediție a întâlnirilor scriitorilor români de pretutindeni de la Neptun. Un ultim popas în spațiul românesc l-a făcut în martie 2004, cu prilejul montării piesei **II Principe Maledetto sau Îngerul slut** pe scena Teatrul Național „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca. În acest scurt periplu nu a ocolit nici Bacăul și Moineștiul (unde își are înmormântată mama), pe care le-a imortalizat în **Cartea morților** și **Insomniacii**, moineștenii omagiindu-l în același an și, apoi, în 2011, la împlinirea celor nouă decenii de la naștere. Inclus în antologiile **Rădăcini și furtună** (Tel Aviv, 1972) și **O antologie a dramei istorice românești în perioada contemporană** (Editura „Eminescu”, 1986), precum și în principalele dicționare românești și israeliene consacrate literaturii române, distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1977), Premiul pentru dramaturgie al Asociației Scriitorilor din București (1983), Premiul pentru dramaturgie al Uniunii Scriitorilor din România (1986), Premiul Agenției Evreiești (1991), Premiul Asociației Scriitorilor Israelieni de Limbă Română (1993), Premiul Fundației „Sara și Haim Janculovici” (1995), Premiul „N. Palty” (1996), Premiul „Sebastian Costin” (1999), Premiul Sion pentru întreaga operă (2002) și Premiul Internațional „Felix Aderca”, acordat de Uniunea Scriitorilor din România, la Tel Aviv (2003), scriitorul cu două identități, comparat cu celebrul Amos Oz, membru deopotrivă al Uniunii Scriitorilor din România (1955) și al Asociației Scriitorilor Israelieni de Limbă Română (1990), rămâne, din păcate, în mică măsură pus în valoare, deși opera și identitatea sa europeană l-ar îndreptăți la o receptare pe măsură. A lăsat în manuscris piesa **Minunile lui Frochi Hirsch**, fragmente din romanul **Tânărul Leoveanu** și piesa **Golem**, alte pagini inedite care, alături de textele risipite prin revista **Izvoare** și prin publicațiile românești, ar trebui scoase la lumină, concomitent cu reeditarea întregii sale valoroase opere.

Dan PERȘA

Cornel GALBEN

Seniorul Grigore Codrescu

Grigore Codrescu a slujit catedre de limba și literatura română în liceele Bacăului (și nu numai) până când s-a pensionat, iar în critica literară s-a distins ca un critic inteligent, penetrant și fecund aplicat, fără ca prin adecvare să devină cumva arid sau plicticos; dimpotrivă, a importat în critica sa din literatură unele categorii estetice. Dacă despre un critic nu poți spune totuși că e jovial, exultanța sa aduce a ghidușie și furnizează bună dispoziție cititorului. Trecut prin mai multe literaturi naționale, tobă de carte și iubitor de litere, ideile sale critice au priză imediată la lectorii săi. În 2019 a editat o carte foarte apreciată, „Serghei Esenin – Din tenebrele morții, spre glorie universală”, iar în 2020 ne-a oferit un alt volum consistent, „Cartea seniorului incomod”, având trei secțiuni: „Profiluri critice și istorico-literare”, „Cronici, recenzii, note”, ultima

dedicându-și-o sieși, „Ecouri critice la cărțile anterioare”, în care se află cronici literare privind cărțile sale, semnate de Petru Poantă, Marius Manta, Ionel Necula, Violeta Savu și alții. Desigur, sarea și piporul unei asemenea cărți vin din adnotările ce țin de actualitatea literară, mai ales că seniorul Grigore Codrescu este și un comentator al fenomenului cultural și literar românesc. Astfel că găsim în carte cronici literare, mai ales despre cărțile scriitorilor filialei Bacău a URSS, preferați de critic, dar și portrete literare, între acestea descoperindu-l și pe al său, într-o bună tradiție călinesciană, cu deosebire că Grigore Codrescu nu scrie despre sine, ci preia un articol de posibil viitor (dacă nu va fi apărut încă) dicționar, semnat de Cornel Galben. Organizată altfel, cartea putea fi un compendiu de literatură băcăuană, dar așa

s-ar fi pierdut din incursiunile istorico-literare, cât și extinderea dincolo de spațiul orașului, peste tot pe unde filiala își are membrii, ca de pildă Valeria Manta-Tăicuțu (Râmnicul Sărat) sau Gheorghe Neagu (Focșani). Și, probabil, se pierdea și din dialogul în plan critic cu unii dintre criticii literari admirați de senior, între care Nicolae Manolescu.

Cartea este masivă, are către 400 de pagini, iar în urmă află alte sute de pagini de critică literară, în cărți precum „Lecturi neconvenționale” (2009), „Spectacolul Istoriei critice... manolesciene” (2010), „Jurnalul criticului incomod” (2011) și altele, între care și două micromonografii, una dedicată lui Calistrat Costin și alta lui Ion-Tudor Iovian, dar și cărți de specialitate, folosite de elevilor și profesorilor. Iar paginile sunt departe de a se fi terminat, pentru că Grigore Codrescu are cronici și comentarii răspândite prin revistele culturale din țară, care așteaptă să fie strânse între copertele unor viitoare cărți.

Gheorghe IORGA

În afara canonului. Puneri în serie, cicluri literare, configurări

Franco Moretti este un istoric și teoretician italian; în prezent, profesor emerit la Universitatea Stanford. Respingând interpretările subiective ale literaturii, crede în abordările materialiste, empirice ale acesteia. De numele său se leagă domeniul geografiei literare și cel al științelor umaniste digitale, de exemplu. Combină studiile literare cu analiza sistemelor lumii și teoria darwinistă a evoluției. Dintre conceptele inventate de el, utilizate acum pe scară largă în domeniul științelor umaniste, „citirea la distanță” a făcut carieră.

„Grafice, hărți și arbori. Modele abstracte pentru o altă istorie a literaturii”, un volum de mici dimensiuni, a apărut simultan la New York și Londra în 2005, iar la Paris (ediția citită de noi), în 2008. Cartea își stărnește interesul de la primele rânduri și-ți bulversează serios, la sfârșit, cultura literară acumulată în atâția ani, invalidându-ți credința în „normele” establishmentului istoriei literare. De altfel, cărțile lui Franco Moretti le invocă, schimbând ceea ce e de schimbat, pe cele ale fondatorului criticii intervenționiste, Pierre Bayard, despre care am scris și noi („Sfidarea istoriei literare și arta răsturnărilor paradoxale”, în volumul „Despre ce vorbește Lucrețiu când vorbește despre plăcere?”, Ed. Limes, 2020).

Cartea lui Franco Moretti interesează sociologia literaturii din mai multe motive. Propune forme de modelare a faptelor literare (înțelese aici în sens larg, de la editarea unei cărți până la marca stilistică), corespunzând spiritului studiilor literare, la modă astăzi, pe care Moretti le apăra în „The soul and the Harpy” (1983). Lucrarea răspunde astfel ambiției de a articula cu forță împrejurările externe și interne ale producției literare, recurgând la modele importante din alte științe (graficele folosite în statistică, hărțile geografice, arborii din teoria evoluționistă) pentru a-și atinge obiectivul: „să deduci din forma unui obiect forțele ce au acționat sau acționează asupra ei”. E chiar obiectivul pe care Moretti îl fixează pentru sociologia literaturii.

Privind astfel literatura, Moretti promovează, mai întâi, conceptul „distant reading”, „unde distanța nu e un obstacol, ci o formă specifică de cunoaștere”, ceea ce s-ar traduce prin a lăsa deoparte monumentele spre a te interesa de mulțimea documentelor, această producție ignorată și de cea mai progresistă istorie literară, nu pentru că nu-i pasă, ci pentru că nu știe ce să facă din ea.

Ce să faci cu literatura din afara canonului? E un tip de interogație ce se fragmentează în probleme. Cum scrie Laurent Jeanpierre în prefață, avem de a face cu „o carte de conjecturi, adică o carte de ipoteze sau, mai bine, o carte de probleme”. Istoricul și teoreticianul literar italian propune o deplasare a privirii, o modificare a punctului de vedere: „abstracția nu e un scop în sine, ci o manieră de a lărgi domeniul istoricului literar și de a-i îmbogăți problematica internă”. Ambiția generală a cărții e de a pune noi întrebări plecând de la conectările în serie. Cine a avut de a face cu instrumentele cantitative știe asta: dacă acesteia

și aduc partea de răspunsuri, duc cu ei, în aceeași mișcare, o mulțime de întrebări inedite. Cercetătorului îi revine, atunci, să sugereze piste, să formuleze explicații, să propună interpretări. În concepția lui Moretti, datele cantitative au avantajul că sunt „independente de individul care face cercetarea”. Dacă o astfel de afirmație ar merita examinată în detaliu, ea îl autorizează să mobilizeze, în partea întâi, „Grafice”, un ansamblu de surse de mână a doua, ca să interpreteze evoluția publicării romanelor în diferite țări, în două secole.

Performanța lui Moretti constă din a marca întoarcerea „ciclurilor” literare – apariția, dominația și dispariția genurilor romanești, legate de capacitatea lor de a reflecta o epocă și de a-i satisface pe cititori. Un gen nu este, de fapt, decât o „organizare morfologică durând în timp, dar întotdeauna doar un anumit timp”. Deși interpretarea e seducătoare, ne interesează, aici, mai ales supozițiile ei metodologice, mai profunde ca tonul alert și ușor al textului. Concepția lui Moretti despre cercetare are consecințe epistemologice importante în câmpul literar, unde producția științifică e strâns legată de individualitatea cercetătorului. Devenind cumulativă, cunoașterea construită de acesta se înscrie net într-o paradigmă științifică mai largă, interogativă la rândul ei. Afirmația lui Moretti privind independența datelor cantitative raportată la cel care le colectează trebuie puțin nuanțată: un fundament metodologic comun ni se pare absolut necesar fie și pentru a ști ce se numără. Se pune atunci chestiunea definirii „forme”, care, la Moretti, capătă substanță în diferite „genuri” tematice („courtship novel”, „oriental tale”, „sentimental novel”, „ramble novel”, „gothic novel”, „jacobin novel” etc.), punând în evidență „ciclul de viață” al genurilor tematice. Acest tip de concluzie reiese dintr-un fel de metaanaliză a datelor colectate de diferiți cercetători, de diferite echipe care au lucrat asupra unor obiecte diferite, uneori având perspective diferite. Rămâne problema controlului metaanalizei, prin care trebuie să se verifice dacă datele empirice adunate sunt comensurabile.

După cercetătorul italian, viitorul cercetării literare trece așadar printr-o activitate de echipă și prin rezultate cumulative: colaborând într-o manieră complementară, fiecare lucrând la nivelul său de analiză.

Vedem în această nevoie de colaborare a doua întâlnire cu ambițiile sociologiei literare contemporane, întemeiate pe mobilizarea instrumentelor comune,

ce iau forma unor veritabile „programe de cercetare”, în sensul epistemologiei științelor (v. Thomas S. Kuhn, „Structura revoluțiilor științifice”). Mai mult, demersul colectiv diacronic al lui Moretti ar permite, cum sugerează prefațatorul lucrării, „să se completeze util analizele în termeni de «câmp literar», care au plasat studiul sincron al mediului mai degrabă, decât evoluția formelor în inima anchetei lor”.

În partea a doua, se trece de la un demers extern („graficele”) la unul intern („hărțile”). Ideea, dezvoltată deja în „Atlasul romanului european. 1800-1900” (1998), e de a utiliza hărțile geografice pentru a face vizibile configurațiile textuale ce documentează textul, căpătând sens dacă sunt reprezentate. Harta permite extragerea din „fluxul narativ” a unei configurări (circulare, a locurilor evocate în „Our Village”, romanul publicat în 1824 de Mary Russell Mitford, de exemplu), ce trebuie apoi explicată. Harta nu e o explicație în sine, ci „ne arată cel puțin ceva care cere să fie explicat”. Această virtute euristică a hărților e mai puțin legată de esența calitativă a locurilor pe care le reprezintă, cât de configurațiile relaționale ale elementelor modelate. Moretti dă așadar importanță mai puțin geografiei, reținând geometria, înțeleasă ca analiză „a obstacolelor în termeni de poziții reciproce și de distanță [...]”, după cum sunt apropiate sau îndepărtate între ele sau prin raport la altceva”.

Ne amintim că Pierre Bourdieu, analizând „Educația sentimentală”, recurge la o hartă a Cartierului Latin și dă o lectură relațională; arătând locurile de proveniență geografică (și, prin urmare, socială) a protagoniștilor, romancierul permite marcarea pozițiilor ce capătă un surplus de sens când îi opune, când îi pune în relație unul cu altul. Recursul la hărți poate invoca apropierea de utilizarea analizei factoriale a corespondențelor multiple prin care se poate „cartografia” spațiul social. Luăm, drept exemplu, diagrama canonică din lucrarea lui Bourdieu, „Deosebirea. O critică socială a judecării gustului” (1984), intitulată „Spațiul pozițiilor sociale și spațiul stilurilor de viață”, care trebuie citită nu ca o reprezentare fixă și absolută, ci ca un ansamblu de trăsături în relație unele cu altele, aprecieri și îndepărtări spațiale pe un plan marcând tendințe, nu norme ce n-ar suferi nicio excepție. Fiecare hartă desenează o configurare, un „indicu lăsat de istorie”, ce trebuie să permită „deducerea din forma unui obiect a forțelor care au acționat sau acționează asupra ei”. Astfel, în „Our Village”, forma circulară

corespunde lipsei constrângerilor exterioare, permițând genului să se desfășoare liber. Bulversări ale geografiei sociale vor surveni, totuși în cei douăzeci și unu de ani de glorie ai genului (de la Mary Russell Mitford, în 1832, la Elizabeth Cleghorn Gaskell, în 1853), iar romanul va suferi o evoluție a forțelor exercitate asupra lui. În cele din urmă, „satul” își va modifica profund mediul sociografic. „Există întotdeauna un moment când forma internă a unui gen nu mai e capabilă să reprezinte aspectele cele mai semnificative ale realului contemporan; [...] fie genul își pierde forma sub efectul șocului realului și acesta se dezintegrează, fie trădează realul în numele formei, transformându-se, atunci, în termenii lui Șklovski, în «epigon fad»”. Forțele exterioare se retrădăsc, pentru Moretti, în forma scrisă, în interiorul textului, bulversând genul în profunzime. Hărțile pe care le construiește din aceste lumi ficționale sunt cu atât mai utile, cu cât permit delimitarea acestor bulversări, obiectivând datele supuse interpretării prin punerea lor în serie.

Generalizarea punerii în serie a oricărui element judecat ca pertinent ni se pare a fi marea contribuție a lui Moretti. Întâlnirea statisticii cu literatura s-a cantonat multă vreme în lingvistică: formele lexicale, trăsăturile morfologice sau fenomenele erau prin tradiție tipul de elemente ce beneficiau de un tratament serial. Insistând asupra posibilităților oferite istoriei literare prin punerea în serie a „conținutului”, a elementelor „semnificante” în interiorul textelor pe care analiza o tratează apoi cu un grafic, o hartă ori un arbore, Moretti deschide noi piste și dovedește inventivitate în privința elementelor interogate prin înscriere. Recursul la arbori se înscrie într-o astfel de modalitate. Dacă împrumută efectiv arborii de la naturaliști, alții, interesându-se de texte, mobilizează deja aceste reprezentări ale evoluției prin diferențieri succesive – de exemplu, filologii medievali foloseau *stemma* („blazon”, „emblemă”, „siglă”, „însemn”) ca să reconstituie relațiile dintre diferitele manuscrise ale aceluiași text. Dar dacă lucrările lui Moretti se integrează efectiv în studiile literare nu e fiindcă ele prelungesc utilizările instrumentelor cantitative pe care aceste studii (ori cele de lingvistică, de filologie) le produc. Inventivitatea îl conduce să apeleze la instrumente deja mobilizate înainte, confruntându-le cu obiecte diferite și ajungând la rezultate originale. Arborii îi servesc la ilustrarea demersului său: unul despre evoluția romanului polițist („detc-

tive novel”), al cărui exemplu canonic e Sherlock Holmes; altul despre stilul indirect liber, difuzarea și adaptarea acestuia în literaturile occidentale. Primul îi permite să interogheze, prin divergența tratamentului indicilor din interiorul narațiunilor, evoluția unui gen ce își afirmă progresiv cadrul specific. Al doilea se interesează de fenomenele reintersecției ramurilor aceluiași arbore. Descriind evoluția, arborii ne fac să ne gândim la instrumentele determinării ordinii în care se succedă bazele ADN-ului. Analiza secvențială e o tehnică servind la măsurarea distanțelor – asemănările sau diferențele ce există între secvențe, constituite dintr-un șir de elemente în număr restrâns. Ne-am putea imagina un codaj de genuri ori de cataloage de editori, sub formă de secvențe, pentru a le trata apoi cu un soft de secvențare. Evocarea prea scurtă a analizei secvențiale („optimal matching”) ne determină să credem că dacă Moretti nu prezintă decât trei tipuri de instrumente cantitative în cartea sa, interesul pentru acestea pare mult mai larg, cum lasă să se înțeleagă titlul unei conferințe din 20 noiembrie 2011: „Network Theory, Plot Analysis”.

Istoricul și teoreticianul literar italian nu pretinde nicidecum că punerea în serie rezolvă o dată pentru totdeauna problemele literare. Dimpotrivă, am văzut deja, datorită diverselor instrumente, pe care subtitlul cărții le asimilează unor „modele abstracte”, ceea ce ni se pare o nefericită eroare, Moretti propune reînnoirea întrebărilor puse literaturii. Fiecare instrument permite interogarea unui nivel specific literaturii, în funcție de alegerile diferite pe care le face un cercetător. Se va înțelege, fiecare instrument nu e în mod esențial legat de un nivel particular și e doar alegerea lui Moretti care, de exemplu, face din arbori un instrument adecvat studiului evoluției formale a unui gen. Pe scurt, e întrebarea pe care cercetătorul alege s-o pună obiectului său, care condiționează utilizarea și relevanța instrumentului pe care îl mobilizează pentru a da întrebării consistență empirică. Cu toate acestea, cartea lui Franco Moretti rezistă prin schimbarea focalelor (când largi, când înguste) și ilustrează perfect că studiul literaturii nu poate fi redus la un model explicativ unic și că studiul ei are nevoie, mai degrabă, de articularea diverselor niveluri de analiză, unde intervin, în funcție de nevoi și de obiect, cutare sau cutare instrument cantitativ. Volumul permite, de asemenea, să măsurăm până la ce punct programele de cercetare colectivă hrănesc studiile literare, dând consistență imediată diferitelor niveluri de analiză și confruntând rezultatele unor prospecțiuni stratificate de-a lungul producerii lor.

Moretti a coordonat un imens șantier consacrat romanului. Demersul lui se înscrie în concepția după care analizele prezentate încearcă să investigheze toate nivelurile obiectului, iar în prezentarea formală a volumelor citim articularea unor astfel de cercetări: „Il Romanzo”, 5 volume, 2001-2003, și „The Novel”, 2 volume, 2006.

24 iulie 1967 a rămas o dată importantă în istoria contemporană a Canadei. Atunci, în balconul Primăriei din Montréal, președintele Franței, generalul Charles de Gaulle, a rostit propoziția devenită celebră „Vive le Québec libre!” Sensul ei a fost foarte clar interpretat (incitare la naționalism, separatism, autonomie), iar relațiile diplomatice dintre Canada și Franța aproape că au fost rupte până la plecarea generalului de la conducerea statului, întâmplată doi ani mai târziu. O bună parte dintre francezii au fost la unison cu oamenii politici și cu mediile anglofone canadiene și anglosaxone, care au adus felurite acuze fostei metropole în urma acelei vizite. Multe dintre ele se refereau la senilitatea (!) lui Charles de Gaulle, la faptul că, după ce l-a bătut toată ziua soarele miezului de vară în cap, oratorul s-a lăsat înecat de baia de mulțime și nu a mai știut ce vorbește seara, propoziția cu pricina fiind rostită în mod spontan. Căldură mare!

În privința presupusei spontaneității, îmi vine în minte o alocuțiune rostită de o oficialitate română la Soroca, într-un ianuarie eminescian de acum vreo zece ani. Programul Zilelor „Mihai Eminescu” de la Botoșani – Ipotești a prevăzut atunci și o vizită în orașul vechii cetăți a lui Ștefan cel Mare. La festivitatea de la statuia lui Eminescu, un diplomat al statului român (nu al aceluia moldovean, după cum s-ar putea crede) a spus emoționat și a repetat cu duioșie că întâlnirea frățească sub semnul căreia ne aflăm adunați era spontană și că organizatorii se gândiseră să o facă încă din anul anterior. Acea declarație rizibilă mă determină să spun că și de Gaulle se gândise la fulminanta propoziție, presupusă a fi spontană, cu cel puțin șapte ani înainte. În 1960, el îi mărturisea ministrului Culturii, André Malraux, intențiile pe care le avea cu privire la politica ce trebuia adoptată față de „francezii” de pe continentul nord-american. Mai întâi de toate, trebuie știut că, în ciuda aparențelor de spontaneitate pe care le afișau, discursurile gaulliste (care nu s-au poticnit niciodată în greșeli de limbă) erau scrise de însuși marele orator (!) și apoi erau repetate cu minuțiozitate.

Și călătoria din 1967 în regiunea Québec a fost pregătită minuțios din punct de vedere tactic, de marele strateg. Generalul a fost invitat să participe la Expoziția Universală „Terre des Hommes” (titlu de roman al lui Saint-Exupéry), care fusese deschisă la Montréal cu prilejul sărbătorii centenarului confederației canadiene. La propunerea ambadorului francez la Ottawa, care a sugerat la Palatul Élysée să fie asociat numele Franței la sărbătorirea centenarului Canadei, Charles de Gaulle a răspuns că nici nu poate fi vorba despre așa ceva în cazul creării unui stat fundamentat pe înfrângerea de altădată a Franței și pe integrarea unei părți a poporului francez imperiului britanic. Autoritățile federale și ale provinciei Québec îi rezervaseră acestei vizite din fosta metropolă doar

perna cu ace

Vasile SPIRIDON

Încălcări ale protocolului

un caracter strict simbolic. Numai că invitatul de onoare nu și-a propus să traverseze Oceanul Atlantic timp de opt zile pentru a împărtăși apoi simple impresii turistice devotatei sale soții sau pentru a-și cumpăra niște soldați de plumb, ca decor pe biroul său, în cele două zile afectate vizitării Expoziției. Voia să facă și el un gest simbolic, reparator în fața lașității patriei franceze, care îi abandonase pe fiii risipiți de-a lungul fluviului Saint-Laurent și înmulțiți de o sută de ori în ultimele două sute de ani.

Întâmpinarea șefului statului francez pe cheiul portului din Québec a fost prevăzută în așa fel, încât oaspetele să simtă faptul că pune piciorul pe un țărâm nu numai străin, ci și ostil. Însăși ținuta gărzii de onoare ar fi făcut pe orice onorat de ea să creadă că se află pe malul Tamisei. Oficialitățile federale canadiene s-au uitat la Charles de Gaulle cruciș când l-au văzut coborând de la bordul Cruciașătorului *Colbert*. Nu mai puțin cruciș s-a uitat generalul la ele și dovada sigură este faptul că a încălcat protocolul știut. Astfel, înaltul oaspete s-a uitat direct la primul-ministru al provinciei Québec – iar nu la guvernatorul general al Canadei, cum ar fi trebuit – și i-a adresat doar lui de la microfon cuvântul de bun găsit. Prin gestul său împotriva uzanțelor regești, președintele Republicii Franceze a ofensat Coroana britanică, deoarece legile monarhiei constituționale canadiene îi impun guvernatorului general să țină locul reginei Canadei (*in spe* a Angliei) atât timp cât aceasta lipsește din țară. Existența unor astfel de orânduiri ce țin de eticheta colonială ne determină să ne imaginăm că regina și-ar face veacul în țara frunzei de arțar și că s-ar duce la palatul din insulă numai așa, din când în când, ca să vadă ce mai este pe acolo, dacă supușii ei sunt bine, sănătoși.

Dar acestea sunt regulile coloniale valabile oriunde și oricând, adevărul fiind că și regalitatea franceză îi abandonase pe coloniștii ei din La Nouvelle-France cu două sute de ani în urmă. Atunci, după bătăliile pierdute împotriva englezilor, Ludovic al XV-lea a trebuit să cedeze, la alegere, fidelilor dușmani ai francezilor fie Insulele Antile, fie La Nouvelle-France. Capul încoronat a ales varianta a doua și un mare păcat a fost acela că nu s-a inaugurat niciodată Calea regelui, finalizată cu câțiva ani înainte. Aceasta lega și leagă, de-a lungul fluviului Saint-Laurent, orașele Québec și Montréal. Așa s-a întâmplat că

nu a mai fost străbătută Calea regelui de niciun rege francez. Or, Charles de Gaulle, considerat de unii a fi ultimul rege (republican) al Franței, și-a propus să facă acest lucru. Procedând astfel, el a mai încălcat o lege a protocolului, care spune că orice vizită a unui șef de stat trebuie să înceapă din capitala țării. Mai mult, Ottawa ar fi trebuit să fie pentru invitat ultima etapă a vizitei, care nici nu a mai avut loc, din cauza motivelor bine cuvântate la Montréal.

Atmosfera cu care a fost întâmpinat de-a lungul celor aproape 300 de kilometri de pe Calea regelui i-a amintit generalului de aceea din 1944, când intrase victorios în Parisul eliberat venind dinspre... Londra. De altfel, pe tot parcursul celor șase etape ale traseului din acea zi, Charles de Gaulle a fost văzut ca un erou eliberator de cei pe care el îi numea „francezi canadieni” (nu le spunea „canadieni francezi” sau „quebequezi”, cum ar fi trebuit să-i considere în mod oficial). În acea zi sărbătorească de luni, declarată zi liberă în provincie, s-au agitat pancarte pe care stătea scris „France libre”, „Québec libre”, „Vive le Canada français!” În discursurile sale „spontane”, marele orator a insistat asupra identității comune a francezilor din Hexagon și a francezilor canadieni. *Marseilleza* s-a cântat în toate piețele publice, s-au tras clopotele de la biserici, iar așezămintele religioase și instituțiile laice au vibrat de profundă emoție patriotică.

Atunci când a crezut necesar, președintele celei de-a Cincea Republici Franceze s-a abătut de la Calea regală și de la prevederile protocolului, pentru a se întâlni cu cât mai multă lume, doritoare să-l vadă. Li s-a spus tuturor că sunt stăpâni pe destinul lor, în acel context inter-

național favorabil, în care dezrobirea jugului colonial se sfârșise (însuși retrasul din viața publică de Gaulle fusese adus la putere în 1958 pentru a găsi o rezolvare războiului din Algeria). Cu cât se avansa spre Montréal, cu atât discursul gaullist lua amploare și se definitiva, prin efervescența sa tot mai crescută, ce făcea să vibreze din ce în ce mai amplificat sentimentele naționaliste. Cel care intrase pe sub Arcul de Triumf în 1944 într-un Paris eliberat de sub dominația trupelor germane trecea aici pe sub 20 de arcuri de triumf confecționate din crengi de brad și împodobite cu floarea de crin a regalității franceze. Bordura șoselei înseși era marcată prin culorile drapelului francez și ale aceluia quebequez, dar în niciun caz de acelea ale federației canadiene.

La capătul Căii regelui, primarul singurei metropole francophone din America de Nord, Jean Drapeau, a făcut de răs drapelul confederației, deoarece a închinat steagul în fața generalului de brigadă francez. Afirm acest lucru deoarece nu l-a putut împiedica pe oaspetele Primăriei să vorbească celor 1500 de francezi canadieni, care îi scandau de afară numele și îi cereau un discurs. S-a încălcat astfel încă o dată protocolul stabilit de comun acord, care prevăzuse să aibă loc doar o întâlnire în incinta Primăriei. În cel mai fericit caz, șeful statului francez ar fi trebuit să se mulțumească cu ieșirea în balcon, de unde să se adreseze mulțimii doar paraverbal. Numai că Drapeau nu a avut fermitatea necesară să oprească reinstalarea microfoanelor dezinstalate tot de el și astfel istoria a fost scrisă/ spusă cu „Vive le Québec libre!”

A doua zi, Charles de Gaulle a trecut pe acolo pe unde ar fi avut treabă, adică pe la

Expoziția Universală „Terre des Hommes” și, pentru că tot traseul său fusese pus sub semnul undergroundului, a vizitat și noua rețea de metroului. Oricum, nu se mai plimbase cu metroul de treizeci de ani – s-a confesat el. Apoi, după ce a anunțat că a contramandat vizita la Ottawa, de unde nu se știa dacă ar mai fi primit, invitatul devenit nepoftit a părăsit „Terre des Hommes” și a zburat, la bordul avionului prezidențial, spre Paris. Membrii guvernului francez care au așteptat îngrijorați la aeroport au fost asigurați că, dacă ar fi făcut altfel, președintele Franței nu ar mai fi fost el însuși. Declarațiile ulterioare, de la o conferință de presă organizată peste patru luni, au fost și ele lipsite de orice ambiguitate: ajungerea provinciei Québec la rang de stat suveran și de stăpân pe existența sa națională trebuia să se înfăptuiască. Dar viitorul a decis altfel. Deși în 1977 s-a votat legea prin care franceza devenea singura limbă oficială, cele două referendumuri – din 1980 și din 1995 –, organizate în vederea câștigării suveranității, s-au soldat cu eșecuri la limită.

Mare expert în politica internațională, Charles de Gaulle a știut că un astfel de discurs exploziv rostit la Montréal va contribui la cunoașterea regiunii Québec în afara Canadei și îndeosebi la recunoașterea caracterului ei francofon, până atunci criptat de autoritățile federale. Noi perspective istorice, politice și sociologice au îmbogățit memoria colectivă din fosta colonie franceză după propoziția rostită în mod „spontan” de marele orator. Specialiștii sunt de părere că propoziția „Vive le Québec libre!” a avansat lucrurile cu zece ani și că de atunci s-a știut de toată lumea locul pe harta planetei al provinciei Québec. De altfel, atunci când a trebuit să relateze evenimentele petrecute în Canada, organul Partidului Comunist Chinez, „Cotidianul poporului”, a fost nevoit să inventeze o nouă combinație de ideograme pentru cuvântul Québec: „Kuî-bîi-ke en pinyin”.

În 1967, Charles de Gaulle a făcut o îndepărtată călătorie simbolică, dar nu în sensul voit de alții, și a ieșit învingător pe un teritoriu înstrăinat, unde fusese invitat să celebreze victoria dușmanilor. Acuzat de violarea protocolului internațional, de amestecul în treburile interne și de toate relele în... general, generalul a câștigat ultima sa bătălie, pe Calea regelui, din La Belle Province, retrăgându-se apoi, după doi ani, în plină glorie. Un sondaj efectuat în 2005 a relevat faptul că, din lunga hagiografie a istoriei Franței, Charles de Gaulle poate fi considerat cel mai mare francez din toate timpurile. Ceea ce nu mi se pare a fi o alegere cu totul... spontană. La 130 de la naștere și la 50 de ani de la moarte, marele om de stat Charles de Gaulle rămâne a fi văzut ca un mare patriot, care a aparținut Franței prin însăși prepoziția nobiliară care l-a atașat de vechiul patronim Galia.

• Silvia Tîperciuc

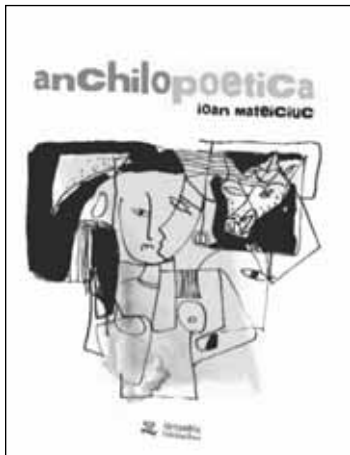
La primul contact cu volumul lui Ioan Mateiciuc, *anchilopoetica* (Suceava, Ed. „Alexandria Publishing House”, 2020), te frapază titlul, unul bazat pe compunere savantă. Imediat asociezi acest titlu cu coperta cărții, ce are, la rândul ei, o grafică în măsură să suplimenteze sensul, grafică prezentă și în interiorul cărții, împărțind pagina cu textul sau având propria pagină. Ilustrațiile îi aparțin lui Ioniță Benea.

Prefixoidul anchilopoetizează cititorul că e vorba despre o fixare în poetică, cel puțin asta înțelegem noi, refuzând sensul prim de înțepenie, anchilozare, întrucât starea poetică e, mai degrabă, una eliberatoare din și de convențional.

Textele (ar putea foarte bine să reprezinte și un singur text tot volumul, cu pauze de respirație pentru lector, marcate de asteriscuri) sunt o provocare, se cer deciptate cu plus de atenție, așa zice chiar de inteligentă, cum se-ntâmplă, de exemplu, în versurile: *e ca o pledoarie a răsturnării în sine/ inițierea, marla, aluviile de idei. spațiile toate/ ne aduc aminte că există un contract/ între respirație și lume/ care/ se poate rezilia oricând.*

Gela ENEA

Anchilopoetica

Originalitatea acestui poet e tangibilă cu resemantizarea cuvintelor prin metaforă și, în egală măsură, cu dispunerea versurilor, având punctuație aleatorie, dar și cu unele versuri tăiate de o linie orizontală, ca atunci când greșim și nu mai dorim să ștergem. Considerăm că nu pentru asta aplică autorul acest truc, ci pentru a invita la meditație: era sau nu intrinsec acel vers în dihotomia ansamblului?

Perisabilitatea ființei, temă preferată și deghizată în motive poetice precum primejdia ce se camuflează în aparențe – *mirese-narmate/*

bătrâni ghemuiți la subsol/ nebunii din stradă... alcool. faguri în extracție. industrii creative sau solitudinea asumată conștient: nimic nu va răspunde strigătului nostru/ nimeni nu va înțelege direcția în care pulsăm vom sta luminați de farurile unui mustang/ ne vom creșta pe glezne organe vitale. – străbate ca un fir roșu volumul și transmite mesajul că oamenii sunt fericiți doar în interioritatea lor, limitat, că fiecare se construiește și se reconstruiește după seisme sufletești, cu ceea ce are la îndemână.

În cazul lui Ioan Mateiciuc, desigur că reconstrucția se realizează prin poezie, dacă e să ne luăm după mărturisirea că: *nuduri de hârtie așezate pe nuduri de carne/ hrănesc nuduri de copii care atunci/ când plâng nu plâng nasc mame...*, maternitatea fiind, până la urmă, izvorul nesecat al vieții, condiția ei.

Viziunile poetice merg până la granița apocalipticului, e un univers întors pe toate fețele, unele hâde, prea puține luminoase: *când mâinile tale ne înfășoară/*

într-o cămașă de forță/ pe care stă scris un slogan mizantrop. Dacă așteptăm salvarea prin atotputernicia divină e doar o iluzie, căci, în poezia lui Ioan Mateiciuc, dumnezeu e un soldat pregătit de somn/ adormit de o grenadă/ cu chip de matrioșcă, deci vulnerabil și refuzat de eternitate.

Halucinante prin simbolistica lor sunt și versurile: *miroși ca o bucată de carne injectată cu motorină/ de o mireasă trimisă la culcare, somnul fiind o moarte impusă și deloc necesară.*

2020 apare ca un an al dezarticulării pe toate planurile: *o ladă de gloanțe zestre fecioarelor... pe coridoarele sanatoriilor/ țigări stinse de tâmpla marlei... mașinile ne vor verifica stopul cardiac și rimele./ e clar că vom sta de partea râului.*

O lungă agonie a lumii, balet mecanic pe străzile aglomerate, când memoria colectivă rescrie fiorul viciilor, e starea definitorie și confraternă cu alienarea.

Recomand volumul *anchilopoetica*, al cărui autor, Ioan Mateiciuc, de o imaginație debordantă și cu o știință a discursului liric rafinată și convingătoare, se definește așa: *sunt un om simplu... sunt un om treaz/ veghez asupra mea ca un salvamar deghizat.*

problema stilului), însă în critica literară practică, Raluca Faraon nu comunică doar informații despre operă/ autor, ci empatizează cu propria scriitură și dezvoltă atitudini și stări sufletești ce țin de (auto)cunoaștere. De pildă, mostrele din *A se citi de patruzeci și unu de ori*: „[...] aveam deja o părere. A, iată un cabotin, un avangardist desuet, un poet care și-a dat seama că e greu să mai spui azi ceva original în poezie [...]”; „După ce am claustrat la rândul meu volumul de debut al lui Romeo-Aurelian Ilie (prin analiză inductivă), ei bine, la a cincea sau a șasea lectură, mi-am recăpătat, în postura de cititor, inocența pierdută, întrucât am lăsat textul liric să se apropie de mine”.

Cine vrea s-o cunoască mai atent pe omul de „carte” Raluca Faraon e bine s-o caute, deopotrivă, în lirica și în critica literară.

Lina CODREANU

o Luminița Radu

Congenerii sub blitz-uri

Cunoscută pentru încercările reușite sale literare din anii adolescenței de la Liceul „Cuza Vodă” din Huși, profesoara Raluca Faraon s-a afirmat în mod distinct în literatură după susținerea tezei de doctorat despre *Neliniștea în literatura modernă*. Câmpurile abordate cu aplomb aparțin poeziei și criticii literare. Volumul de debut – *să locuiești într-un cerc și să nu-ți atingi centrul* (2019) –, pe care criticul Mircea Martin îl apreciază ca „un debut atipic, retro, în linie modernistă, un debut remarcabil”, a fost premiat la Festivalul Național „Costache Conachi” (Tecuci, 2018) și înscris în circuitul nominalizărilor la Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opus Primum (ianuarie 2020).

Al doilea volum, *Flash – itinerar critic prin poezia românească de azi* (2019), cuprinde cronici de întâmpinare, „flash-uri”, pentru treisprezece dintre poezii congeneri Ralucăi Faraon. Prin această incursiune pe orizontală, autoarea reușește să schițeze o radiografiere secvențială a liricii contemporane, având în vedere mai multe opere ale poezilor (post)moderniști: Dariu Lăzărescu, Geo Galetaru, Florin Dochia, Paul Vinicius, Gabriel Gherbăluță, Luminița Potîrniche, Adela Efrim, Corina Dașoveanu, Violeta Pinte, Mariana Cornea, Carmen Secere, Mihai Marian, Romeo-Aurelian Ilie.

Titlurile alese pentru cronici îl provoacă pe lectorul interesat, iar substanța lor ilustrează serioase cunoștințe de istorie și teorie literară, precum și abilitatea autoarei de a le pune în serviciul unei corecte aprecieri a textului poetic. Limbajul critic literar este fluent, organizat nu neapărat în enunțuri asertive, cât prognostice, justificate prin vârsta poetică a autorilor. Sunt de semnalat strategia și unitatea stilistică a analizelor, ceea ce conduce la profilarea unui sistem critic personal pe drumul acestui gen metaliterar.

Autoarea știe să pătrundă în țesătura lirică, să selecteze ce e valoros și să combine elementele înrudite („selecția” și „contiguitatea”, funcțiile preconizate de Roman Jakobson), să aprecieze prompt și să conchidă cu justete prin metodă inductivă: „Rezultatul final al acestor căderi din cerc în cerc este însăși poezia lui Florin Dochia, originală tocmai prin evitarea oricărui artificiu, profundă, ambiguă, cu vervă, ușor intelectualistă când nu e de dragoste, egală, nobilă, înduioșătoare când evocă imaginația/ Prințesa/ paradisul uitării” (*Spațiul ondulatoriu al visării*); „Semnificația luminii ca sursă a poeziei, dar și ca poezie în sine, este cea mai importantă din tot volumul, chiar și atunci când nu este numită ca atare. Universul exterior poeziei este în degradare, suferă, este neliniștit, cu toate atributele sale [...]” (*În căutarea luminii prin cuvânt*).

Limbajul textului critic e de natură tranzitivă, nu reflexivă (după Tudor Vianu, *Dubla intenție a limbajului și*

Doina Ioanid – Bazarul culegătoarei

Bazarul culegătoarei („Casa de pariuri literare”, 2019) este o arhivă sentimentală, în care Doina Ioanid depozitează, cu migală de anticar, experiențe relevante într-o utopică tentativă de a se împotrivi trecerii timpului. Pe unde cei mai mulți trec grăbiți sau indiferenți, ea se oprește cu grijă, decupând nimicuri semnificative, care, puse cap la cap, conturează un univers plin de nostalgie și nostalgii, fiindcă sensul major al acestei cărți este unul recuperator. Alcătuirea acestui „mic bazar de culegătoare” dezvoltă vocația generozității ascunsă în gesturi mărunte. Un fel de rezistență tăcută, discretă. Act gratuit și iluzoriu, dar necesar și generos, cu rădăcini cer-vantine mărturisite explicit.

Bazarul culegătoarei este și o carte despre fragilitate și despre memorie. Despre puterea de a merge mai departe, acceptându-ți trecutul: „Chestia asta cu trecutul prin ferestre avea să mi se pară ușoară. De câte ori nu-mi convenea ceva, găseam o fereastră și treceam prin ea”. A trece prin ferestre fără să le spargi – iată esența acestui volum de o cuceritoare și paradoxală simplitate.

De altfel, există în textele Doinei Ioanid o plăcere a întoarcerii în trecut, într-o încercare de regăsire. Întâmplările din realitatea imediată sunt percepute prin filtrul unei sensibilități care le convertește în cârlige către noi înșine: „Un bănuț de argint primit moștenire de pe vremuri bune, de la buna Dumitra. Moștenire salvată de mama, ajunsă la mine în ajun de Crăciun, la 40 de ani. E de pe vremea Regelui Mihai. Bani de hârtie nu s-au păstrat, că nu mai erau buni. Dar eu i-aș fi păstrat, i-aș fi colecționat, cum făceam cu pifurile, cu etichetele de fructe și legume... Cine știe unde-or fi acum?! Bănuț zizulic de aniversare, ajuns la mine de pe alte vremuri. Bănuț zizulic-zuzulic rotit în palmă pentru aduceri aminte”.

Jurnalul liric al Doinei Ioanid este, în fapt, „o bancă de ridicat moralul”. Căci numai așa poți înțelege rosturile acestor însemnări care te poartă de la porțile Orientului la Paris, Bruxelles, Amsterdam sau Delft. Care te poartă prin propria viață, într-o rătăcire joyceană. Cu orașe, străzi, case și ferestre. Oameni și biciclete. Stări și emoții. Într-o nesfârșită căutare, infuzată de melancolie.

Adrian JICU

Motto: *Fiecare cuvânt este o prejudecată.*
Friedrich Nietzsche

Ion FERCU

șoaptele nuanțelor

Prejudecățile: infern și provocare eternă (14)

Când i-a fost acordat premiul Nobel pentru literatură, s-a spus despre Bertrand Russell că este unul din cei mai străluciți apărători ai raționalității și umanității. A fost comparat, ca audiență, cu Voltaire. Matematician și logician care a cunoscut febra metafizicii și chemarea metaforei, va impune în dezbateri un nou stil de cugetare: *filosofia analitică*. Este *cugetătorul anti-prejudecată*. Am putea sintetiza această atitudine a sa (și) prin ceea ce spunea în 1912: „... susțin trei teze: (1) Că toate argumentele formulate până acum de filosofi împotriva materiei sunt eronate; (2) Că toate argumentele formulate până acum de filosofi în favoarea materiei sunt eronate; (3) Și că chiar dacă avem motive să presupunem că există materie, nu putem avea niciun mijloc pentru a afla ceva cu privire la natura ei intrinsecă” (apud Mircea Flonta, „Bertrand Russell și începuturile filosofiei analitice”, în Bertrand Russell, „Problemele filosofiei”, București, Editura All, 2004, p. XII).

Debutul scurtei lucrări „Problemele filosofiei” seamănă cu unul al unei simfonii de Beethoven: „Există oare cunoaștere care să fie atât de sigură încât niciun om rezonabil să nu o poată pune la îndoială?” (*op. cit.*, p. 1). Le aduce onoruri matematicienilor, care „au folosit logica pentru a submina prejudecățile simțului comun” (*ibidem*, p. 97), într-o societate de consum care a ridicat la rang de vedetă prosperitatea care, de regulă, nu ia în calcul „bunurile minții”, ci doar pe cele destinate trupului și lansează un avertisment prin care subliniază și rostul cugetării metafizice: „De asemenea, pentru a nu eșua în încercarea noastră de a determina valoarea filosofiei, trebuie să ne eliberăm mințile de prejudecățile celor ce sunt numiți în mod greșit oameni «practici». Omul «practic», în sensul în care cuvântul este adesea folosit, recunoaște numai nevoile materiale, înțelege că oamenii trebuie să își hrănească corpul, însă uită necesitatea de a hrăni mintea”. (*ibidem*, p. 100). Suntem invitați să înțelegem că adevărata cunoaștere „rezultă din examinarea critică a temeiurilor convingerilor, prejudecăților și opiniilor noastre” (*ibidem*, p. 101). Asediată de incertitudini, căutări, primeniri, cugetarea filosofică rămâne un reper important al ființării, întrucât „omul care nu a învățat niciun dram de filosofie trece prin viață încătușat în prejudecăți derivate din simțul comun, din convingerile obișnuite ale

epocii” (*ibidem*, p. 102), din convingeri care nu au cunoscut consimțământul rațiunii sale.

Discursul lui Russell îmi amintește de filmul regizorului Ridley Scott, „All the Money in the World” („Pentru toți banii din lume”), în care Jean-Paul Getty, cel mai bogat om al anilor '60, ilustrează modul de viață în care relațiile sociale îmbracă forma unor raporturi între obiecte concrete, iar omul însuși devine, din subiect social, obiectul societății, un lucru. Reificarea este esența societății. Jean-Paul Getty, personajul din film, spune că oamenii îi provoacă panică, întrucât sunt imprezvizibili, au probleme cu morala etc., pe când lucrurile prezintă certitudini: au un preț, o evoluție previzibilă a acestui preț, o istorie certă, nu sunt generatoare de dileme, conferă siguranță, dacă știi să le gestionezi. El este incapabil să ajungă la înțelegerea că o astfel de existență stă mereu sub semnul febrilului și al mărginitului, în comparație cu existența calmă, liberă și umană pe care o poate asigura cugetarea filosofică. Mintea/ sufletul nu trebuie să se împărțesească doar din existența lucrurilor, ci și din infinitatea universului pe care îl contemplă. Dacă avem această atitudine, cunoașterea nu va fi redusă la „o mulțime de prejudecăți, obiceiuri și dorințe care alcătuiesc un vâl impenetrabil între noi și lume. Acela căruia îi place o astfel de teorie a cunoașterii se aseamănă omului care nu părăsește niciodată cercul său domestic” (*ibidem*, p. 104). Reificarea poate construi închisori nu numai pentru intelect, ci și pentru suflet. Există soluții de evadare din această lume a unei astfel de închisori? Russell sugerează: „A ne învăța să trăim fără certitudine, dar fără a fi totuși paralizați de ezitări” („Istoria filosofiei occidentale”, vol. I, București, Editura Humanitas, 2005, p. 8).

Filosoful britanic face un adevărat elogi cugetării filosofice, pe care o consideră un fel de terapeut pentru cei care vor să nu fie robiți de prejudecăți. Ne sugerează că ar trebui să ne despărțim de William James, cel care ne invita să fim prietenii voinței de a crede, și să urmărim sfatul său, înobilându-ne spiritul cu „voința de a pune la îndoială” și cu dorința de a afla. Iată câte-

va dintre virtuțile filosofiei pe care Russell așază accente persuasive: ne eliberează de tirania obișnuinței; deși diminuează sentimentul de certitudine, sporește mult cunoașterea; alungă dogmatismul arrogant al celor care n-au călătorit în lumea îndoielilor eliberatoare; menține vie mirarea; dinamitează siguranța dogmatică, fantoma spiritului care împiedică mintea să speculeze, să caute/ să afle noi luminișuri. Pentru cei care ființează în armonie cu prejudecățile „lumea tinde să fie precisă, finită, banală; obiectele obișnuite nu ridică niciun fel de întrebări, iar posibilitățile nefamiliale sunt respinse cu dispreț” („Problemele filosofiei”, București, Editura All, 2004, p. 139).

Cunoașterea nu trebuie să se odihnească în obișnuințe, algoritmi, în comodități ale spiritului. Primenițiile ei oferă noblețe caracterului nostru. Este solidar cu un... viitor gând al lui Karl Popper, cel care ne invita să testăm autocritic propriile teorii: „Atunci când am scris «The Problems of Philosophy», teoria generală a relativității nu era cunoscută. Dacă aș fi ținut cont de teoria generală a relativității, m-aș fi exprimat diferit în unele locuri”. Este mărturisirea sa din noiembrie 1924, din *Anexa* la „Problemele filosofiei” (București, Editura All, 2004, p. 146).

Discursul lui Bertrand Russell poate fi perceput și ca o lecție despre prejudecăți. Am pentru Toma d'Aquino o slăbiciune aparte. Este un spirit care cucerește nu doar prin incredibilul parcurs al ființării sale lumești, ci mai ales prin opera sa. După ce Russell mi-a argumentat însă că „el nu caută, precum Socratele platonician, să urmărească firul unei argumentări ori încotro ar duce acesta. Nu practică o investigație al cărei rezultat este cu neputință de știut dinainte. Înainte de a începe să filosofeze, el cunoaște deja adevărul” (*ibidem*, p. 477), am început să-l privesc pe Toma d'Aquino și cu alți ochi. Firește, am rezerve și față de... prejudecățile lui Russell. În „Autobiografie” (București, Editura Humanitas, 2018), el povestește, cu știutul umor, că, atunci când a ajuns (1918) la închisoarea din Brixton (din cauza scrierilor sale anti-război), a fost întrebat despre

apartenența religioasă. A răspuns: „Agnostic”. *Gardianul*, care nu a priceput nimic din ceea ce i-a spus întemnițatul, a comentat cu aere de savant, exprimându-și bucuria că există mai multe religii, pentru că, la urma urmei, ne închinăm toți aceluiasi Dumnezeu. Rezervele mele țin, neîndoindu-mă, și de natura prejudecăților mele. Când ne apropiem de opera unui autor, sugerează Russell, ar trebui să evităm desconsiderarea și venerația, să investim un fel de simpatie reciprocă, sprijinită pe o atitudine critică. Desconsiderarea, ca și venerația, blochează spiritul. O atitudine echilibrată ne-ar putea trimite gândul și în orizontul unor epoci viitoare, cu un alt stil de gândire, când, probabil, unele dintre cele mai dragi dintre prejudecățile noastre vor fi considerate năstrușnice. Aproape ca o sinteză, pe coperta volumului amintit citim, într-un fel de postfață a autorului: „Două lucruri ce nu trebuie uitate: că despre un om ale cărui opinii și teorii merită studiate se poate prezuma că a fost înzestrat cu o oarecare inteligență, dar că, tot așa, nu e probabil să fi ajuns vreodată cineva, într-o chestiune, la adevărul complet și ultim”.

Îmi este drag portretul pe care, cu umor, dar și cu simțul esențelor, i-l realizează Roger Scruton lui Bertrand Russell („Beau, deci exist. O călătorie filosofică în lumea vinurilor”, București, Editura Humanitas, 2017; <https://books.google.ro/books?id=5LvTDwAAQBAJ&pg..>): „Cărțile lui Russell trebuie separate clar în două genuri, spunea Wittgenstein. Cele despre logică și fundamentele matematicii ar trebui legate în albastru și toată lumea ar trebui obligată să le citească. Cele despre politică și de popularizare a filosofiei ar trebui legate în roșu și interzise. Neavând natura intransigentă a lui Wittgenstein, mă feresc să-i urmez concluzia. Dar judecata lui era îndreptățită, și doar un vin roșu din cel mai nobil soi ar putea însoți o carte fundamentală precum *Principiile matematicii* – sugerez un Château Beychevelle sau un Château Ducru-Beaucaillou dintr-o recoltă superioară, precum cea din 1988 sau 1995”. Firește, ca și Roger Scruton, am unele rezerve față de Wittgenstein, protejatul lui Russell, dar îi ofer

și ceva credit, privind afirmațiile care vizează cărțile „despre politică”. Russell însuși, care declarase că a fost liberal, socialist și pacifist, avea să mărturisească în amurgul vieții că nu a fost niciunul dintre aceștia... A fost totuși bântuit și austriacul Ludwig Wittgenstein de unele prejudecăți? Posibil. Dar nici Russell nu a fost ocolit de unele dintre acestea. Iată un singur exemplu. Într-o „Notă bibliografică” inserată în „Problemele filosofiei” (p. 106), Russell recomandă, prioritar, celor care vor să dobândească o cunoaștere elementară a filosofiei, „să citească unele dintre scrierile marilor filosofi, decât să încerce să obțină o imagine generală din manuale”. „Se recomandă, scrie el, mai ales Platon: *Republica*, în special cărțile VI și VII; Descartes: *Meditații*; Spinoza: *Etica*; Leibniz: *Monadologia*; Berkeley: *Trei dialoguri între Hylas și Philonous*; Hume: *Cercetare asupra intelectului omenesc*; Kant: *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa drept știință*”. Atât. Firește, Russell nu recomandă decât o lectură minimală, dar faptul că din această bibliografie lipsesc filosofi precum Aristotel, Hegel sau Nietzsche, de pildă, îmi trimite gândul către prejudecăți ale lui Russell, dacă nu cumva o fi vorba despre prejudecățile mele. Ar fi interesant un *debate* Russell – Popper. Filosoful austriac spunea despre Platon, Hume, Spinoza și Kant, unii dintre cei aflați în „Nota bibliografică” a lui Russell, că „au pe conștiință lucruri grave”, deși, în esență, îi aprecia. Lui Platon îi reproșea că are despre viața omenească o concepție „respingătoare și de-a dreptul înfricoșătoare” (Karl Popper, „În căutarea unei lumi mai bune”, București, Editura Humanitas, 1998, p. 185). Lui David Hume îi impută că „s-a lăsat sedus de o teorie psihologică nefericită și eronată” (*ibidem*). Spinoza i se pare a fi „inacceptabil din punct de vedere etic” (*ibidem*, p. 186). Kant, care a încercat să rezolve „problema lui Hume a sclaviei rațiunii și problema lui Spinoza a determinismului” (*ibidem*, p. 187), ar fi eșuat în ambele. Nu știu ce i-ar fi contraargumentat, punctual, Russell lui Popper, dar intuiesc faptul că, în finalul dezbaterii, filosoful austriac i-ar fi spus: „Aceștia sunt deci câțiva dintre filosofilor cei mai mari; filosofii pe care-i venerez. Acum se va înțelege de ce cred că filosofia are nevoie să fie apărată” (*ibidem*).

Marian-Sorin RĂDULESCU

Magnetismul unui loc pitoresc: Roșia Montană

Roșia Montană. Locul pitoresc unde au fost filmate între 1971 și 1972, de către Iosif Demian, filmele *Nunta de piatră*, *Duhul aurului* (adaptări de Dan Pița și Mircea Veroiu după patru povestiri de Ion Agârbiceanu) și – câțiva ani mai târziu, în 1987 – *Flăcări pe comori* (de către Vlad Păunescu), adaptarea lui Nicolae Mărgineanu după „Arhanghelii” și „Mârza”, de același Ion Agârbiceanu. Aceștia li s-a alăturat, în 1988, *Iacob*, adaptare de Mircea Daneliuc după nuvela „Moartea lui Iacob Onisia” de Geo Bogza, filmat la câțiva zeci de kilometri distanță. Cu zece ani în urmă, Iosif Demian avea să se întoarcă să filmeze (și să regizeze) *Memoria de piatră*.

Am dorit să revizitez acest loc de poveste în ultimele zile din ciudatul an 2020 și am reușit, pentru câteva ceasuri, între Crăciun și Anul Nou. Impresia lăsată a fost aceea de *ghost town*. O mare parte dintre casele aflate în centrul comunei, bine întreținute în filmele lui Pița – Veroiu – Mărgineanu, sunt acum fie părăsite, fie în stadiu avansat de degradare. Casa Fefelegăi, amenajată special de Helmut Stürmer și Radu Boruzescu pentru episodul scris și regizat de Mircea Veroiu din *Nunta de Piatră*, a fost dărâmată la scurtă vreme după încetarea filmărilor, în 1972. Ulițele și turlele bisericilor, văile și lacul din Roșia Montană mai păstrează încă amintirea acestei văduve (Leopoldina Bălănuță) și a calului ei alb și orb, a „nunții de piatră” cu mireasa (Ursula Nussbacher) ce fuge împreună cu ceterașul (Radu Boruzescu), a toboșarului (Mircea Diaconu) omorât în

bătaie de nuntașii care – împreună cu mirele părăsit (George Calboreanu jr.) și tatăl acestuia (Petre Gheorghiu) – îl socoteau complice la fuga miresei, a văduvului tomnatic și firoscos (Ernest Maftai) pe care-l râvneau femeile tinere pentru o presupusă ladă plină cu aur ori a cărciumăresei viclene (Eliza Petrăchescu), deținătoare de hărți rare cu care ademenea „holoangării” să-i aducă aur din ascunzișuri neștiute de nimeni. Prin aceste locuri, dacă te-ai sedus coloana sonoră a *Nunții de piatră*, n-ai cum să nu auzi ecoul vocii de contratenor a lui Dorin-Liviu Zaharia sau orchestrația etno-folk-rock a lui Dan-Andrei Aldea (feat. Sfinx).

Cu adevărat impresionantă însă a fost vizita subterană, asistată de un ghid, la galeriile romane, construite și săpate în măruntaiele pământului cu mult înainte de cucerirea Daciei de către Traian. Mă așteptam la o prezentare banală, neatrăgătoare. Ceea ce a urmat a fost un adevărat *one man show*. Curatorul galeriei, *Alburnul Maior*, a vorbit (mereu jovial și bine informat a răspuns la întrebări) aproape două ore fără întrerupere, doar pentru două familii (în total opt persoane, dintre care doi minori sub zece ani). N-a fost o flecăreală, așa cum se mai întâmplă când cuvântul vor-

• *Duhul aurului* (Regia: Dan Pița și Mircea Veroiu)

bitorilor se preschimbă în palavră. Actorii mari, se spune, joacă la fel de bine și în fața unui public numeros, și când sala e aproape goală. Dorin Rus (acesta e numele celui care ne-a călăuzit) știe cum să îmbine informația factuală cu umorul, cu persiflarea fină a tendințelor globalizante actuale din societatea românească (și din lume, în general), chiar atunci când se adresează unui grup cât o mână de oameni. A doua zi, după ce am ajuns acasă, l-am regăsit în niște filmări mai vechi postate pe YouTube. Publicul, de această dată, a fost numeros, dar verva și entuziasmul cu care transmitea cam aceleași informații aveam să constat că au rămas neschimbate.

Printre primele lucruri pe care, pe un ton semi-comic, ni le-a spus a fost: „Poate veți găsi aur, mult aur, jos în mină.

Știți ce vreți să faceți cu el? Aveți grijă, minele de aur au un duh al lor, o vâlvă!...” Mi-am amintit deodată de episodul „Mârza” din *Duhul aurului* și *Flăcări pe comori*, cu magnetismul pe care îl exercită nobilul metal ce face din om neom. Mi-am amintit și motto-ul *Nunții de piatră*: „Munții noștri aur poartă./ Noi cerșim din poartă-n poartă”. Se spune (și ne-o spune și ghidul) că mii de tone de aur au fost scoase din Munții Apuseni, încă din vremea geto-dacilor. Întrebarea sa e cu bătaie lungă. Ce face, pentru că despre asta e vorba, țara cu asemenea comori încă ascunse și, deocamdată, abandonate în adâncuri? Există o politică bine articulată și coerentă în privința exploatarea acestor zăcăminte, dincolo de refuzul (amplu mediatizat, în ultimii ani) de a ceda dreptul de exploatare unor trusturi străine, pe motiv că „nu ne vindem țara”? Am

aflat, în fine, câte ceva și despre roșiorenii care, pe sume uriașe, au acceptat să-și vândă proprietatea și să se mute în Alba Iulia. Din punct de vedere material se pare că o duc bine, iar împăcarea launtrică cine s-o mai pună la socoteală într-o vreme în care inima omului nu mai prezintă decât un interes strict anatomic? Cât privește noile generații, lucrurile nu stau tocmai îmbucurător. Dacă în urmă cu treizeci de ani existau câteva clase paralele (primare, gimnaziale) pentru fiecare an de învățământ, acum o grupă este formată din elevi de vârste diferite, iar numărul celor care frecventează școala a scăzut simțitor. Cum localitatea este *off line*, educația întâmpină reale dificultăți la Roșia Montană. (Și cine știe în câte alte cătune, sate, comune sau orașele din România?) Nici sistemul medical nu funcționează – din zonă lipsesc farmaciile, dispensarele, cadrele medicale.

La ieșirea din galerii am trecut prin „ultima stație” a călătoriei: un muzeu în aer liber al mașinărilor și instalațiilor de demult cu care se extrăgea și prelucra aurul la Roșia Montană. Această mină este unică în lume, ni s-a spus, pentru vestigiile păstrate din mai toate etapele istorice (antice, medievale, moderne). Atunci când, în lipsa unui spirit managerial eficient pus în practică, parametrii economici rămân încremeniți într-o prelungită stare de hibernare călăduită, ne rămâne să vorbim (sau să-i ascultăm pe cei care, asemenea ghidului Dorin Rus, au ceva de spus) doar de neprețuita valoare culturală, prea puțin cunoscută și mediatizată, a Apusenilor auriferi.

Au expus: *Dragoș Burlacu, Ioan Burlacu, Ioan-Viorel Cojan, Marius Crăiță-Mândră, Geanina Ivu, Ion Mihalache, Luminița Radu, Bianca Rotaru, Constantin Ținteanu*;
Curator: *Constantin Ținteanu*
Parteneri: *Asociația Esta B și SIF Moldova*

Constantin ȚINTEANU

„Cu ochii întredeschiiși”

• Galeriile Karo – 13 noiembrie-31 decembrie 2020 •

Piramidei lui Maslow din vremurile actuale i-a fost retezat vârful. Nu mai contează părțica responsabilă de latura sensibilă a fiecăruia, transcendentul e de neatins. Oamenii reacționează previzibil de cele mai multe ori, în condiții extreme își reconfigurează prioritățile refugiindu-se în zona asigurării nevoilor primare în primul rând. Instinctul de conservare devine singurul de luat în seamă. Artistul, care oricum era un tolerat și în zile mai bune, a fost pus acolo unde îi este locul: produs inutil de care societatea se poate lipsi fără nici un regret. În același timp instalatorul își va ocupa pe scara valorilor locul binemeritat, la fel medicii, șoferii, vânzătorii, gunoierii ș.a.m.d. Într-un sondaj realizat la începuturile molimei pe un larg eșantion s-a ajuns la concluzia că muzicianul, actorul, pictorul, poetul și ceilalți confrăți sunt nefolositori, profesii de aruncat peste bord în situații de criză. Mai mult chiar, unii politicieni i-au sfătuit să se reorienteze spre alte ocupații mai practice, cerute de comunitate. Unii au protestat spunând că arta e totuși muncă, necesară pentru sănătatea sufletului,

ochiul care vede răul și binele. Nu știu în ce măsură cei ce scandau cu însuflețire cândva „noi muncim, nu gândim” i-ar crede pe cuvânt sau măcar le-ar păsa cătuși de puțin, poate nici nu are importanță. Conform *Musicians' Union* din Marea Britanie, o treime dintre cei din industria respectivă doresc să abandoneze meseria pentru care s-au pregătit, dezamăgiți de perspectivele sumbre, fundătura fără speranță în care au ajuns. 38% au declarat că nu au putut găsi nimic de lucru în pandemie, iar cei norocoși au acoperit doar un sfert din activitatea timpurilor normale. În România lucrurile stau și mai prost, fiecare se descurcă după cum poate, cunoaștem foarte bine cu toții. Se știe că drumul spre iad e pavat cu intenții bune. Ministerul Culturii, prin dorința sa de a întinde o mână de ajutor celor afectați, a deschis în schimb, probabil fără să-și dea seama, cutia Pandorei. Prin delegarea MNAC ca intermediar, cu achiziții publice care nu au cum să rezolve mare lucru, nu se merge prea departe. Toți vor fi nemulțumiți, iar la cei vulnerabili se va

ajunge cu greutate sau deloc. Problemele sunt structurale, din păcate, situația în care ne aflăm e doar hârta de turnesol, oglinda în care se vede societatea în ansamblul ei, nimic altceva. După ce vom depăși urgia se va continua la fel, selecția naturală își va urma cursul imperturbabil, insensibilă desigur la nevoile mari sau mici. Iarna va fi urmată de o nouă iarnă, mai blândă totuși, va răsări din nou soarele mult așteptat. Unul cu dinți, bun tovarăș cu gerul.

Expoziția „Cu ochii întredeschiiși” prezintă creații recente ale unui număr de nouă artiști. Fiecare a reacționat în felul său la restricțiile și condițiile dificile de care s-a lovit. Unii s-au raportat direct la ele, prelucrând teme specifice, alții au continuat un parcurs început anterior, încercând abordarea preocupărilor mai vechi dintr-un alt unghi. Acolo unde a fost posibil, s-au experimentat ipostaze diferite, s-au folosit materiale inedite. Ideea centrală nu poate fi decât una singură. Artistul, indiferent de împrejurări, face ceea ce știe cel mai bine: lucrează.

• Ioan Burlacu

Lucy Maud Montgomery (Canada)

Anne - Insula

Dacă n-ați cunoscut-o încă pe Anne Shirley (Anne „scris cu e“, cum îi place ei să precizeze de fiecare dată, pentru că, nu-i așa, „arată mult mai drăguț“), timpul nu e pierdut. Cu siguranță o veți îndrăgi. Deși orfană, Anne, precum o echipă îndrăgită din România, „este peste tot acasă“.

Eroina unei serii de romane a autoarei canadiene Lucy Maud Montgomery, începută în 1908 cu Anne – Casa cu frontoane verzi, în 1909 Anne – Învățătoare în Avonlea și continuată în 1915 cu Anne – Insula, Anne este o fetiță, apoi o adolescentă și o femeie extrem de optimistă, care atrage în jurul ei dragoste și poftă de viață. Fie că e în Insula Prințului Edward, fie că e în Avonlea sau în Kingsport,

Anne schimbă inimile tuturor celor ce vin în contact cu ea și orice locuință, indiferent cu cine este împărțită, devine cât ai clipi „acasă“.

Cartea a fost vândută în peste 50 de milioane de exemplare și tradusă în cel puțin 36 de limbi. Al treilea roman al seriei, „Insula“, este în curs de apariție la Editura „Predania“, după ce tot aici au apărut deja primele două romane ale seriei. Fragmentul ales de noi este sfârșitul capitolului XII, Remușcările lui Averil, care prezintă impresiile lăsate de încercarea lui Anne de a scrie o povestire, fragment amintind de strădaniile literare din tinerețea autoarei.

Prezentare și traducere de
Cristian IMBREA

Anne avea o senzație de neplăcută convingere că domnul Harrison avea dreptate și s-a străduit să șteargă toate acele descrieri care îi erau atât de dragi, deși trebuia să o rescrie de trei ori astfel încât povestirea să fie destul de concisă pentru a-l satisface pe dificilul domn Harrison.

– Am scos toate descrierile, în afară de asfințit, zise ea în cele din urmă. Pur și simplu n-am putut renunța la el. Era cel mai frumos pasaj din toate.

– Nu are nimic de-a face cu povestirea, zise domnul Harrison, și nu trebuia să plasezi acțiunea între oameni bogăți de la oraș. Ce știi tu despre ei? Trebuia s-o plasezi chiar aici, în Avonlea, schimbându-i numele, desigur, că altfel doamna Rachel Lynde ar fi zis că ea e eroina.

– Oh, n-aș fi făcut asta pentru nimic în lume, ripostă Anne. Avonlea e locul cel mai frumos din lume, dar nu e destul de romantic pentru scena unei povestiri.

– Ba io aș zice c-au fost multe idile romanțioase și p-aci prin Avonlea – ba și multe tragedii, zise sec domnul Harrison. Dar oamenii tăi nu-s nicăieri ca ăia adevărați. Vorbesc prea mult și au un limbaj cam sforăitor. E un pasaj unde tipu' ăla, Darlymple, vorbește preț de două pagini și ea un cuvânt. Păi dacă făcea așa ceva în realitate, să vezi săracu' ce înghionteală își lua.

– Nu cred, zise Anne hotărâtă.

În adâncul inimii ei credea că acele lucruri frumoase, poetice, care i-au fost spuse lui Averil, ar fi cucerit pe deplin inima oricărei fete. Unde mai pui că era înfiorător să auzi că nobila și maiestuoasa Averil ar fi „înghiontit“ pe cineva. Averil își „refuza“ politicos pretențiile.

– Oricum ar fi, reluă domnul Harrison fără milă, nu văd de ce n-a pus mâna pe ea Maurice Lennox. Era de două

ori mai bărbat decât celălalt. Făcea el chestii mai nasoale, dar măcar făcea ceva. Perceval ăla umbla teleleu toată ziua.

Auzi „teleleu“. Asta era mai urât decât „înghionteala“.

– Maurice Lennox era personajul negativ, zise Anne plină de indignare. Nu înțeleg de ce le place tuturor de el mai mult decât de Perceval.

– Perceval e prea bun. Asta e exasperant. Data viitoare, când mai scrii despre un erou, condimentează-l cu puțină natură umană.

– Averil nu se putea mărita cu Maurice. Era rău.

– L-ar fi adus ea pe calea cea dreaptă. Poți face un om mai bun; o meduză nu, firește. Povestirea ta nu e rea, ba chiar e interesantă. Recunosc. Dar ești prea tânără ca să poți scrie o povestire care să merite. Mai așteaptă zece ani.

Anne luă decizia ca data viitoare când mai scrie o povestire să nu mai ceară nimănui părerea. Era prea descurajant. Nu-i citi povestirea și lui Gilbert, deși îi vorbise despre ea.

– Dacă va avea succes, o vei citi când va fi publicată, Gilbert, dar dacă e un eșec, nu o va citi nimeni niciodată.

Marilla nu știa nimic de povestea asta. Anne se imagina cum îi citea Marillei o povestire dintr-o revistă, încântând-o până aceasta începea să o laude – pentru că în imaginația noastră totul e posibil – și anunțând-o apoi triumfător că de fapt ea este autorul.

Într-o zi Anne duse la poștă un plic mare și voluminos, adresat celei mai mari dintre revistele cele „mari“, cu acea încredere încântătoare a tenerezii și lipsei de experiență. Diana era la fel de emoționată ca Anne.

– Cam când crezi că vei primi un răspuns? întrebă ea.

– Cred că nu mai târziu de două săptămâni. Oh, ce fericită și ce mândră voi fi dacă va fi acceptată!

– Bineînțeles că va fi acceptată și cel mai probabil îți vor cere să le mai trimiți și altele. Într-o zi vei fi la fel de celebră ca domnișoara Morgan, Anne, și ce mândră voi fi eu că te cunosc, zise Diana, care avea, cel puțin, marele merit al unei admirații dezinteresate față de talentul și farmecele prietenilor ei.

Trecu o săptămână de agreabilă visare, apoi simți gustul amar al trezirii la realitate. Într-o seară Diana o găsi pe Anne pe verandă, având o privire care dădea de bănuț. Pe masă era un plic mare și un manuscris mototolit.

– Anne, nu ți s-a întors povestirea? țipă Diana plină de neîncredere.

– Ba s-a întors, zise Anne aspru.

– Atunci editorul ăsta e nebun. Și ce motiv ți-a spus că a avut?

– Niciun motiv. Era doar o hârtie tipărită care zicea că nu au găsit-o acceptabilă.

• Călin Veronica (Anuala UAP Bacău – 2020)

– Oricum, nu prea mi-a plăcut revista asta, zise aprinzându-se Diana. Povestirile lor nu sunt nici pe jumătate la fel de interesante precum cele din Femeia canadiană, deși e mult mai scumpă. Cred că editorul are prejudecăți împotriva oricui nu e yankeu. Nu te descuraja, Anne. Nu uita că și povestirile domnișoarei Morgan au fost respinse. Trimite-o pe-a ta la Femeia canadiană.

– Cred că așa am să fac, zise Anne, prinzând curaj. Și dacă va fi publicată, o să trimit un exemplar cu dedicație și editorului american. Dar o să scot pasajul cu asfințitul. Cred că domnul Harrison avea dreptate.

Și asfințitul dispăru; dar în ciuda acestei eroice mutilări, editorul revistei Femeia canadiană trimise înapoi Remușcările lui Averil atât de repede, încât Diana declară indignată că nici măcar nu o citiseră și jură că avea să-și întrerupă abonamentul pe loc. Anne primi această a doua respingere cu calmul disperării. Încuie povestirea în geamantanul din pod, unde odihneau poveștile de la

Clubul povestitoarelor, dar mai întâi cedă rugămintelor Diane și îi dădu și ei o copie.

– S-a zis și cu ambițiile mele literare, zise ea plină de amărăciune.

Nu i-a spus nimic despre asta domnului Harrison, dar într-o seară o întrebă el fără ocolișuri dacă povestirea îi fusese acceptată.

– Nu, editorii au refuzat-o, răspunse ea scurt.

Domnul Harrison se uită pieziș la obrazul ei delicat și îmbujorat.

– Da' io cred c-o să mai scrii, zise el încurajator.

– Nu, n-o să mai încerc niciodată să scriu o povestire, declară Anne, cu acea fermitate deznădăjduită pe care ți-o dă o ușă trântită în nas la nouăsprezece ani.

– Io n-aș ceda așa ușor, zise domnul Harrison cu un aer gânditor. Aș mai scrie câte-o povestire din când în când, da' nu i-aș bate la cap cu ele pe editori. Aș scrie despre oameni și locuri pe care le știu și mi-aș face personajele să vorbească limba cea de toate zilele; și-aș lăsa soarele și să răsară, și să apună în liniște, fără să fac prea mare caz de asta. Dacă ar fi să am personaje negative, le-aș da o șansă, Anne. Le-aș da o șansă. Există oameni teribili de răi în lumea asta, cred io, dar tre' să bați cale lungă să-i găsești – deși doamna Lynde crede că toți suntem răi. Dar cei mai mulți dintre noi mai avem pe undeva puțin bunsimț. Continuă să scrii, Anne.

– Nu. A fost o prostie că am încercat. Când termin facultatea, rămân la predat. De predat pot să predau. Dar nu pot să scriu povestiri.

– Când termini tu facultatea, o să fie vremea să pui și tu mâna pe-un soț, zise domnul Harrison. Eu nu cred că e bine să amâni măritișul așa mult, cum am făcut io.

Anne se ridică și porni iute spre casă. Erau momente când domnul Harrison devenea de nesuportat. Auzi la el: „înghionteală“, „teleleu“ și „să pui mâna pe un soț“. Iăh!